

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zarja Protner

**Politike medijskih vsebin: Mehanizmi regulacije avdiovizualnih medijskih storitev za
zaščito otrok in mladoletnikov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zarja Protner

Mentorica: doc. dr. Mojca Pajnik

**Politike medijskih vsebin: Mehanizmi regulacije avdiovizualnih medijskih storitev za
zaščito otrok in mladoletnikov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Politike medijskih vsebin: Mehanizmi regulacije avdiovizualnih medijskih storitev za zaščito otrok in mladoletnikov

Regulacija avdiovizualnih medijskih storitev za zaščito otrok in mladoletnikov je pomembno področje medijske politike, ki je soočeno s trendi globalizacije in medijske konvergence. Preučevanja tega področja je malo, čeprav na ravni Evropske unije potekajo intenzivne razprave o tej temi, še posebej v okviru aktualne prenove evropske Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki je zavezujoča pravna podlaga za nacionalno regulacijo. Evropski dokumenti še posebej spodbujajo koregulacijo, ki s sodelovanjem med akterji v procesu regulacije omogoča fleksibilnost in učinkovitost zagotavljanja zaščite, transparenten nadzor s strani državnega regulativnega organa in večanje odgovornosti na strani ponudnikov avdiovizualnih storitev. V magistrskem delu sta predstavljena nizozemski primer koregulativne prakse označevanja in klasificiranja potencialno škodljivih vsebin Kijkwijzer in njegova slovenska prilagoditev Gledoskop. Z analizo politike na primeru oblikovanja in implementacije klasifikacijskega orodja Gledoskop prispevamo k znanstveno podprti alternativni rešitvi političnega problema zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih pri nas. Slovenska prilagoditev mehanizma za zaščito ponuja vzor prenosa dobre prakse med državami, kar je alternativa popolni harmonizaciji regulativnih mehanizmov na ravni EU, za katero ocenjujemo, da zaradi kulturnih specifik in različnih regulativnih tradicij držav članic (še) ni mogoča.

Ključne besede: medijska regulacija, analiza politik, avdiovizualne medijske storitve, zaščita otrok in mladoletnikov, Evropska unija.

The Politics of Media Content: Mechanisms of Audiovisual Media Services Regulation for Protection of Children and Minors

Regulation of audiovisual media services for protection of children and minors is an important area of media policy, affected by globalization and media convergence. There is little research in this policy area, despite intensive discussions on the subject at the European Union level, especially in the context of the current reform of the European Directive on Audiovisual Media Services, which is a binding legal basis for national regulation. In particular, EU documents encourage co-regulation, which can provide flexible and effective protection, transparent monitoring by the national regulatory authority and increasing responsibility of audiovisual media service providers. In the thesis, we describe the Dutch example of co-regulatory practice of labelling and classifying potentially harmful content Kijkwijzer and its Slovenian adaptation Gledoskop. Policy analysis of the case of formation and implementation of classification tool Gledoskop contributes to a scientifically based alternative solution to the policy problem of protection of children and minors in audiovisual media. The Slovenian adaptation of regulative mechanism offers an example of exchange of good practice between countries and represents an alternative to full harmonization of regulatory mechanisms at EU level, which is not (yet) possible due to cultural specifics and the various regulatory traditions of the Member States.

Key words: media regulation, policy analysis, audiovisual media services, protection of children and minors, the European Union.

Kazalo

1 Uvod.....	6
2 Medijska regulacija otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin v avdiovizualnih medijskih storitvah	12
2.1 Sodobni izzivi medijske regulacije.....	14
2.2 Pravna podlaga za regulacijo avdiovizualnih medijskih vsebin v Evropski uniji	15
3 Koregulacija	20
3.1 Prednosti in šibke točke koregulacije	22
3.2 Evropske spodbude za razvoj koregulativnih sistemov.....	24
4 Orodja za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah.....	26
5 Potencialno škodljive programske vsebine	29
6 Metodologija	33
7 Regulativne prakse in politike za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih na Nizozemskem in v Sloveniji	36
7.1 Nizozemski koregulativni sistem.....	36
7.1.1 Postopek klasifikacije avdiovizualnih vsebin	39
7.1.2 Uporaba sistema in prenašanje v druge države.....	42
7.2 Gledoskop – slovenska prilagoditev sistema Kijkwijzer in njegova implementacija	43
7.2.1 Slovenske pravne podlage za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS.....	44
7.2.1.1 Zakon o medijih (ZMed)	44
7.2.1.2 Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah (ZAvMS)	46
7.2.1.3 Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo	50
7.2.2 Prilagoditev vprašalnika za sistem Gledoskop	56
7.2.2.1 Vrsta programske vsebine	57
7.2.2.2 Nasilje.....	57
7.2.2.3 Strašljive vsebine.....	59
7.2.2.4 Spolnost.....	60
7.2.2.5 Diskriminacija	61
7.2.2.6 Nevarno vedenje.....	62
7.2.2.7 Zloraba drog in/ali alkohola	62
7.2.2.8 Neprimeren jezik	63

8 Razprava o učinkovitosti regulativnih mehanizmov za zaščito otrok in mladoletnikov ter možnostih za njihovo harmonizacijo na ravni Evropske unije	64
8.1 Sodelovanje v koregulativnem sistemu in vprašanje odgovornosti za zaščito otrok in mladoletnikov	65
8.2 Pomen spodbujanja medijske pismenosti	70
8.3 Regulativni mehanizmi EU in možnosti za njihovo harmonizacijo	73
9 Sklep.....	82
10 Literatura	87

1 Uvod

Medijska realnost je postala globoko kompleksna. Mlajše generacije konvergentno medijsko okolje pogosto bolje razumejo in z njim bolj spretno upravljajo kot njihovi starši. Spoznajo se na različne medijske platforme in vsebine, ki jih te ponujajo. V primerjavi z njihovim spretnim manevriranjem po sodobni medijski krajini se zdi delo medijske regulacije, ki zagovarja pravila omejevanja dostopa do vsebin, anahronizem. Poleg tega obstaja diskrepanca med nevarnostmi, ki so predmet medijske regulacije, in tistimi, ki jih zaznavajo otroci in mladi (prim. Livingstone in drugi 2011). In čeprav se razhajanj med regulativnimi principi in dejansko uporabo medijev s strani otrok in mladoletnikov zavedajo tudi tisti, ki soustvarjajo medijsko politiko ali jo v vlogi regulatorja izvršujejo, obstaja tudi v dobi pretočnega medijskega trga še zmeraj globoko zasidran konsenz med politiko, regulatorji in uporabniki medijskih vsebin – regulacija otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin je v javnem interesu.

Politične iniciative na področju medijev upravičuje argument, da medijski produkti niso običajne dobrine, temveč sistemi in mreže s posebnim političnim in kulturnim pomenom: simbolične transakcije, ki jih mediji omogočajo, igrajo ključno vlogo v produkciji in reprodukciji družbenih odnosov (Freedman 2008, 6). Mediji in še posebej televizija so pomemben vir socializacije in vsakodnevnega informiranja, njihova funkcija je nenehno ponavljanje zgodb, ki definirajo svet; mediji legitimirajo družbeno ureditev in so kot taki pomembno orodje vključevanja v kulturo (Gerbner in drugi 2012). Pri spoznavanju medijsko posredovanih vsebin v procesih socializacije imajo glavno vlogo starši oziroma skrbniki, a nekatera področja zaščite otrok pred potencialno škodljivimi vplivi potrebujejo tudi dodatne mehanizme, ki so staršem v pomoč. Čeprav se je fokus glede zaščite otrok pred škodljivimi medijskimi vsebinami obrnil od zakonodaje k odgovornosti staršev in drugih odraslih, slednji potrebujejo pomoč v obliki političnih odločitev in iniciativ s strani medijske industrije, ki mora prevzeti svoj del odgovornosti (Carlsson 2006, 13). Starši namreč ne morejo nadzorovati vsakega trenutka življenj svojih otrok, še posebej ne v današnjem mediatiziranem svetu, zato mora pravno podprta medijska regulacija pripomoči k ustvarjanju medijskega okolja, v katerem so otroci deležni čim boljše zaščite (Cappello 2015, 11). Na pričakovanja odraslih glede regulacije potencialno škodljivih medijskih vsebin kaže tudi nedavni primer iz

Velike Britanije, ko je britanski regulator Ofcom v zvezi z eksplicitnim prizorom spolnosti v resničnostnem šovu Big Brother, ki je predvajan ob 21. uri, prejel več kot 600 pritožb.¹

Nujnost regulacije avdiovizualnih medijskih storitev za zaščito otrok in mladoletnikov je podprta s predpostavkami, da so otroci bolj dovzetni, manj kritični in zato bolj ranljivi kot odrasli, saj imajo malo izkušenj in zato slabše razvite referenčne okvirje, ki bi vodili njihovo presojo, zato jih je treba pred škodljivim programskimi vsebinami zaščititi, dokler ne odrastejo, postanejo bolj zreli in izkušeni (Carlsson 2006, 12). Zaščita otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah (AVMS) je sprejeta kot pomembna vrednota in je zagotovljena na mednarodnem nivoju, kot tudi v številnih nacionalnih ustavah (Schulz in Held 2006, 52). Vključena je v nacionalne zakonodaje, države članice Evropske unije (EU) pa k ukrepom za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS zavezuje Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah (DAVMS).

V magistrskem delu obravnavamo medijsko zakonodajo in regulacijo v vlogi »okvirja odgovornosti«, znotraj katerega javne politike, zakoni in mehanizmi regulacije vplivajo na delovanje medijev, pri tem pa analiziramo mehanizme in procese v obliki formalnih pravil in postopkov, ki so podlaga za implementacijo regulativnih določil (McQuail 2008, 121). Namen magistrskega dela je preučiti obstoječe mehanizme regulacije otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih avdiovizualnih medijskih vsebin in nakazati smernice razvoja regulacije. Poleg tega želimo tudi opozoriti na pomanjkanje raziskav in znanstvenih virov na tem področju, kar je tudi razlog za manjše število referenc v magistrskem delu. Večina relevantnih znanstvenih virov se nanaša na delovne dokumente evropskih ali drugih institucij, saj je akademskega preučevanje tega področja malo, znanstvenih virov, ki bi se s temo ukvarjali z vidika medijskih študij, pa praktično ni. Večina obstoječe literature se ukvarja predvsem s pravnimi vidiki medijske regulacije potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin (npr. Bakos 2011, de Cock Buning 2014), ali pa primerja različne regulativne sisteme v evropskih državah (npr. Schulz in Held 2006; Lievens in drugi 2006; Füg 2012). Temo podrobno obravnavajo dokumenti in poročila skupin, ki združujejo nacionalne regulatorje, kot sta skupina evropskih regulatorjev za področje avdiovizualnih medijev ERGA (2015) in forum srednjeevropskih medijskih regulatorjev CERF² (Kukliš in drugi 2016), organizacij, kot je Evropski avdiovizualni observatorij Sveta Evrope (Capello 2015), in inštitutov (Hans Bredow Institut 2006). Vendar so ta poročila pogosto omejena na opisno analizo regulativnih

---

¹ Za podrobnosti o primeru glej Plunkett 2016.

² Central European Regulatory Forum.

mehanizmov in primerjave med državami, manjkajo pa jim kritični razmislek, soočenje različnih pristopov in mnenj ter poglobljena evalvacija določenih regulativnih politik. Prav to je naloga, ki jo mora izpolniti interdisciplinarno družboslovno raziskovanje – omogočiti celosten in kritičen uvid v regulativne politike, hkrati pa naslavlja tudi vprašanja medijskih politik, človekovih pravic, produkcije in distribucije medijskih vsebin, medijske industrije. Magistrsko delo ima za cilj zapolniti raziskovalno vrzel na področju preučevanja regulacije otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin in prispevati predloge konkretnih rešitev in smernic za delovanje na nacionalnem in evropskem nivoju.

Analiza je omejena na avdiovizualne vsebine, in sicer televizijo (t. i. linearne avdiovizualne storitve) in avdiovizualne medijske storitve na zahtevo (t. i. nelinearne storitve), ne obravnava pa računalniških iger, mobilnih naprav in interneta na splošno, čeprav tudi te platforme omogočajo dostop do številnih vsebin, ki bi lahko škodovala otrokom in mladoletnikom. Kot bomo nakazali, je sicer razlikovanje med linearnimi in nelinearnimi storitvami problematično z vidika novih tehnoloških možnosti (dostop do vsebin prek spleta, digitalnih portalov pametne televizije, upravljane mreže, kot je IPTV idr.), v prihodnosti pa lahko pričakujemo opustitev teh ločnic v zakonodaji. Prav hitro prilagajanje novim tehnologijam je eden izmed glavnih izzivov sodobne regulacije avdiovizualnih storitev.

Magistrsko delo analizira regulativne politike s študijo primera implementacije informacijsko podprtega sistema za klasifikacijo in označevanje otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin v Sloveniji. Analiza slovenskih pravnih podlag za regulacijo nam daje uvid tako v pomanjkljivosti podlag za razvoj sodobnih regulativnih mehanizmov kot tudi potencial za nadaljnja prizadevanja. Predstavili bomo orodje, imenovano Gledoskop, ki temelji na nizozemskem sistemu Kijkwijzer. Ta je v Evropi sprejet kot ena bolj učinkovitih rešitev vprašanja regulacije potencialno škodljivih programskih vsebin (Praprotnik 2009; de Cock Buning 2014). Sistem za označevanje in klasifikacijo omogoča poenoteno ocenjevanje programskih vsebin glede na prisotnost potencialno škodljivih elementov, kot so nasilje, strašljive vsebine, spolnost, diskriminacija, zloraba drog in alkohola ter neprimerne jezik. Proces prilagajanja orodja slovenski zakonodaji (ki naj bi odsevala tudi značilnosti nacionalnega kulturnega prostora, »zamišljene skupnosti« (Anderson 1998) z njenimi vrednotami), predvsem pa primerjava z izvornim sistemom omogoča primerjavo določanja potencialno škodljivih elementov programskih vsebin ter ravni zaščite, ki se glede na škodljivost teh elementov pričakuje. Gre za sisteme, ki dajejo priporočila, za katero starost otrok oziroma mladoletnikov je neka programska vsebina (ne)primerna in zakaj. V Sloveniji

so bili do zdaj označevanje in s tem omejitve glede predvajanja oziroma dostopa otrok in mladoletnikov do teh vsebin neenotni. Sistem Gledoskop pa predstavlja inovacijo na tem področju in bi lahko pripomogel k boljši zaščiti pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami tako z boljšo regulativno prakso, kot tudi širše s spodbujanje medijske pismenosti. Prvo raziskovalno vprašanje, ki si ga zastavljamo v magistrskem delu, se glasi:

Kakšne so podlage za regulacijo otrokom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin v Sloveniji in kakšen je prispevek sistema za označevanje in klasifikacijo vsebin Gledoskop k zagotavljanju boljše zaščite otrok in mladoletnikov?

Na raziskovalno vprašanje bomo skušali odgovoriti s kritičnim ovrednotenjem regulativnih mehanizmov pri nas, pri čemer bomo izpostavili vprašanje odgovornosti tako za označevanje in zagotavljanje zaščite, kot za informiranje, spodbujanje medijske pismenosti in medijsko politiko. Izpostavili bomo tudi možnosti za prenos dela odgovornosti na medijsko industrijo, natančneje ponudnike avdiovizualnih medijskih storitev, ki imajo v sodobni medijski krajini, kjer zakonodaja težko sledi tehnološkim in informacijskim spremembam, veliko vlogo. Fleksibilni regulativni mehanizmi, kot je klasifikacijski sistem Kijkwijzer, so namreč močno odvisni od sodelovanja večjega števila akterjev, ki se vključujejo v t. i. koregulativni sistem. Koregulacija pomeni vključevanje tako državnih regulativnih organov, kot tudi zasebnih institucij in medijskih akterjev v regulativni proces. Kot bomo pokazali v magistrskem delu, je tak pristop lahko zelo učinkovit pri zaščiti otrok in mladoletnikov v AVMS, kar ponazarja nizozemski regulativni sistem. V sklopu prvega raziskovalnega vprašanja bomo ocenili še, kakšne so možnosti za razvoj tovrstnega sistema pri nas.

Analiza sistema za označevanje in klasifikacijo programskih vsebin Gledoskop in primerjava z nizozemskim izvirnikom Kijkwijzer odpira tudi vprašanje prenosljivosti oziroma univerzalnosti tovrstnih sistemov. Pri tem nas zanima, ali ti sistemi ponujajo splošno sprejemljiva priporočila ali so ta kulturno specifična in zato prenos v drugo kulturno oziroma medijsko okolje ni tako preprost. Pri tem je poleg kulturnih specifik nujno upoštevati različne regulativne tradicije nacionalnih držav. Pri pregledu evropskih pravnih podlag, ki so osnova za ureditev področja zaščite otrok in mladoletnikov na nacionalni ravni, ugotovimo, da so zahteve v njih zelo splošne in same po sebi ne zagotavljajo visoke stopnje zaščite. Zato se pojavljajo pozivi po še močnejšem sodelovanju na tem področju na ravni EU in ideje o panevropskem sistemu regulacije (npr. ERGA 2015). Evropska direktiva namreč določa zgolj najmanjšo zahtevano stopnjo regulacije, natančno opredelitev mehanizmov implementacije te zahteve pa prepušča državam članicam. Skupna evropska medijska politika je ključna za

razvijanje evropske kulture in identitete. Vendar je vprašanje kulturnih razlik med posameznimi državami članicami na tem področju avdiovizualne politike izpostavljeno bolj kot pri marsikateri drugi temi, na primer omejitvah oglaševanja, avtorskih pravicah, deležu evropskih avdiovizualnih del ipd. V regulativni praksi se namreč kažejo velike razlike pri definiranju škodljivih elementov, mehanizmi klasificiranja in omejevanja dostopa do vsebin. Zato si v magistrskem delu zastavljamo drugo raziskovalno vprašanje:

Kakšne so možnosti za harmonizacijo regulativnih mehanizmov zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami v Evropski uniji ob upoštevanju nacionalnih specifik in značilnosti sodobnega medijskega okolja?

Harmonizacija regulacije na podlagi sistema za označevanje in klasifikacijo vsebin bi zahtevala sinhronizacijo sistemov iz posameznih držav članic, se pravi starostnih in vsebinskih kategorij (kot npr. nasilje in spolnost). Poleg tega bi morala biti zagotovljena tudi harmonizacija procesa ocenjevanja ter skupni standardi kakovosti. Zaradi tega so možnosti za razvoj univerzalnega regulativnega mehanizma na nadnacionalni ravni zaenkrat še zelo omejene. Kljub temu pa v EU obstaja velik interes po iskanju in spodbujanju učinkovitih oblik regulacije, pri čemer se še posebej koregulativni sistemi, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju, uveljavljajo kot modeli za zagotavljanje visoke ravni zaščite otrok in mladoletnikov v AVMS.

Besedilo magistrskega dela je razdeljeno na tri dele. V prvem delu bomo predstavili teoretska izhodišča za premisleke o regulaciji otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin, pri čemer se bomo natančneje posvetili koregulativnim sistemom, ki so prepoznani kot učinkovita oblika regulacije in jih spodbuja tudi Evropska komisija. Natančneje bomo preučili določila evropske Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki se ukvarjajo z zaščito otrok in mladoletnikov in predstavljajo zavezujoče pravne podlage za regulacijo na nacionalni ravni. Predstavili bomo orodja za zagotavljanje zaščite in izhodišča za presojanje o tem, katere vsebine so lahko škodljive za razvoj otrok in mladoletnikov. Po kratkem pregledu uporabljene raziskovalne metodologije bomo v empiričnem delu naloge najprej predstavili nizozemski regulativni sistem in orodje za označevanje in klasifikacijo vsebin Kijkwijzer, nato pa podrobneje obravnavali slovensko različico orodja Gledoskop. Na podlagi preučitve pravnih podlag za zaščito otrok in mladoletnikov v Sloveniji ter s primerjavo oziroma opisom prilagoditve vprašalnika, na podlagi katerega poteka klasifikacija vsebin z orodjem Gledoskop, bomo osnovali kritično analizo slovenskega regulativnega sistema in oceno doprinosa sistema Gledoskop k regulaciji potencialno škodljivih vsebin ter

hkrati predstavili praktični primer prenosa dobre regulativne prakse. V razpravi bo sledilo ovrednotenje slovenskega regulativnega sistema na podlagi soočenja rezultatov analize regulacije s teorijo in izpeljava zaključkov glede učinkovitosti sistema Gledoskop ter implikacije njegove uspešne implementacije za harmonizacijo regulativnih mehanizmov na evropski ravni. V sklepu bodo predstavljeni ključni poudarki in zaključki, hkrati pa tudi nastavki za nadaljnja prizadevanja na nacionalni in evropski ravni ter za nadaljnje raziskovanje tega področja, ki predstavlja eno ključnih tem evropske avdiovizualne politike.

2 Medijska regulacija otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin v avdiovizualnih medijskih storitvah

V sistemu neoliberalne tržne ekonomije so številne dejavnosti (vsaj do neke mere) prepuščene prostemu trgu, nacionalne in nadnacionalne omejitve se rahljajo v imenu pretočnosti kapitala, na praktično vseh področjih je zaslediti trend deregulacije, tudi na medijskem trgu. Spremembe v medijski politiki so posledica vplivov globalizacije ter trendov deregulacije in privatizacije medijev (McQuail 2008, 239). Kljub temu pa regulacija ostaja pomembna komponenta medijske politike, saj se odločevalci zavedajo moči medijskih institucij in vsebin, ki jih te ustvarjajo in posredujejo. Medijsko regulacijo razumemo kot delovanje specifičnih, pogosto pravno zavezujočih orodij, ki so jim mediji podvrženi z namenom doseganja določenih političnih ciljev (Freedman 2008, 14). Pri tem je bistvena dvojna narava medijev, ki so hkrati komercialna podjetja (z izjemo javnih servisov) in ključni element političnega, kulturnega in socialnega življenja družbe (McQuail 2008, 243). Argumenti v prid medijske regulacije se nanašajo na javno varnost in kakovost medijskih produktov ter na zagotavljanje ekonomske konkurenčnosti in oskrbe z dobrinami in storitvami, pri čemer naj bi bila regulacija koristna za posameznike in družbo (Branston in Stafford 2003, 473). Naloga medijske regulacije je zagotavljanje odgovornosti, ki jo McQuail (2008, 207) definira kot »prostovoljni ali neprostovoljni proces, s katerim so mediji družbi neposredno ali posredno odgovorni za kakovost in/ali posledice objav«. V okviru normativne teorije medijev je eden od kriterijev medijske odgovornosti preprečevanje ali omejevanje škode, ki jo lahko objava prizadene posameznikom ali družbi (McQuail 2008, 207). Pri preprečevanju škode za družbo pa je še posebej pomembno preprečevanje škodljivih učinkov medijskih vsebin na otroke in mladostnike.

Kljub temu jasnemu cilju je medijska regulacija problematično področje, saj deluje na presečišču pravic, kot so svoboda izražanja in pravica do obveščenosti na eni strani ter dolžnosti, kot je na primer preprečevanje širjenja sovražnega govora ali zaščita otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami na drugi. Analiza zaščite otrok in mladoletnikov pred škodljivimi medijskimi vsebinami mora upoštevati ravnovesje med temeljno pravico svobode izražanja in cilja zaščite mladoletnikov v javnem interesu (Lievens in drugi 2006, 101). Čeprav zaščita predstavlja pomembno vrednoto, hkrati pomeni kontrolo

dostopa do medijskih vsebin, ki je omejena zaradi zaščite svobode mnenja z Evropsko konvencijo človekovih pravic (Schulz in Held 2006, 52). Omejitve regulativnega pristopa k zagotavljanju odgovornosti so velike prav zaradi potencialnega konflikta med ciljem zaščite svobode objavljajanja in zagotavljanjem medijske odgovornosti (McQuail 2008, 212). Vsaka medijska regulacija vsebin zato zahteva tehtanje teh pravic in dolžnosti, med katerimi se nahaja medijska odgovornost. Mediji lahko izberejo, da bodo upoštevali standarde in sprejeli zahtevo po odgovornosti prostovoljno, ali pa jih k temu zavezuje zakonodaja, s katero država zagotovi upoštevanje pravil. Kadar se mediji prostovoljno obnašajo odgovorno, je potreba po regulaciji s strani države manjša, iz te predpostavke pa izvirajo tudi sistemi medijske samoregulacije in koregulacije, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju. Govorimo o t. i. »okvirjih odgovornosti«, ki so definirani kot referenčni okvirji, znotraj katerih obstajajo določena pričakovanja glede usmeritve in odgovornosti ter z njimi povezane zahteve, poleg tega pa tudi načini, na katere naj bi se te zahteve izpolnjevale (McQuail 2008, 211). Zaščita otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi medijskimi vsebinami se glede na identificirane okvirje odgovornosti (McQuail 2008, 212–215) nahaja tako znotraj okvirja zakonodaje in regulacije (se pravi zakonskih podlag, javnih politik in specifičnih regulativnih mehanizmov in postopkov), kot tudi tržnega okvirja (v smislu uravnoteženja interesov medijskih organizacij in producentov ter njihovih občinstev), okvirja javne odgovornosti medijskih organizacij (kot izpolnjevanje pomembnih javnih nalog in upoštevanje izraženih pričakovanj javnosti, kar se lahko uveljavlja na primer prek mehanizma pritožb) in okvirja profesionalne odgovornosti (ki izvira iz etike medijskih profesionalcev, ki se lahko zavzemajo za interese industrije s samoregulacijo, na primer s kodeksi).

Najbolj učinkovito zagotavljanje medijske odgovornosti se lahko doseže prav s kombinacijo pristopov, ki izvirajo iz teh okvirjev. Akterji, ki nastopajo v procesu regulacije, so država s svojimi institucijami na eni strani ter predstavniki industrije avdiovizualnih medijev na drugi, poleg tega pa se v regulativne politike pogosto vključujejo tudi nevladne organizacije in širša javnost. Regulacija je vpeta med državo, ekonomijo in civilno družbo in dandanes ni več zgolj orodje v rokah statičnega akterja, kot je država, temveč ima pomemben vpliv tudi industrija (Praprotnik 2009, 82). Pristopi k zaščiti otrok in mladoletnikov v medijskih vsebinah so v grobem trije: zakonodaja in regulacija, samoregulacija ter koregulacija (Carlsson 2006, 14). Čeprav v večini držav politična oblast še vedno nosi odgovornost za preprečevanje dostopa otrok do potencialno škodljivih vsebin, regulacija ni več povsem v rokah države, temveč se v koncept regulacije vključuje tudi nedržavne regulatorje (Schulz in Held 2006, 49). Zslediti je

trend premika od državne regulacije³ (s strani neodvisnih regulativnih organov na podlagi zakonodaje) v druge oblike sodelovanja med akterji in prenašanja dela odgovornosti za regulacijo avdiovizualnih vsebin na nedržavne akterje. V splošnem je medijska konvergenca povzročila potrebo po tehnološko nevtralnih pristopih⁴, ki večajo regulativno diskrecijo in se bolj kot prej zanašajo na samoregulacijo in koregulacijo (Freedman 2008, 16).

2.1 Sodobni izzivi medijske regulacije

V klasičnih normativnih teorijah medijev (npr. Siebert in drugi, 1956) temelji odnos med mediji in politiko oziroma oblikovalci javnih politik na predpostavkah idealnotipskih modelov, ki odražajo družbeno-politično strukturo posameznega sistema. Vendar pa dandanes pri raziskovanju tega odnosa odstopamo od predpostavk modela idealnega nadzora in regulacije medijskih sistemov, saj se sploh v sodobnem medijskem okolju vedno bolj kaže, da tradicionalni pristopi k razumevanju medijev in medijske regulacije niso ustrezni zaradi narave hitro spreminjajoče se medijske krajine. Pravna podlaga za zaščito otrok in mladoletnikov v televizijskih programih ima dolgo in uspešno zgodovino, poleg tega obstaja široko strinjanje glede temeljnih pravil regulacije (Cappello 2015, 11). Vendar pa, kot izpostavljajo številni avtorji (Carlsson, 2006; Lievens in drugi 2006; Füg 2012; de Cock Buning, 2014), dandanes pri regulaciji avdiovizualnih vsebin ne gre več zgolj za televizijo (čeprav študije dokazujejo, da je televizija še vedno eden od pomembnejših medijev posredovanja avdiovizualnih medijskih vsebin, glej npr. Cappello 2015), temveč se soočamo z medijsko konvergenco v pomenu »tehnološke združitve različnih načinov posredovanja informacij potrošnikom« (Lievens in drugi 2006), ki postavlja slavno McLuhanovo (1964)

---

³ Termin državna regulacija (ang. *state regulation*) se sicer pogosto pojavlja v literaturi (npr. Lievens in drugi 2006; Schulz in Held 2006), vendar je nujno opozoriti na terminološke pomanjkljivosti takega poimenovanja in bolj jasno opredeliti pomen koncepta. Država kot taka namreč nima pristojnosti za medijsko regulacijo izven okvirja pravnih mehanizmov, se pravi zakonodaje. Pristojnost za izvrševanje regulacije na podlagi zakonodaje ima državni regulativni organ (v Sloveniji je to Agencija za komunikacijska omrežja in storitve Republike Slovenije – AKOS), ki pa mora imeti zagotovljeno neodvisnost od politike (glej npr. ERGA Report on the independence of National Regulatory Authorities. 2015. Dostopno prek: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/erga-report-independence-national-regulatory-authorities> (3. avgust 2016). Ko govorimo o državni regulaciji, imamo torej v mislih regulacijo s strani državnega regulativnega organa, ki deluje na podlagi zakonov in pravnih aktov, ki jih sprejema, in je pristojen za regulacijo in nadzor delovanja na področju avdiovizualnih medijskih storitev. Za to vrsto regulacije se uporabljajo tudi poimenovanja tradicionalna regulacija, *top-down* regulacija, *command-and-control* regulacija. Tak regulativni sistem daje državi določen vpliv (kot je na primer imenovanje direktorja Akosa s strani vlade), vendar mora biti delovanje regulativnega organa neodvisno, podprto z zakonodajo ter hkrati preprečevati neposredno vmešavanje države v regulativne procese.

⁴ To pomeni, da regulacija ni več vezana na določen medij oziroma način razširjanja vsebin. S tem se sodobni regulativni pristopi tudi oddaljujejo od tradicionalne perspektive ločevanja med politikami množičnih medijev – tiska, radia in televizije, pri katerih so intervencije upravičene z družbeno odgovornostjo, čeprav je bil tisk vedno mnogo manj reguliran – ter telekomunikacijskimi politikami, pri katerih je bila regulacija dojemana kot nelegitimna kršitev individualne svobode, avtonomije in zasebnosti ter svobode govora (Freedman 2008, 16).

frazo »medij je sporočilo« v povsem novo dimenzijo. Zaradi tehnološke konvergence med različnimi komunikacijskimi načini regulativno ločevanje med tiskom, avdiovizualnimi mediji in telekomunikacijami postaja čedalje bolj umetno in arbitrarno, regulativne modele pa na preizkušnjo postavlja še »hibridni status interneta« (McQuail 2008, 238).

Kot ugotavlja Carlssonova (2006, 11), sta v zadnjih desetletjih medijska krajina in medijska kultura doživeli velike spremembe, nova informacijska tehnologija pa je spodbudila naraščajočo ponudbo medijskih produktov prek številnih novih kanalov. Regulacija v medijskem sektorju se mora soočiti z dejstvom, da so nove tehnologije in internacionalizacija prinesli temeljne spremembe, zaradi česar je lahko v preteklosti uspešna tradicionalna regulacija neprimerna v teh spremenjenih okoliščinah (Schulz in Held 2006, 49). Aplikacija obstoječe regulacije v novem visoko tehnološkem in informacijskem okolju predstavlja problem (Lievens 2006, 101). V tem okolju je postala še posebej zaščita ranljivih skupin, kot so mladoletniki, mnogo večji izziv (de Cock Buning 2014, 9). Zaščita otrok in mladoletnikov pred nezakonitimi in škodljivimi medijskimi vsebinami je postala »vroča tema« zaradi medijske konvergence in pojava novih tehnologij, ki zahtevajo preizpraševanje tradicionalnih metod regulacije (Lievens in drugi 2006, 98). Te se zanašajo na zakonodajo, na podlagi katere državni regulativni organ izvaja nadzor delovanja na področju avdiovizualnih medijskih storitev, vendar pa se pravne podlage ne prilagajajo dovolj hitro tehnološkemu napredku, zato se večja potreba po bolj fleksibilnih oblikah regulacije. Vloga države pri regulaciji potencialno škodljivih vsebin mora biti zato na novo definirana (Schulz in Held 2006, 49). Zaradi razvoja informacijske družbe in z njim dostopnosti avdiovizualnih vsebin prek igralniških konzol, mobilnih telefonov in predvsem interneta poleg tradicionalnega televizijskega predvajanja zahteva zaščita mladoletnikov pred neprimernimi in škodljivimi vsebinami vzpostavitev novih načinov uveljavitve v konvergiranjem medijskem okolju (Füg 2012, 253). Vse te platforme, ki omogočajo dostop do vsebin, moramo imeti pri obravnavi regulativnih mehanizmov v mislih, čeprav se to delo posveča le regulaciji vsebin na televiziji in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo.

2.2 Pravna podlaga za regulacijo avdiovizualnih medijskih vsebin v Evropski uniji

Medijska regulacija predstavlja pomemben preizkus za evropsko politiko in odličen primer za preučevanje evropskega vladovanja, saj so komunikacije eno najbolj uspešnih področij politike EU (Harcourt 2005, 1). Hkrati pa je treba upoštevati demokratični pomen medijske regulacije na nacionalnem nivoju, saj, kot opozarjajo nekateri avtorji (Levy v Harcourt 2005,

3), na ravni držav kljub prizadevanju Evropske komisije po harmonizaciji ostajajo zelo različni politični stili zaradi raznolikih regulativnih tradicij, kar je tudi razlog za ohranjanje pristojnosti držav članic na tem občutljivem političnem področju. Evropska medijska politika je zmeraj potencialno problematična in podvržena kritikam zaradi vztrajanja nacionalnih držav pri subsidiarnosti na področju kulturnih in medijskih politik, zato medijske iniciative EU v državah članicah pogosto naletijo na odkrit odpor (Kerševan Smokvina 2014, 17). Pri politiki medijske regulacije na ravni EU gre torej za previdno manevriranje med evropskimi iniciativami in pravnimi podlagami ter omogočanjem ohranjanja pristojnosti ob upoštevanju kulturnih specifik in regulativnih tradicij držav članic.

Medijska politika EU v glavnem pomeni avdiovizualno politiko (Kerševan Smokvina 2014, 96). Ključna pravna podlaga za avdiovizualne politike, ki je trenutno v veljavi, je Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah (2010/13/EU) – DAVMS. Ta je bila sprejeta leta 2007 in je nastala s prenovo Direktive o televiziji brez meja (97/36/ES), v nacionalne pravne rede držav članic pa bi morala biti prenesena do izteka leta 2009 (Kerševan Smokvina 2014, 16). Aktualni regulativni okvir se je odzval na izzive, ki jih predstavlja večje število novih tehnoloških naprav in storitev z vključevanjem vseh avdiovizualnih medijev, ne glede na njihove tehnike oddajanja in distribucije (Füg 2012, 254). Direktiva je trenutno ponovno v procesu prenove, čeprav še leta po roku za prenos pravil direktive iz leta 2007 ni jasno, ali so države članice v celoti in pravilno prenesle določila direktive v nacionalne zakonodaje (Füg 2012, 273; Kerševan Smokvina 2014, 97–98).

Regulativni sistem za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah v Direktivi vsebuje dva ločena režima, in sicer enega za avdiovizualne vsebine v t.i. linearnih storitvah (se pravi na televiziji) in drugega za avdiovizualne vsebine na zahtevo – t.i. nelinearne storitve (de Cock Buning 2014, 20). Razlika med temi storitvami (kot navedeno v 1. členu DAVMS) je, da prvi tip storitev omogoča ponudnik medijskih vsebin na podlagi programskega urnika (sporeda), drugi tip pa ponudnik omogoča za gledanje ob času, ki ga izbere uporabnik iz kataloga programov, izbranih s strani ponudnika medijskih storitev (Bakos 2011, 8). Medijske storitve na zahtevo se pogosto nahajajo na spletu, danes pa so lahko dostopne prek različnih platform hkrati – prek digitalnih portalov pametne televizije (Smart TV), upravljane mreže, kot je IPTV, digitalnega paketa kabelskega operaterja ali spletne strani, dostopne na internetu (de Cock Buning 2014, 20). Glede na določila v Direktivi veljajo za televizijo strožji predpisi kot za storitve na zahtevo.

V splošnem smislu je zaščita otrok in mladoletnikov v AVMS obravnavana v 27. členu DAVMS.

1. Države članice sprejmejo ustrezne ukrepe, s katerimi zagotovijo, da programi izdajateljev televizijskih programov pod njihovo sodno pristojnostjo ne vključujejo nobenih vsebin, ki bi resno škodovala telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov, zlasti takšnih vsebin, ki vsebujejo pornografijo ali neupravičeno nasilje.

2. Ukrep, določen v odstavku 1, velja tudi za druge programske vsebine, ki bi utegnile škodovati telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov, razen kadar se z izbranim časom razširjanja ali s tehničnimi sredstvi zagotovi, da mladoletniki na območju prenosa v normalnih razmerah ne bodo videli ali slišali takšnih vsebin.

3. Poleg tega države članice tudi vselej, kadar se takšne oddaje prenašajo v nekodirani obliki, zagotovijo, da je pred njimi akustično opozorilo ali da so ves čas trajanja označene z vizualnim simbolom (DAVMS 2010).

Člen 12 pa posebej obravnava avdiovizualne storitve na zahtevo.

Države članice z ustreznimi ukrepi zagotovijo, da so avdiovizualne medijske storitve na zahtevo, ki jih opravljajo ponudniki medijskih storitev pod njihovo pristojnostjo, ki bi lahko resno ogrozile telesni, duševni in moralni razvoj mladoletnikov, dostopne le na način, ki zagotavlja, da mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti takšnih avdiovizualnih medijskih storitev na zahtevo (DAVMS 2010).

Tovrsten regulativni pristop DAVMS je zasnovan kot »dvostopenjska regulacija«, ki poteka po dveh oseh (Füg 2012, 255). Prva os je bila predstavljena že v Direktivi o televiziji brez meja in ločuje programske vsebine glede na stopnjo škodljivosti na »resno škodljive« in »škodljive«, pri čemer se je za prve od držav članic EU zahtevala izključitev iz programa, za druge pa je veljalo enako, razen če je z restrikcijami predvajanja ali tehnično zaščito zagotovljeno, da mladoletniki praviloma teh vsebin ne vidijo (Füg 2012, 255–256). To je pomenilo komplementarnost med absolutno in pogojno prepovedjo predvajanja vsebin glede na njihovo škodljivost, določanje stopnje škodljivosti pa je prepuščeno odločanju na nacionalnem nivoju (Füg 2012, 256). Revizija direktive je ta okvir pustila nedotaknjen, dodala je le specifikacijo, da mora potencialno škodljive vsebine spremljati zvočno opozorilo na začetku predvajanja ali vizualni simbol v celotnem času predvajanja (prav tam). Ločevanje

med vsebinami, »ki bi resno škodoval« (ang. *might seriously impair*) telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov in tistimi, »ki bi utegnile škodovati« (ang. *likely to impair*), je ohranjeno tudi v predlogu nove direktive, ki je trenutno v obravnavi, kar pomeni, da razlikovanje med dvema stopnjama škodljivosti ostaja temelj ocenjevanja primernosti vsebin, odločanje o stopnji škodljivosti pa je v pristojnosti držav članic EU.

Iz členov 12 in 27 DAVMS je razvidno, da obstaja različna stopnja zaščite otrok in mladoletnikov v linearnih (televizijskih) in nelinearnih storitvah (storitvah na zahtevo). To razločevanje storitev glede na lastnosti dostopa predstavlja drugo os dvostopenjskega pristopa (Füg 2012, 256). Intenzivnost regulativne intervencije se razlikuje glede na stopnjo uporabniške izbire in nadzora – kjer uporabnik samostojno izbira vsebine in se torej prostovoljno izpostavi vsebini, so zahteve po zaščiti manj stroge (Füg 2012, 254, 256). Uporabniki se pri avdiovizualnih storitvah na zahtevo zavestno odločijo za ogled vsebine, medtem ko programske vsebine po linearni poti v dnevne sobe vstopajo bolj spontano in imajo zato večji učinek (de Cock Buning 2014, 21). Vsebine, ki bi »resno škodoval« telesnemu, duševnemu in moralnemu razvoju mladoletnikov, ne smejo biti vključene v linearni program, v nelinearne avdiovizualne storitve na zahtevo pa so lahko vključene le na način, ki zagotavlja, da mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti takšnih vsebin. Za tiste vsebine, ki bi »utegnile škodovati« razvoju mladoletnikov, pa se mora z izbranim časom razširjanja ali s tehničnimi sredstvi zagotoviti, da jih mladoletniki na območju prenosa v normalnih razmerah ne bodo videli ali slišali. Za storitve na zahtevo pri takih vsebinah ni omejitev. Povedano drugače, v skladu z 12. členom DAVMS se resno škodljive vsebine v nelinearnem svetu obravnavajo kot vsebine, ki bi utegnile škodovati razvoju mladoletnikov v linearnem svetu, torej na televiziji (Füg 2012, 256).

Tabela 2.1: Določila DAVMS glede zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah

	Televizija (linearne storitve)	Avdiovizualne medijske storitve na zahtevo (nelinearne storitve)
Vsebine, ki bi resno škodoval telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov	Prepovedane	Dovoljene z zaščito – »dostopne le na način, ki zagotavlja, da mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti takšnih avdiovizualnih medijskih storitev na zahtevo«

Vsebine, ki bi utegnile škodovati telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov	Dovoljene z zaščito – »kadar se z izbranim časom razširjanja ali s tehničnimi sredstvi zagotovi, da mladoletniki na območju prenosa v normalnih razmerah ne bodo videli ali slišali takšnih vsebin«	Dovoljene brez omejitev
---	---	-------------------------

V konvergentnem medijskem svetu, kjer so meje med televizijo in internetom zamegljene, je tak sistem zaščite treba pretehtati ob upoštevanju temeljnih vrednot, ki so podlaga regulativnemu okvirju (de Cock Buning 2014, 21). V političnih debatah so izpostavljene kibernetško-libertarne pozicije, ki zagovarjajo odprt, svoboden in nereguliran internet, čeprav so tako linearne kot nelinearne storitve, dostopne prek spleta, jasno podvržene pravilom DAVMS in nacionalnim ukrepom na podlagi prenosa direktive, če je ponudnik storitev pod pristojnostjo države članice (Füg 2012, 273). Člani Skupine evropskih regulatorjev za področje avdiovizualnih medijskih storitev ERGA v priporočilih o smernicah za revizijo DAVMS, ki trenutno poteka, ocenjujejo, da v konvergiranjem medijskem okolju razločevanje regulativnih principov med linearnimi in nelinearnimi storitvami v zdajšnji direktivi ni več uporabno, niti primerno za področje zaščite mladoletnikov v AVMS (ERGA 2015, 8). V predlogu za spremembe direktive je to priporočilo upoštevano, saj revidirana direktiva zagotavlja usklajevanje standardov zaščite za razširjanje televizijskih programov in storitve na zahtevo. V okviru nove direktive predlog predvideva odstranitev 27. člena in združitve določil za televizijo in storitve na zahtevo v 12. členu, ki določa, da so programi, ki bi lahko ogrozili razvoj mladoletnikov, dostopni le na način, ki zagotavlja, da mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti takih programov, ne glede na to, ali takšne programe zagotavljajo izdajatelji televizijskih programov ali ponudniki medijskih storitev na zahtevo⁵.

Kot smo pokazali, direktiva sicer jasno nakazuje smernice za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS, vendar odgovornost za konkretne regulativne rešitve na tem področju prepušča državam članicam. Države morajo zgolj sprejeti primerne ukrepe, da zagotovijo spoštovanje predpisov s strani ponudnikov storitev (Füg 2012, 256). Velik izziv za države članice, ki izhaja predvsem iz druge osi dvostopenjske regulacije, predstavlja identifikacija primernih sredstev za uveljavljanje 12. člena AVDMS, hkrati pa mora prenos direktive določiti tudi

⁵ Za podrobnosti glej Direktiva evropskega parlamenta in sveta o spremembi Direktive 2010/13/EU o usklajevanju nekaterih zakonov in drugih predpisov držav članic o opravljanju avdiovizualnih medijskih storitev glede na spreminjajoče se tržne razmere (predlog) 2016.

ravnovesje med kategorijami storitev (Füg 2012, 257). Države članice in zadevni sektorji, kot so ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev ali oglaševalci, lahko določijo strožja pravila v okviru samoregulativnih ali koregulativnih sistemov (Bakos 2011, 9). Možnost držav članic za aplikacijo bolj podrobnih in strožjih pravil z upoštevanjem kulturnih razlik med državami, a z določanjem jasnih minimalnih standardov, v priporočilih izpostavlja tudi ERGA (2015, 6). Na primeru Slovenije bomo z analizo kasneje predstavili, kakšna so ta strožja pravila in izpostavili problematiko prenašanja določil evropske direktive v slovenski pravni red.

3 Koregulacija

Tradicionalna regulacija ima kljub načelni uspešnosti pri zaščiti otrok in mladoletnikov v AVMS številne pomanjkljivosti. Težko upravlja s spreminjajočimi se formati in programi oziroma vrstami storitev in ponudnikov storitev; moč medijskih akterjev je relativno velika, zaradi česar lahko uspešno uveljavljajo strategije proti regulativnim bremenom; poleg tega ni nobenih jasnih in nespremenljivih kriterijev za presojanje neprimernosti programske vsebine za otroke določene starosti (Sculz in Held 2006, 52). Na velike omejitve tradicionalne regulacije v dinamičnem avdiovizualnem sektorju kažejo tudi dejstva, da je tovrstna vertikalna regulacija nefleksibilna in posledično v zaostanku z inovativnostjo sektorja, da obstaja razkorak v znanju med zakonodajalci glede tehnologij, da ne upošteva praktičnih interesov akterjev v sistemu, da prihaja do pojava umikanja v varna zavetja zunaj nacionalnih teritorijev⁶ in da bi moral biti v domeni temeljnih pravic, kot je svoboda govora, državni nadzor zadržan, kolikor je le mogoče (de Cock Buning 2014, 12).

Zaradi vseh naštetih razlogov se tudi pristopi k zaščiti otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah vse bolj usmerjajo v mehanizme samoregulacije in koregulacije. Vendar se že pri definiranju različnih oblik regulacije pojavljajo težave. Koncepti, kot so samoregulacija, koregulacija in »regulirana samoregulacija« pomenijo različne stvari različnim ljudem, regulativne mehanizme države uporabljajo na različne načine, sistemi, ki so ponekod razumljeni kot samoregulativni, se včasih navajajo kot primeri koregulacije (Lievens in drugi 2006, 99). Komentatorji, akademiki in javni organi niso dosegli

---

⁶ T. i. načelo države izvora določa jurisdikcijo nad ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev. Načelo določa, da pri zagotavljanju storitev v drugih državah veljajo tista pravila, ki so v veljavi v državi, v kateri ima ponudnik vsebin sedež. To je po eni strani prednost pri spodbujanju čezmejnih storitev, po drugi pa je to načelo v regulativni politiki kontroveržno, saj ne zagotavlja upoštevanja enakih pravil s strani vseh ponudnikov v isti državi in s tem tudi ogroža konkurenco. Ker izdajatelj ni treba upoštevati pravil države, v katero pošilja signal, temveč le pravila v državi izvora, ponudniki avdiovizualnih vsebin svoje sedeže pogosto selijo v države z manj strogo zakonodajo, tudi glede zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami.

konsenza glede koncepta regulacije ali konsistentne terminologije, koregulacija pa nima jasne definicije, vendar pa se uveljavljajo nekateri bolj praktični pristopi h koregulaciji, ki poudarjajo zmožnost prilagodljivosti in kontinuirane optimizacije za doseganje učinkovitosti regulativnih okvirjev na hitro razvijajočih trgih (Lievens in drugi 2006, 99, 108).

Princip koregulacije predstavlja novost v pristopu prav zaradi vgrajenega potenciala za vključevanje večjega števila zainteresiranih akterjev v fleksibilnem regulativnem procesu (McGonagle 2003, 5). Značilnosti, ki ločujejo koregulacijo od državne regulacije (torej zakonsko podprte regulacije) in samoregulacije, vključujejo stopnjo vpletenosti in participacije različnih akterjev, njihove vloge in metode uveljavljanja regulativnih ukrepov (Lievens in drugi 2006, 108). Vse tri oblike regulacije se torej razlikujejo glede na stopnjo vpletenosti države – pri tradicionalni regulaciji je ta visoka, saj regulacija poteka na podlagi zakonodaje, čeprav mora biti zagotovljena visoka stopnja neodvisnosti regulativnih teles. Pri samoregulaciji vpletenosti države praktično ni, saj predstavniki industrije regulacijo izvršujejo avtonomno, na podlagi svojih regulativnih dokumentov, kot so statuti in etični kodeksi. Pri koregulaciji pa je v ospredju partnerstvo, pri katerem država nastopa kot katalizator, posrednik, podpornik, člen, ki zagotavlja regulativni okvir pravil in regulativno podporo, pa tudi neposredni udeleženec (Lievens in drugi 2006, 116).

V 90. letih se je povečala vloga samoregulacije, ki lahko ima sicer različne pomene, vendar se po večini nanaša na ukrepe glede vsebine, ki je sicer legalna, vendar bi lahko bila škodljiva za otroke in mlade (Carlsson 2006, 14). Institucije EU medijsko samoregulacijo definirajo kot možnost gospodarskih operatorjev, socialnih partnerjev, nevladnih organizacij ali združenj, da sami in zase sprejmejo skupne smernice na evropski ravni (še posebej kodekse ali dogovore sektorja) (ERGA 2015, 13). Samoregulacija je bila dolgo povečevana kot najbolj učinkovit način regulacije informacijskih in komunikacijskih mrež (Lievens in drugi 2006, 101). Številni dokumenti so poudarjali, da morajo mediji prevzeti večjo odgovornost pri zaščiti otrok in s tem omogočili manj zanašanja na zakonodajo in javno regulacijo, ki se zaradi hitro spreminjajoče se medijske tehnologije ne spreminja in dopolnjuje zlahka (Carlsson 2006, 14). Danes pa podpora samoregulaciji znatno in vztrajno upada, vlade želijo nazaj pridobiti nadzor nad regulativnimi procesi na področjih, kjer samoregulacija ni bila uspešna (Lievens in drugi 2006, 103–104). Samoregulaciji se očita pomanjkanje kredibilnosti, transparentnosti in odgovornosti ter problematičnost učinkovitosti in izvrševanja sankcij (Lievens in drugi 2006, 146).

Kot navajajo Lievens in drugi (2006, 146), bi lahko te pomanjkljivosti samoregulacije premagali s postopnim obratom v koregulacijo, ki zagotavlja večjo vpletenost države. Številni avtorji (Carlsson 2006, 14; Lievens in drugi 2006, 103; Schulz in Held 2006, 124; de Cock Buning 2014, 10) koncept koregulacije v vlogi »javno-zasebnega regulativnega in izvršilnega režima« (de Cock Buning, 2014, 10) predstavljajo kot potencialno učinkovit in fleksibilen način regulacije za zaščito mladoletnikov v avdiovizualnih medijih. Institucije EU koregulacijo definirajo kot mehanizem, pri katerem skupnostni zakonodajni akt cilje regulacije zaupa strankam na tem področju, s čimer pride do delitve odgovornosti med državo in industrijo, pri čemer državo zastopa neodvisno nadzorno telo (ERGA 2015, 13). Koregulacija je hibridna regulativna oblika, ki omogoča pravno povezavo med samoregulacijo in splošno zakonodajo (de Cock Buning 2014, 10). Vendar, kot opozarjata Schulz in Held (2006, 50–51), koregulacija ne pomeni zgolj kombinacije državne regulacije in samoregulacije, temveč združuje državno in nedržavno regulacijo na način, da se nedržavni regulativni sistem povezuje z državno regulacijo. Nedržavna komponenta regulativnega sistema vključuje ustanovitev specifičnih organizacij, pravil in postopkov, vpliv na odločanje s strani ljudi ali teh organizacij ter na podlagi tega s strani organizacij ali znotraj njih vpliv delov družbe, katere člane naslavlja (nedržavna) regulacija (Schulz in Held 2006, 51). Ključna razlika med samoregulacijo in koregulacijo je, da je lahko pri slednji neupoštevanje pravil sankcionirano s strani države (Lievens in drugi 2006, 147). Koregulacija torej omogoča prenos dela regulativnih odgovornosti na industrijo avdiovizualnih medijev, pri čemer je še vedno zagotovljen posreden državni nadzor s strani nacionalnih regulativnih organov.

3.1 Prednosti in šibke točke koregulacije

Kot smo nakazali, se koregulacija danes predstavlja kot najbolj učinkovit odgovor na izzive zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami v AVMS. Imela naj bi pozitivne učinke tako za javne kot za zasebne partnerje, ki so povezani kot akterji v procesu regulacije, saj povečuje učinkovitost in legitimnost regulacije in nadzora – še posebej zadnje je pozitiven učinek za delovanje zasebnih organizacij, ki sodelujejo v koregulaciji (de Cock Buning 2014, 11). Vendar pa pri tem obstaja tudi problem, saj so postopki države demokratično legitimirani in sledijo zakonom, zato prepuščanje industriji, da se regulira sama, kljub prednostim predstavlja tudi tveganje (Schulz in Held 2006, 52). Schulz in Held (2006, 53) zato priporočata vključevanje akterjev, ki ne prihajajo iz industrije, kot so združenja za zaščito otrok in mladoletnikov, ki lahko povečajo odgovornost in legitimnost in predstavljajo še drug pogled pri definiranju, kaj je za mladoletnike škodljivo. To lahko predstavlja dodatno

varovalko, hkrati pa tudi omogoča zastopanje različnih glasov in interesov ter regulacijo pod vodstvom strokovnjakov s področja. Poleg tega je koregulacija lahko uporabna prav za področja, ki so zaradi pomislekov glede državne cenzure občutljiva, kot je regulacija programskih vsebin – pri koregulaciji so akterji namreč do neke mere avtonomni, hkrati pa koregulacija omogoča več demokratičnih zagotovil kot samoregulacija (Lievens in drugi 2006, 148).

Z upoštevanjem različnih interesov koregulacija ustvarja močnejšo podporo regulaciji, spodbudi upoštevanje pravil in s tem manjša potrebo po njihovem uveljavljanju s strožjimi mehanizmi (de Cock Buning 2014, 11). Aktivna udeležba različnih ključnih akterjev povečuje njihovo samozavest pri odločitvah, praktične izkušnje iz industrije pa lahko vodijo v večje razumevanje spreminjajočih se tehnologij (Lievens in drugi 2006, 148). Koregulacija omogoča učinek učenja med javno in zasebno domeno, kar lahko preprečuje kršitve norm s strani organizacij v avdiovizualnem sektorju v prihodnosti – na ta način regulativna telesa ponotranjijo regulativno normo (de Cock Buning 2014, 12). Učinkovit sistem sankcioniranja, ki je oblikovan na podlagi sodelovanja med akterji, poveča kredibilnost sistema (za razliko od državnih mehanizmov, ki so v industriji naleteli na odpor) (McGonagle 2003, 6). Prednosti vključevanja nedržavne regulacije so tudi razdelitev dela med državo in industrijo, boljše sprejemanje regulativnega režima znotraj industrije in dejstvo, da se lahko v nekaterih primerih nedržavna regulacija hitreje odzove na tehnološke in družbene spremembe kot državna regulacija (Schulz in Held 2006, 63). S koregulacijo je torej dosežena večja učinkovitost, fleksibilnost ter hitrejša in lažja prilagodljivost tehnološkemu in družbenemu razvoju (McGonagle 2003, 6). Dobro strukturiran koregulativni model se lahko preprosto prilagaja spreminjajočim in konvergiranim medijskim in komunikacijskim tehnologijam, za razliko od državnega regulativnega modela, in je lahko tudi bolj učinkovit pri izvrševanju (Lievens in drugi 2006, 147). To drži predvsem ob upoštevanju, da državna regulacija potrebuje utemeljitve v zakonodaji, pri čemer so spremembe lahko zelo dolgotrajne.

Po drugi strani pa lahko preveliko obvladovanje na strani nedržavne regulacije predstavlja nevarnost za preveč samovoljno ravnanje v korist industrije. To je problematično predvsem v primerih, ko so vpletene temeljne pravice ali pomembne politične odločitve, pri čemer lahko trdimo, da je pri zaščiti mladoletnikov pred škodljivimi vsebinami vključena svoboda govora, kar predstavlja problem pri koregulaciji (Lievens in drugi 2006, 110). Koregulacija lahko povzroči zmanjšanje demokratičnosti regulacije zaradi privatizacije regulativnih teles, kar zmanjšuje regulativno participacijo demokratično izvoljenih parlamentov, to pa bi lahko

vodilo v »zasebno cenzuro« (torej cenzuro podjetij ali zasebnih regulatorjev) (Lievens in drugi 2006, 147). Po drugi strani pa lahko vključevanje vlade v koregulativnem pristopu zagotavlja sledenje javnim ciljem namesto zgolj ciljem zasebnega sektorja (Lievens in drugi 2006, 148).

Ključna elementa za dobro koregulacijo sta zaradi navedenih pomislekov sodelovanje in varovalni mehanizmi. Pogoji za sodelovanje med akterji je pripravljenost, da javni in zasebni partnerji delijo informacije med sabo in dobro sodelujejo, saj lahko napetosti v odnosu med akterji koregulacije negativno vplivajo na učinkovitost tega nadzornega dogovora (de Cock Buning 2014, 12). Poleg odnosa sodelovanja je uspeh takih regulativnih pristopov odvisen tudi od dejavnikov, kot so obstoj učinkovitih in postopnih sankcij, spodbud industriji, da sodeluje v regulaciji, kulture zadevne države ali sektorja, resnosti možnih neuspehov, obstoja varovalke v primerih neuspeha in konvergentnosti interesov različnih sodelujočih akterjev iz industrije z upoštevanjem ciljev regulacije (Schulz in Held 2006, 63). Težave lahko nastanejo zaradi slabe kombinacije regulativnih orodij, konfliktov med javnimi in zasebnimi interesi in slabega delovanja določenih akterjev (de Cock Buning 2014, 13). Pomembno se je zavedati, da ob integraciji nedržavne regulacije tradicionalni cilji, kot so odprtost, transparentnost in participacija niso vedno zagotovljeni, kljub temu pa ni razloga za prepričanje, da koregulativni pristopi niso zmožni izpolnjevati nalog regulacije, kot je zaščita otrok in mladoletnikov (Schulz in Held 2006, 63). Kot zaključujeta Schulz in Held (2006, 64), ima koregulacija potencial, da vodi v visoko stopnjo zaščite mladoletnikov pri vsebinah, ki bi lahko škodovale njihovem razvoju, vendar je zaščita hkrati odvisna od konkretnega regulativnega sistema.

3.2 Evropske spodbude za razvoj koregulativnih sistemov

Na evropskem nivoju medijski in avdiovizualni politični sektor nakazujeta konsenz o podpori raziskovanja alternativnih regulativnih mehanizmov (Lievens in drugi 2006, 117). Že več let evropski odločevalci v koregulaciji vidijo učinkovito sredstvo za zaščito otrok pred škodljivimi učinki avdiovizualnih medijev in v njej vidijo alternativo tradicionalni regulaciji »od vrha navzdol« (de Cock Buning 2014, 21). Zaščita otrok v avdiovizualnih medijih je bilo zmeraj ključno področje evropske regulativne politike, medijska konvergenca in sodobne tehnologije pa predstavljajo nov izziv, pri čemer je koregulacija čedalje bolj postavljena v ospredje kot regulativna rešitev za to področje (Lievens in drugi 2006, 118).

Pozivi h koregulaciji na tem področju s strani evropskih institucij so vključeni v številne evropske dokumente.⁷ Svet EU je leta 1998 izdal priporočila glede zaščite mladoletnikov in človeškega dostojanstva, ki je dopolnjeval Direktivo o televiziji brez meja in določal smernice za razvoj samoregulativnega oziroma koregulativnega sistema⁸ (Lievens in drugi 2006, 117; de Cock Buning 2014, 21). Priporočila so zagovarjala učinkovit evropski sistem ocenjevanja za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih (de Cock Buning 2014, 21). V poročilu *Second Evaluation Report on the 1998 Recommendation* evropska komisija spodbuja čezmejno izmenjavo najboljših praks in razvoj koregulativnih in samoregulativnih mehanizmov, pri čemer koregulacija implicira primerno stopnjo vključevanja javnih organov ter sodelovanje med regulativnimi telesi, industrijo in drugimi zainteresiranimi udeleženci (Lievens 2006, 118). Dokument Evropske komisije *Simplifying and improving the regulatory environment*, ki je bil neposredni odgovor na lizbonsko srečanje leta 2000, skuša opredeliti ustrežnejšo izbiro regulativnih instrumentov, med katerimi je posebej izpostavljena koregulacija (Praprotnik 2009, 85). Koregulacijo, ki temelji na zakonodajnih aktih, Evropska komisija v tem dokumentu razume kot način omejevanja zakonodaje na (zgoj) bistvene vidike, obenem po jo razločuje od samoregulacije, ki temelji izključno na prostovoljno zasnovanih načelih, pravilih in omejitvah, ki jih nedržavni akterji vzpostavijo za potrebe reguliranja in organiziranja (prav tam). Leta 2004 je Svet EU potrdil pristop h koregulaciji z dokumentom *European Parliament and Council Recommendation on the protection of minors and human dignity*, ki spodbuja harmonizacijo »od spodaj navzgor« skozi sodelovanje med samoregulativnimi in koregulativnimi telesi v državah članicah skozi izmenjavo najboljših praks kot sistem skupnih deskriptivnih simbolov, ki bi gledalcem omogočali oceniti programsko vsebino (Lievens in drugi 2006, 119). Tudi medinstitucionalni sporazum glede boljše zakonodaje med Evropskim parlamentom, Evropskim svetom in Evropsko komisijo navaja koregulacijo in samoregulacijo kot alternativna modela regulacije (Praprotnik 2009, 85).

Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah državam članicam nalaga spodbujanje koregulativnih in samoregulativnih ureditev na področju avdiovizualnih medijskih storitev. V preambuli 44 navaja, da imajo lahko instrumenti koregulacije in samoregulacije »v skladu z raznimi pravnimi tradicijami držav članic pomembno vlogo pri doseganju visoke ravni varstva potrošnikov« in so »ukrepi za doseg ciljev javnega interesa na področju novo

---

⁷ Za podroben pregled dokumentov glej Hans Bredow Institut 2006; Wauters in drugi 2013; Cappello 2015.

⁸ Priporočila uporabljajo izraz samoregulacija, vendar, kot opozarjajo Lieven in drugi (2006, 117), nekateri raziskovalci dokument obravnavajo kot priporočila za koregulacijo (prim. de Cock Buning 2014, 21).

nastajajočih avdiovizualnih medijskih storitev /.../ učinkovitejši, če se izvajajo z aktivno podporo samih ponudnikov storitev« (DAVMS 2010). Pri tem direktiva ponuja tudi definicijo koregulacije: »Koregulacija v svoji minimalni obliki predstavlja pravno povezavo med samoregulacijo in nacionalnim zakonodajalcem v skladu s pravno tradicijo držav članic« (DAVMS 2010). Hkrati pa direktiva izpostavlja, da mora koregulacija dopuščati možnost posredovanja države v primeru, da njeni cilji v javnem interesu niso izpolnjeni. Koregulacija torej ne more povsem nadomestiti dolžnosti države (de Cock Buning 2014, 22). Z vidika nujnega vključevanja države je ta oblika regulacije še posebej učinkovita za področje zaščite otrok in mladoletnikov (Bakos 2011, 10).

Na evropski ravni se tudi v zadnjem času vrstijo iniciative, ki spodbujajo koregulativni pristop v iskanju učinkovitih mehanizmov za zaščito mladoletnikov v konvergentnem medijskem okolju. Zelena knjiga⁹ z naslovom *Preparing for a Fully Converged Audiovisual World: Growth, Creation and Values* si je prizadevala pridobiti povratne informacije držav članic, vpletenih deležnikov in nacionalnih regulativnih organov o obstoječih pravilih glede zaščite mladoletnikov in mehanizmov za zagotavljanje ozaveščenosti staršev (de Cock Buning 2014, 23). Predvsem pa so te iniciative pomembne v luči revizije DAVMS. Skupina evropskih regulatorjev za področje avdiovizualnih medijskih storitev (ERGA) v priporočilih za revizijo DAVMS v Poročilu o zaščiti mladoletnikov v konvergentnem okolju poziva k spodbujanju učinkovite koregulacije, kjer je to primerno, pri čemer se državam članicam dopušča uveljavljanje sistemov, ki so primerni za njihove okoliščine regulacije (ERGA 2015, 7). Tudi predlog prenovljene direktive (DAVMS 2016) nadaljuje pobude v tej smeri, saj državam članicam nalaga spodbujanje koregulacije za področje zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah.

4 Orodja za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah

V sodobnem medijskem okolju se meje med avdiovizualnimi storitvami zamegljujejo, prihaja do združevanja tradicionalnih televizijskih storitev in interneta, ki jo imenujemo konvergenca, do avdiovizualnih medijskih vsebin lahko dostopamo prek različnih platform, klasično spremljanje televizije zdaj dopolnjujejo individualni načini uporabe avdiovizualnih storitev na zahtevo, kot so You Tube in Netflix, število uporabnikov t.i. povezane televizije (*connected TV*), ki integrira televizijo in internet, narašča, uporabniki do vsebin dostopajo prek

---

⁹ To je dokument, ki ga objavi Evropska komisija, da bi na evropski ravni odprla razpravo o določenem vprašanju.

računalnikov, tablic in pametnih telefonov, skratka, tehnologija omogoča uporabnikom ustvarjanje, posredovanje in dostopanje do vseh vrst vsebin, neodvisno od kraja, časa in naprave (de Cock Buning 2014, 18). To predstavlja posebej velik izziv za orodja za zaščito otrok in mladoletnikov, ki morajo vzdrževati korak s hitrim tehnološkim napredkom.

Vse značilnosti konvergentnega medijskega okolja moramo upoštevati pri razpravi o zaščiti otrok in mladoletnikov, vendar pa se v tem delu omejujemo na avdiovizualne medije, se pravi televizijo in avdiovizualne storitve na zahtevo. Torej iz analize izvzemamo internet in mobilno telefonijo, čeprav sta to vsekakor pomembni platformi, prek katerih lahko otroci in mladoletniki dostopajo do potencialno škodljivih vsebin. Zaradi močno zastopanega načela odprtega interneta regulacija na tem področju ostaja zelo problematična, vendar se strokovnjaki in starši strinjajo, da je neka oblika nadzora pri uporabi tehnologij nujna. Za zaščito otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami na internetu in v mobilni tehnologiji so se najbolj uveljavili mehanizmi filtriranja, ki lahko preprečujejo ali blokirajo dostop do določenih vrst vsebin (Lievens in drugi 2006, 142). Filtriranje uveljavlja nadzor »od spodaj navzgor« in s tem preusmerja odgovornost od države in regulativnih organov k staršem, s tem pa je kljub kritikam glede prevelike ali premajhne inkluzivnosti lahko učinkovito orodje za preprečevanje dostopa mladoletnikov do škodljivih vsebin (prav tam). Pri tem je ključnega pomena, da so starši ozaveščeni glede uporabe teh orodij, k čemur lahko poleg ponudnikov avdiovizualnih vsebin pripomorejo tudi regulativni organi in organizacije za promocijo odgovorne rabe tehnologij in medijske pismenosti.

V linearnih in nelinearnih avdiovizualnih storitvah po drugi strani vlada širok konsenz glede nujnosti zaščite, vendar, kot ugotavlja de Cock Buningova (2014, 18) prav poliferacija različnih zaslonov in naprav predstavlja težavo za mehanizme zaščite. V konvergentnem medijskem okolju lahko ločujemo med dvema kategorijama orodij za zaščito – tehnična sredstva iz sveta televizije (časovna zaščita oziroma omejen čas predvajanja – *watershed* in označevanje vsebin – *labelling*) ter tehnične ukrepe, ki jih poznamo predvsem z interneta (PIN koda, plačilni zid – *pay-wall*, sistemi za preverjanje starosti – *age verification*, in programska oprema za starševski nadzor – *parental control*) (ERGA 2015, 28). Pri klasičnem spremljanju programa pred televizijskim zaslonom je osnovno sredstvo zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami prilagajanje časa predvajanja vsebin. Čas predvajanja določenih programskih vsebin lahko določa časovna zaščita oziroma t. i. *watershed*, ki pomeni uro, pred katero se programi, ki bi lahko škodovali razvoju otrok in mladoletnikov, ne smejo predvajati (Bakos 2011, 12). Ta čas je v številnih državah, tudi v

Sloveniji, določen z zakonom. Čas predvajanja ostaja pomembna komponenta pri odnosu gledalcev do televizijskih programskih vsebin z uveljavljenimi konvencijami, ki zmanjšujejo možnosti škode in razžalitve (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 23). Tudi starši in skrbniki pričakujejo, da so potencialno škodljive vsebine na sporedu šele v kasnejših večernih urah, ko otroci in mladoletniki praviloma niso več pred televizijskimi zasloni. Iz tega pričakovanja izvirajo tudi pritožbe gledalcev, ki ocenijo, da čas predvajanja določene vsebine ni bil primerno izbran.

Drugo sredstvo zaščite je klasifikacija programskih vsebin, ki dopušča ponudnikom vsebin določeno svobodo, hkrati pa omogoča visoko stopnjo zaščite otrok in mladoletnikov, če so ure predvajanja glede na škodljive elemente in učinke programske vsebine ustrezno določene (Bakos 2011, 13). Kategorizacija vsebin in klasifikacija glede na starost je še posebej pomembna, kot ugotavlja poročilo Skupine evropskih regulatorjev za področje avdiovizualnih medijskih storitev, saj omogoča jasno vodilo za gledalce (ERGA 2015, 30–31). Ocenjevanje in označevanje vsebin oziroma določanje primernosti za določeno starost (*rating*) glede na prisotnost škodljivih elementov pomaga skrbnikom zaščititi mladoletnike z uporabo orodij, kot so opisne oznake, ikone na zaslonu ipd. in jim s tem pomaga pri izbiri (Lievens in drugi 2006, 144). Čas predvajanja in klasifikacija sama po sebi ne zadostita zahtevam DAVMS, če programi, ki vključujejo potencialno škodljive elemente, niso označeni, zato se mora pred začetkom predvajanja vsebine pojaviti akustično opozorilo oziroma mora biti med celotnim časom predvajanja na zaslonu videti tudi vizualni simbol za identifikacijo narave programske vsebine (Bakos 2011, 13). Tak način označevanja je v praksi pri programskih vsebinah na televiziji. Vizualni simboli se uporabljajo tudi pri avdiovizualnih storitvah na zahtevo, ponekod so z njimi označene tudi vsebine na DVD-jih. Poudariti pa je treba, da je klasifikacija kompleksen proces, ki mora upoštevati številne elemente programske vsebine in omogočiti jasno določene standarde ocenjevanja.¹⁰

Tehnična sredstva iz druge kategorije, ki se zgledujejo po zaščitnih mehanizmih na internetu in v mobilni telefoniji, za zagotavljanje zaščite pred potencialno škodljivimi vsebinami otrokom preprečujejo dostop do vsebin, na primer s PIN kodo, ki omogoča dostop do vsebin le polnoletnim naročnikom (Bakos 2011, 13). Še posebej pri avdiovizualnih storitvah na zahtevo je dober način zaščite otrok in mladoletnikov nadzor nad dostopom, ki omogoča preverjanje polnoletnosti uporabnika ali zahteva PIN kodo ali geslo za dostop do nelinearnega

---

¹⁰ Natančneje so sistemi za označevanje in klasifikacijo obravnavani v poglavju 7.

programa (Bakos 3011, 14). Trenutno zakonodaja določa, da morajo biti pod zaščito v avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo le vsebine, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov, vendar bi bil podoben sistem koristen tudi pri tistih vsebinah, ki bi utegnile škodovati razvoju otrok in mladoletnikov, saj na tak način mladoletniki do teh vsebin ne bi mogli neposredno dostopati, temveč bi potrebovali dovoljenje staršev, zato bi se lahko slednji odločili, ali bodo otroku dovolili ogled določene vsebine (prav tam). Številni ponudniki avdiovizualnih storitev na zahtevo tovrstne mehanizme zaščite že ponujajo, pri čemer pa je pomembno tudi, da so starši in skrbniki dobro informirani o načinih njihove uporabe, kar je naloga tako ponudnikov kot tudi regulatorjev avdiovizualnih storitev.

5 Potencialno škodljive programske vsebine

Ključno vprašanje za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih je, katere so tiste programske vsebine, ki bi utegnile škodovati njihovemu razvoju. Raziskave so pri preučevanju vplivov različnih programskih vsebin na otroke omejene zaradi etičnosti samega proučevanja, saj bi to pomenilo, da bi morali otroke izpostavljati zanje potencialno škodljivim vsebinam. Tiste študije o vplivu programskih vsebin na otroke, ki že obstajajo, pa se pogosto pri oceni vplivov med seboj razlikujejo oziroma ne dajejo zanesljivih rezultatov. Veliko študij na primer nakazuje, da lahko televizijski prikazi nasilja v določenih okoliščinah negativno vplivajo na poglede in vedenje otrok, še posebej fantov, pri čemer se zdi verjetno, da je tveganje škode večje, če otroci gledajo vsebine, ki niso primerne njihovi starosti, čeprav raziskave ne povezujejo zadovoljivo učinkov izpostavljenosti z vsebinam določene narave ali primernosti glede na starost (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 33). Raziskovanje škode, ki jo povzročijo mediji, je bilo podvrženo precejšnjemu preizpraševanju s teoretskega, političnega in še posebej metodološkega vidika, zato ne moremo dobiti nespornega povzetka raziskovalnih rezultatov in ne preprostega odgovora na vprašanje škode, niti dokončnih empiričnih dokazov (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 28). Pri raziskovanju neposrednih učinkov medijev na vedenje ti niso bili jasno identificirani, za kar je lahko razlog tudi napačen pristop k množičnim medijem pri raziskovanju, kot v kritiki modela učinkov izpostavlja Gauntlett (2012, 187).

Kljub temu obstajajo dokazi, da lahko mediji, predvsem televizija, negativno vplivajo tako na družbo (z ustvarjanjem predsodkov) kot tudi na posameznike (da postane gledalec na primer neupravičeno prestrašen) (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 23). Nekateri raziskovalci zagovarjajo tezo, da pri vplivih televizije niso ključni neposredni učinki na vedenje, temveč

dejstvo, da je funkcija televizije (in širše avdiovizualnih medijev) nenehno ponavljanje zgodb, ki smo jim izpostavljeni vse od otroštva in so pomemben vir vrednot, definirajo svet in legitimirajo določeno družbeno ureditev, oziroma da televizija poskrbi za t.i. kultivacijo stabilnih in skupnih predstav o svetu (Gerbner in drugi 2012). Televizija lahko igra vlogo pri stereotipiziranju, strahu pred nasiljem in drugih učinkih, čeprav ostaja nejasno, kateri družbeni vplivi pri tem še igrajo vlogo oziroma kako pomembna je v primerjavi s temi drugimi faktorji televizija (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 23). Ključno vlogo imajo lahko prav vsebine, ki lahko predvsem otrokom, ki težje interpretirajo določene aspekte simbolnega sveta, kot jim ga predstavljajo mediji, dajejo popačene predstave o svetu. Do tega pride na primer s pretiranim prikazovanjem strašljivega sveta, spolnega nasilja ali odnosov med spoloma in spolnih vlog s prikazovanjem pornografije. Otroci in mladostniki so namreč bolj dovzetni za negativne učinke, ki bi lahko vplivali na njihove dolgoročne odnose in vedenje (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 23). Pri tem pa je treba upoštevati, da vsebine ne vplivajo enako na vse člane občinstva, zato morajo ponudniki programskih vsebin, regulatorji, starši in skrbniki oblikovati uravnotežene sodbe o verjetnosti tveganja za otroke, pri čemer morajo upoštevati pogoje dostopa (kot so čas predvajanja, kateremu občinstvu je vsebina namenjena, narativni kontekst) in pogoje posredovanja (na primer pogovor s starši oziroma skrbniki o vsebini ali omejevanje dostopa) (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 33).

Za škodljive programske vsebine štejemo tiste vsebine, ki so kljub temu, da so legalne za odrasle, lahko škodljive za otroke (Lievens 2006, 100). Škodljive in žaljive vsebine se načelno ločujejo od nelegalnih (podobe zlorabe otrok, spodbujanje rasnega sovraštva itd.), vendar meje sprejemljivosti ni lahko določiti (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 21). Pri oceni škodljivosti se upoštevajo tri dimenzije razvoja mladoletnikov, in sicer telesna, moralna in duševna (Füg 2012, 256). Posebej velika zaskrbljenost glede negativnih vplivov na razvoj otrok obstaja pri prikazovanju nasilja in pornografskih vsebin, poleg tega pa so problematični tudi žaljivi oglasi, stereotipski in nespoštljivi prikazi mladih, žensk in manjšin, sporočila, ki spodbujajo sovraštvo itd. (Carlsson 2006, 12). Govorimo torej o širokem spektru elementov, zaradi katerih je lahko avdiovizualna medijska vsebina označena kot škodljiva ali žaljiva.

Čeprav so v globaliziranem medijskem okolju programi v avdiovizualnih medijih pod močnim vplivom velikih svetovnih produkcijskih hiš in še posebej ameriških programskih vsebin in so torej vsi gledalci izpostavljeni vplivom zelo podobnih vsebin, obstajajo na

škodljivost določenih programov kulturno specifični pogledi. Zaradi kulturnih razlik je še posebej problematično določiti univerzalne kriterije, na podlagi katerih bi se presojalo potencialno škodljive elemente vsebin. Zamejitev škodljivih vsebin se razlikuje od države do države in od kulture do kulture, čeprav imajo v večini držav mediji omejitve pri dostopu mladoletnikov do škodljivih vsebin, ki so univerzalno sprejete kot take (Lievens in drugi 2006, 101). Zaradi razlik v definiciji vsebin, ki so lahko škodljive za otroke in mladostnike, lahko številni predlogi za ukrepe na tem področju vzbudijo močne reakcije, kar dela to področje politike kontroveržno (Carlsson 2006, 12). Pri zaščiti otrok in mladoletnikov je treba upoštevati kulturno specifične dejavnike, kot so nacionalne tradicije medijske regulacije, starševski pristopi k vzgoji in moralni okvirji za presojanje škodljivosti vsebine (Livingstone in Milwood Hargrave 2006, 32).

Evropska direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah ne definira, katere so vsebine, ki bi resno škodovala ali utegnile škodovati razvoju mladoletnikov, zato odločitev o določanju teh vsebin prepuščena državam članicam z upoštevanjem kulturnih razlik (de Cock Buning 2014, 21). Kot primera vsebin, ki bi lahko resno škodovala telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov, se navajata le pornografija ali neupravičeno nasilje. Zaradi etičnih omejitev raziskovanja je sicer dokazov, da je gledanje pornografskih vsebin škodljivo za otroke, malo, vendar številni strokovnjaki verjamejo, da je tako (Livingstone in Milwood Hargrave 2006, 25). Raziskave kažejo, da prikazovanje nasilja lahko pod določenimi pogoji negativno vpliva na odnose in vedenje otrok, še posebej fantov, škodljivi učinki nasilnih vsebin pa naj bi bili večji pri tistih posameznikih, ki so že agresivni, za otroke z vedenjskimi motnjami, mlade prestopnike z izkušnjami nasilja v družini ter (v primerih pornografskih vsebin) za spolne prestopnike (Livingstone in Milwood Hargrave 2006, 25, 33).

Čeprav sta pretirano nasilje in pornografija edina elementa, glede katerih obstaja širok konsenz o škodljivih vplivih na otroke in mladostnike, je že njuna definicija problematična in odvisna od kulturno-zgodovinskih tradicij simbolnih sistemov posameznih evropskih držav. Poleg tega je samo razumevanje pornografije pogosto predmet ideoloških razhajanj v pogledih na spolnost, zaradi česar tudi prihaja do različnih opredelitev pornografije. Tudi skupina evropskih regulatorjev ERGA (2015, 10) ugotavlja, da v Evropi ne obstaja skupna definicija pornografije. Enako pa velja tudi za različne oblike nasilja, kar posledično pomeni težave glede usklajevanja predpisov na evropski ravni. Po drugi strani se dogaja izrazito zapostavljanje drugih vsebin, ki bi lahko škodovala razvoju otrok in mladoletnikov, povezanih

na primer z družbenimi neenakostmi, še posebej diskriminacije in spodbujanja sovraštva na podlagi teh neenakosti.

Kot ugotavlja študija Evropskega avdiovizualnega observatorija (Capello 2015, 28), države večinoma prenašajo Direktivo v nacionalno zakonodajo praktično dobesedno in ne definirajo vsebin, ki lahko »resno škodujejo« razvoju otrok in mladoletnikov, temveč samo navajajo primera iz Direktive brez natančnejše opredelitve. Tudi vsebine, ki »bi utegnile škodovati« razvoju otrok in mladoletnikov, večinoma niso definirane; v številnih državah je naloga nacionalnega regulatorja, da sprejme smernice z določenimi kriteriji za klasifikacijo in določanje primerne starosti otrok za take vsebine (Capello 2015, 30). Največ držav se pri tem nanaša na nasilje, pornografijo, erotične ali seksualne vsebine (pri čemer ima vsaka država svoje kriterije za ocenjevanje, kaj je škodljiva vsebina), nekatere države pa dodajajo na seznam potencialno škodljivih vsebin tudi specifične elemente, kot so vojne teme, neprimeren jezik in rasistični komentarji (na Poljskem), strah in anksioznost, diskriminacija, rasizem in ksenofobija, nedostojno vedenje in vrednote (v Španiji) (prav tam).

Tudi študija skupine evropskih regulatorjev ERGA (2015, 23) je pokazala, da se vsebine, ki bi utegnile škodovati, povezujejo s prikazovanjem določene stopnje ali različnimi oblikami nasilja in/ali prikazovanjem več oblik erotičnih, seksualnih ali pornografskih prizorov, številni so izpostavili še žaljiv ali neprimeren jezik, na seznam potencialno škodljivih elementov pa številne države dodajajo še druge specifikke, kot so zloraba drog in alkohola, strašljivi prizori, diskriminacija, nevarno vedenje, kajenje, agresija. Študija izpostavlja še, da so v številnih državah uporabljeni ocenjevalni kriteriji za določanje škodljivosti vsebine, na primer kontekst in funkcija avdiovizualne vsebine, intenzivnost in predviden učinek ter trajanje vsebine, ti kriteriji pa potem vodijo v bolj podrobno klasifikacijo vsebin glede na starost, za katero so primerne (ERGA 2015, 23). Poročilo foruma srednjeevropskih regulatorjev CERF (Kukliš in drugi 2016, 22) identificira šest področij, ki so najpogosteje razlog za potencialno škodljivost vsebin, in sicer nasilje, jezik (in opolzčnost, geste), seksualne vsebine, alkohol, kajenje in droge, strašljivost in diskriminacija. V splošnem torej lahko identificiramo nekatere skupine elementov oziroma kategorije potencialno škodljivih vsebin, vendar te pogosto nimajo jasnih definicij oziroma se med državami razlikujejo.¹¹

---

¹¹ Za podrobno primerjavo glej Capello 2015; Kukliš in drugi 2016.

6 Metodologija

Za razumevanje vpliva medijev je še posebej pomemben odnos med mediji in politiko. Pomen zakonodaje in regulativnega okolja za kulturne industrije je zanimivo področje preučevanja, prav tako vpliv sprememb v regulaciji na določene industrije in njihovo delovanje, saj pripomore k razumevanju delovanja kulturnih industrij (Stokes 2010, 103). Preučevanje regulacije medijskih vsebin sega hkrati na področje medijskih in komunikacijskih študij, kulturnih študij ter analize politik. Policy analiza je definirana kot »uporabna družboslovna znanstvena disciplina, ki uporablja multiple raziskovalne metode in multiple metode argumentacije za proizvodjanje policy relevantnih informacij, ki jih je mogoče uporabiti v političnih okoljih za reševanje policy problemov (Fink Hafner 2002, 105).

Politični problem, s katerim se ukvarjamo v magistrskem delu, je zaščita otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami v avdiovizualnih medijskih storitvah. V širšem kontekstu pa se naš raziskovalni problem nanaša tudi na splošne politike medijske regulacije. Policy probleme je mogoče razreševati oziroma jih razrešuje država z instrumenti in mehanizmi, ki jih ima na voljo (Fink Hafner 2002, 105). Vendar pa, kot bomo prikazali v empiričnem delu naloge, lahko te probleme razrešujejo tudi drugi akterji, ki imajo za to mandat s strani države na podlagi pravnih podlag, v preučevanem primeru je to državni regulator – Agencija za komunikacijska omrežja in storitve Republike Slovenije (AKOS). Pri oblikovanju politik imajo seveda ključno vlogo državni akterji (izvršna in zakonodajna oblast, pa tudi sodna oblast in uradniki), ki imajo monopol nad odločanjem, vendar pa se med policy akterje poleg njih v proces oblikovanja in izvajanja politik vključujejo še interesne skupine, informacijski sektor in državljani (Fink Hafner 2002, 108). Na področju medijske regulacije, ki ga obravnavamo, je še posebej pomembno vključevanje vseh teh akterjev, in sicer interesnih skupin, ki delujejo v dobro otrok in mladoletnikov, predstavnikov industrije avdiovizualnih medijev ter državljanov v vlogi uporabnikov avdiovizualnih storitev, še posebej staršev in skrbnikov, ki odločajo o tem, katere vsebine bodo otroci gledali.

V magistrskem delu se s pregledom slovenskega sistema regulacije otrokom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin in pravnih podlag, na katerih je regulacija utemeljena, osredotočamo predvsem na analizo politik, ki jo umestimo v kontekst skupne evropske politike na tem področju s pregledom evropskih zakonodajnih okvirjev in priporočil. Potencialne regulativne alternative obstoječemu slovenskemu sistemu iščemo z zgledom nizozemskega koregulativnega sistema in s študijo primera prilagoditve nizozemskega orodja

za klasifikacijo in označevanje programskih vsebin Kijkwijzer v slovenskim okoliščinam prilagojeno različico Gledoskop. Podrobna analiza prilagoditve orodja je bila opravljena na podlagi osebnih izkušenj, saj mi je delo na Akosu omogočilo vpogled v regulativne mehanizme in dokumente agencije, hkrati pa sem od začetka dela na agenciji novembra 2015 prevzela izvedbo projekta pod vodstvom dr. Tanje Kerševan Smokvina in s tem odgovornost za zadnje faze prilagajanja, spreminjanja in izboljševanja orodja Gledoskop v sodelovanju z nizozemskim inštitutom za klasifikacijo avdiovizualnih medijev NICAM, kasneje pa tudi za izvedbo izobraževanja koderjev. Primerjava obeh sistemov je bila opravljena na podlagi informacij o delovanju Nicama in vpogleda v izvorni vprašalnik, ki je podlaga za klasifikacijo v sistemu Kijkwijzer. Vprašalnika Kijkwijzer in Gledoskop nista javno dostopna, temveč koderji do njiju dostopajo s prijavo v sistem, ki zahteva uporabniško ime in geslo. Nizozemski izvirnik v angleškem jeziku sem dobila neposredno od Nicama, ki je pravno gledano lastnik obeh različic vprašalnika, zato tudi nista prilogi naloge.

Proces oblikovanja in izvajanja javnih politik lahko idealno opišemo s časovno sekvenco naslednjih faz: 1. identifikacija družbenih (policy) problemov; 2. oblikovanje političnega dnevnega reda; 3. oblikovanje policy alternativ (alternativnih rešitev policy problema); 4. legalizacija/uzakonitev izbrane policy alternative (običajno sprejem zakona); 5. implementacija/izvajanje javne politike; 6. evalvacija/vrednotenje učinkov javne politik (Fink Hafner 2002, 119). V magistrskem delu nas bo zanimala predvsem tretja faza, se pravi oblikovanje alternativnih rešitev javnopolitičnega problema. S strani Akosa je bil namreč identificiran problem, da v Sloveniji ni učinkovitih mehanizmov za zagotavljanje zaščite otrok in mladotnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami, zato se je kot alternativna rešitev tega problema pokazala prilagoditev uspešnega nizozemskega sistema za klasifikacijo programskih vsebin. S podrobno preučitvijo prilagoditve sistema in primerjavo, njegovo evalvacijo in izpostavljanjem problemov v tem procesu magistrsko delo na celosten način obravnava to fazo procesa javne politike na področju medijske regulacije. Dotaknemo pa se tudi naslednjih dveh faz, se pravi legalizacije javne politike in njene implementacije, saj s podrobno obravnavo že obstoječih pravnih podlag, izpostavljanjem njihovih pomanjkljivosti in predlogi za spremembe zakonodaje na področju regulacije potencialno škodljivih vsebin oblikujemo konkretne temelje za izvajanje te javne politike. Dejansko sta ti dve fazi prepleteni oziroma je njun vrstni red zamenjan. Praksa kaže, da se včasih implementacija dejansko začne, še preden je politika v celoti sprejeta (Patton in Sawicki 1993, 307). V preučevanem primeru bo najverjetneje najprej prišlo do implementacije informacijsko

podprtega sistema za označevanje in klasificiranje programskih vsebin Gledoskop, zato gre dejansko za »analizo implementacije« (Patton in Sawicki 1993, 307). Uspeha prizadevanj za spremembo pravnih podlag, ki bi sledile tej pragmatični rešitvi problema, pa zaradi nujnega sodelovanja pristojnih državnih organov in ministrstev še ni mogoče predvideti. Spremljanje izvajanja politik (monitoring) in evalvacija učinkov javne politike v kasnejših fazah bo prav tako naloga Akosa in bo zanimivo izhodišče za preučevanje končnega uspeha in celostne ocene vseh faz poteka te medijske politike.

Namen magistrskega dela je preučiti obstoječe mehanizme regulacije otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih avdiovizualnih medijskih vsebin in nakazati smernice razvoja regulacije tega področja. Analiza pravnih podlag za regulacijo na nivoju Evropske unije in v Sloveniji nam daje uvid tako v pomanjkljivosti podlag za razvoj sodobnih regulativnih mehanizmov kot tudi potencial za nadaljnja prizadevanja. Podrobna študija implementacije sistema za klasifikacijo avdiovizualnih medijskih vsebin Gledoskop omogoča prikaz potencialne rešitve za urejanje tega področja v Sloveniji, prav tako pa ima pomembne implikacije v okviru prizadevanja za poenotenje prakse regulacije na evropskem nivoju. Podlaga za empirični del naloge bosta tako dve raziskovalni vprašanji:

1. Kakšna so podlage za regulacijo otrokom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin v Sloveniji in kakšen je prispevek sistema za označevanje in klasifikacijo vsebin Gledoskop k zagotavljanju boljše zaščite otrok in mladoletnikov?
2. Kakšne so možnosti za harmonizacijo regulativnih mehanizmov zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami v Evropski uniji ob upoštevanju nacionalnih specifik in značilnosti sodobnega medijskega okolja?

Na ti raziskovalni vprašanji bomo skušali odgovoriti s kvalitativno metodo študije primera, ki temelji na analizi primarnih virov oziroma izvirnih dokumentov – zakonov, podzakonskega akta in vprašalnika, ki je podlaga za ocenjevanje in klasificiranje potencialno škodljivih programskih vsebin v sistemu Kijkwijzer in Gledoskop. Kvalitativna raziskava z osredotočanjem na en primer seveda ne pomeni pogleda na vse možne primere kot enakovredne, temveč je izbrani primer substantivno pomemben, se pravi vreden podrobnega preučevanja (Vromen 2010, 256). Pokazali bomo, kako bi prav primer slovenske prilagoditve klasifikacijskega sistema lahko predstavljal dobro prakso na področju regulativne politike in bi lahko služil kot vzor v drugih državah. Za analizo bo uporabljena kombinacija deskriptivne in primerjalne metode – najprej bomo predstavili nizozemski koregulativni model, nato

podrobno opisali zakonske podlage za regulacijo otrokom potencialno škodljivih vsebin v Sloveniji in nazadnje opisali slovensko prilagoditev klasifikacijskega orodja Gledoskop in jo primerjali z izvorno nizozemsko različico. V razpravi bomo soočili rezultate empiričnega dela s teorijo in iz tega izpeljali zaključke glede ocene učinkovitosti sistema Gledoskop ter širše implikacije uspešnosti njegove implementacije za harmonizacijo sistemov regulacije potencialno škodljivih vsebin na evropski ravni. S tem bomo zapolnili raziskovalno vrzel v preučevanju medijske regulacije nasploh in specifično področja zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih vsebinah, oblikovali predloge za nadaljnja prizadevanja na nacionalni in evropski ravni ter odprli polje nadaljnjega raziskovalnega potenciala na tem področju.

7 Regulativne prakse in politike za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih na Nizozemskem in v Sloveniji

Evropske vlade del odgovornost za razvoj regulacije avdiovizualnih medijskih vsebin aktivno prelagajo na industrijo avdiovizualnih medijev in neodvisne organizacije (Lievens in drugi 2006, 132). Uspešni so lahko različni koregulativni sistemi, pri čemer pa imajo vlogo številni dejavniki, predvsem pa regulativna kultura posamezne države, inovativni pristopi in sodelovanje z industrijo in njeno angažiranje, pri čemer imajo vlogo tudi ukrepi države za spodbujanje regulacije, na primer sankcije v primeru nesodelovanja (Praprotnik 2009, 87). V literaturi (npr. Lievens in drugi 2006; Schulz in Held 2006; Praprotnik 2009; de Cock Buning 2014) najdemo omenjene predvsem koregulativne sisteme v Veliki Britaniji, Nemčiji, Franciji, izven Evrope v Avstraliji, omenjeni sta tudi Avstrija in Italija, povsod pa je izpostavljen nizozemski model koregulacije za zaščito otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami, ki ponuja zgled dobre prakse.

7.1 Nizozemski koregulativni sistem

Na Nizozemskem je za medijsko regulacijo pristojen nacionalni regulator *Commissariat voor de Media* (CvdM). Zadolžen je za avdiovizualne vsebine in njihovo distribucijo, izdajateljem programov podeljuje licence, opravlja registracijo ponudnikov avdiovizualnih vsebin na zahtevo in sistematično nadzoruje upoštevanje pravil in kvot, oglaševanje in zaščito mladoletnikov, opravlja pa tudi sankcije v primeru kršenja pravil (de Cock Buning 2014, 16). Pri zaščiti mladoletnikov je CvdM zadolžen za nadzorovanje predvajanja vsebin, ki so prepovedane, saj lahko resno škodujejo mladoletnikom, kot določa nizozemski Zakon o medijih (*Mediawet*), poleg tega pa je zadolžen za nadzor na meta nivoju. Nedržavni del

regulacije vsebin, ki lahko škodujejo otrokom in mladoletnikom, namreč predstavlja nizozemski inštitut za klasifikacijo avdiovizualnih medijev NICAM (*Nederlands Instituut voor de Classificatie van Audiovisuele Media*), ki je bil ustanovljen leta 1999 (Schulz in Held 2006, 53). Ta ima mandat za delovanje v vlogi institucije za klasifikacijo s strani Ministrstva za izobraževanje, kulturo in znanost na podlagi Zakona o medijih in deluje kot zasebni akter v koregulativnem sistemu (de Cock Buning 2014, 15).

Nicam je leta 2001 predstavil sistem za označevanje in klasifikacijo otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin, imenovan Kijkwijzer. Sistem so razvili neodvisni strokovnjaki in predstavlja univerzalni klasifikacijski sistem za filme, televizijo, video in DVD-je (Schulz in Held 2006, 2006). S tem sistemom je velik del odgovornosti za zaščito otrok in mladoletnikov prenesen na nizozemski avdiovizualni sektor, saj so se po zakonu o medijih ponudniki avdiovizualnih storitev dolžni priključiti uradno priznani organizaciji za klasifikacijo, v nasprotnem primeru pa smejo predvajati le vsebine, ki so primerne za vse starosti otrok, kar ustvarja močno spodbudo za samoregulacijo (de Cock Buning 2014, 15). Nicam, ki je zadolžen za koordinacijo sistema Kijkwijzer, ima široko podporo nizozemskega avdiovizualnega sektorja, saj je povezan z več kot 2200 podjetji in organizacijami. Ti prostovoljno ocenjujejo in klasificirajo avdiovizualne vsebine na podlagi sistema Kijkwijzer (de Cock Buning 2014, 15). Tisti ponudniki avdiovizualnih vsebin, ki se ne odločijo za članstvo v Nicamu, pa so pod neposrednim nadzorom CvdM (Schulz in Held 2006, 54).

Kijkwijzer je torej tripartitni koregulativni sistem, v katerem Nicam deluje kot zasebni regulativni in nadzorni akter, ki tudi sprejema pritožbe, zadolžen je za koordinacijo in nove iniciative, sprotno evalvacijo klasifikacijskih kriterijev in usposabljanje koderjev, se pravi tistih zaposlenih, ki so znotraj medijskih organizacij zadolženi za klasifikacijo (de Cock Buning 2014, 16). Delovanje in rezultati Nicama pa so nadzorovani s strani neodvisnega nacionalnega regulatorja CvdM (de Cock Buning 2014, 16). Nicam mora v okviru nadzora, ki ga izvaja CvdM, letno predložiti poročilo o oceni kakovosti glede zagotavljanja zanesljivosti, gotovosti, stabilnosti, konsistentnosti in natančnosti klasifikacij koderjev, nato pa CvdM na letni ravni poroča Ministrstvu za izobraževanje, kulturo in znanost (de Cock Buning 2014, 16). Nicam in Kijkwijzer vzpostavljata dobro delujoč sistem, s katerim so zadovoljni akterji iz industrije in potrošniki ter predstavlja primer uspešne koregulacije, čeprav je vpletenost države zelo omejena (Lievens in drugi 2006, 125–6). Nicam financirata tako industrija kot

tudi država, v primeru, da ne bi več izpolnjeval pogojev iz Zakona o medijih, bi mu lahko vlada odvzela akreditacijo (Schulz in Held 2006, 54).

7.2 Orodje za ocenjevanje in klasifikacijo avdiovizualnih vsebin Kijkwijzer

Kijkwijzer je sistem za razvrščanje in označevanje programskih vsebin v avdiovizualnih medijih. S klasifikacijo programskih vsebin starše, otroke, vzgojitelje in druge opozarja, da vsebina vsebuje prizore, ki so lahko za določeno starostno skupino gledalcev škodljivi. V ta namen uporablja znake, ki vsebujejo starostna priporočila – primerno za vse starosti, primerno za otroke nad 6 let, 9 let, 12 let in 16 let. Vsebuje tudi vsebinske deskriptorje oziroma piktograme, s katerimi pojasni razlog za starostno priporočilo: nasilje, strašljive vsebine, spolnost, diskriminacija, zloraba drog in/ali alkohola ter neprimeren jezik (glej sliko 1). Na ta način Kijkwijzer omogoča vodstvo za starše in skrbnike pri presojanju primernosti vsebine za otroke in nudi informacije o potencialno škodljivih elementih vsebine.

Slika 7.1: Oznake in piktogrami za klasifikacijo programskih vsebin v sistemu Kijkwijzer

Vir: Kijkwijzer

Cilj klasifikacijskega sistema je informiranje staršev in skrbnikov o možnih škodljivih učinkih programskih vsebin in pomoč pri nadzoru nad vsebinami, ki jih spremljajo njihovi otroci, zato mora biti sistem transparenten in fleksibilen glede na njihove potrebe – sistem in kategorije zato temeljijo tako na znanstvenih raziskavah o otrocih in medijih kot tudi na raziskavah potrošnikov, ki vključujejo starše (de Cock Buning 2014, 14–15). Kot izpostavlja Nicam,¹² priporočila Kijkwijzerja ne pomenijo, da je neka programska vsebina po naravi primerna za otroke določene starosti, saj je lahko vsebina na primer preveč kompleksna, da bi jo otroci razumeli. Daje pa informacijo, ali vsebuje prizore, ki so lahko otrokom škodljivi. Prav tako Kijkwijzer ne presoja kakovosti programskih vsebin, saj so standardi in preference staršev na tem področju preveč raznoliki, zato le opozarja na potencialno škodljive elemente, odgovornost za presojanje primernosti vsebine pa prepušča staršem in skrbnikom. Prek sistema Kijkwijzer se klasificirajo vsi avdiovizualni produkti, ki so na voljo na Nizozemskem, televizijski program (razen novic in programa v živo, ki ne more biti klasificiran vnaprej, vendar morajo izdajatelji tudi pri tem upoštevati časovno zaščito in opozoriti na morebitne

¹² Glej spletno stran Kijkwijzer.

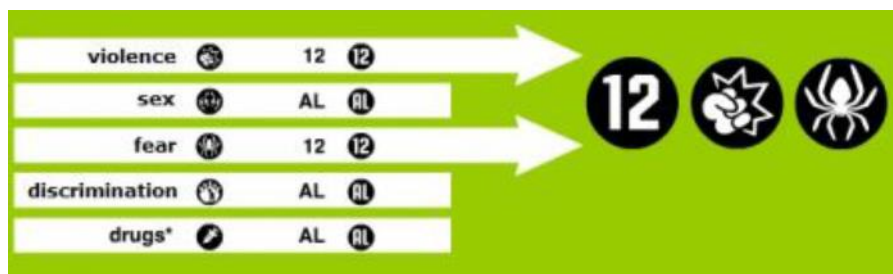
vznemirjujoče podobe), ter vsi filmi, ki se predvajajo v kinematografih, so dostopni na DVD-jih ali drugih video materialih. Priporočila zato najdemo v televizijskih sporedih in revijah, v kinu, filmskih vodičih, na spletnih straneh, v oglasih, na plakatih in na ovitku DVD-jev in video kaset, piktogrami pa so prikazani tudi na začetku predvajanja programa na televiziji. Nizozemska zakonodaja določa tudi časovno zaščito (*watershed*), ki je povezana z oceno primernosti vsebine glede na starost. Vsebine, ki dobijo pri klasifikaciji oceno 12 let, so lahko predvajane šele po 20. uri, tiste z oceno 16 let pa šele po 22. uri. Vse ostale vsebine so lahko predvajane kadarkoli v dnevu.

7.1.1 Postopek klasifikacije avdiovizualnih vsebin

Vse organizacije, ki so vključene v Nicam, morajo svoje avdiovizualne vsebine označevati po sistemu Kijkwijzer. Tisti zaposleni, ki izvajajo klasifikacijo, postanejo pooblaščen koderji tako, da se udeležijo usposabljanja, ki ga izvaja Nicam. Klasifikacija poteka na podlagi vprašalnika, razvitega s strani strokovnjakov, ki se ukvarjajo s preučevanjem medijev in njihovih vplivov na otroke. Pri tem je ključnega pomena tudi, da je Kijkwijzer dinamičen sistem, ki se lahko posodablja na podlagi novega družbenega razvoja, znanstvenih ugotovitev in sprememb v medijski krajini.

Ključna komponenta za delovanje sistema klasifikacije je vprašalnik. Koder sledi vprašanjem in oceni programsko vsebino glede na prisotnost elementov nasilja, strahu, spolnosti, diskriminacije, zlorabe drog in/ali alkohola ter neprimerne jezika. Računalniški program vnose koderjev pri vsaki kategoriji prevede v starostno priporočilo in piktograme za opis potencialno škodljive vsebine (glej sliko 2). Kategorija z najvišjim rezultatom določi končno starostno priporočilo, ki ga dobi programska vsebina v sistemu Kijkwijzer.

Slika 7.2: Primer ocene programske vsebine na podlagi vprašalnika Kijkwijzer

Vir: Kijkwijzer

Klasifikacije se avtomatsko shranjujejo v centralno bazo podatkov, ki je javno dostopna prek spletne strani Kijkwijzer. Vprašalnik je dostopen na strani za koderje, v katero se pooblaščen

koderji vpišejo s svojim uporabniškim imenom in geslom ter v imenu svoje organizacije klasificirajo programske vsebine. Vsi koderji morajo pred tem opraviti izobraževanje in testiranje ter znanje obnavljati v zahtevanih intervalih.

Vprašalnik je sestavljen iz sedmih sklopov vprašanj. To omogoča, da se vprašanja, ki se navezujejo na eno od kategorij, preskoči, če se elementi iz posamezne kategorije v vsebini ne pojavljajo. Vprašalnik pa avtomatsko preskoči tudi vprašanja znotraj sklopov, če se nanašajo na isto temo kot prejšnje vprašanje, ki je dobilo negativen odgovor. Vsako vprašanje v vprašalniku spremlja podrobna razlaga, ki naj bi omogočila enotno razumevanje vprašanja, in primeri programskih vsebin, v katerih se pojavljajo prizori, ki jih vprašanje obravnava, kar koderjem omogoča reference pri ocenjevanju. Posamezne primere prizorov si lahko koderji tudi ogledajo, kar jim pomaga pri ocenjevanju tistih vsebin, pri katerih so v dvomu.

V prvem sklopu se določijo značilnosti programske vsebine. To je pomembno, saj na primer risanke in animacije avtomatsko dobijo nižje ocene, saj jih otroci ne dojemajo kot tako vznemirjujoče. Pomembno je tudi, ali gre za fikcijsko programsko vsebino (sem sodijo filmi, serijski filmi, nanizanke, nadaljevanje, risanke in animirani filmi) ali nefikcijsko programsko vsebino (resničnostni šovi, informativne, izobraževalne, zabavne, kontaktne in pogovorne oddaje, kvizi in dokumentarni filmi). Naslednji sklop vprašanj se nanaša na nasilje. V tem sklopu koderji ocenjujejo prisotnost nasilja v programski vsebini na podlagi vprašanj o prikazih nasilja, njihovi poudarjenosti, podobah poškodb, prikazih spolnega nasilja, ocenjuje se, ali je nasilje izjemno kruto, upošteva pa se tudi komični kontekst nasilja (situacijska komika). Kategorija, ki predstavlja najdaljši sklop vprašanj, je namenjena vprašanjem v zvezi s prikazovanjem podob in zvokov, ki bi lahko otroke strašili. Vprašanja namenjajo pozornost prikazom prestrašenih ljudi, trpečih človeških ali živalskih likov, prisotnosti strašljivih zvokov in učinkov ter njihovi intenzivnosti, prikazom poškodb in ran, izmaličenih trupel, prizorom samomora ali poskusa samomora, samopoškodovanja, grožnje z nasiljem, nasilja nad živalmi ali otroci, prikazom nerealističnih in grozljivih bitij ter upoštevajo realističnost okolja, v katerem se strašljivi prizori dogajajo. V tem sklopu so zajeti vsi elementi, ki bi lahko otroke v programski vsebini prestrašili, še posebej, če gre za mlajše otroke (zato tudi oznaki 6 in 9 let). Naslednji sklop se nanaša na prizore spolnosti v programski vsebini, pri čemer upošteva tudi reference na spolnost. Vprašalnik preverja, kako pogosto se pojavljajo prizori, ki prikazujejo spolne aktivnosti in kako pogosto prizori, v katerih so spolne aktivnosti še posebej poudarjene (so še posebej eksplicitno prikazane ali poudarjene s premiki kamere, zvoki, dolgimi posnetki in drugimi kinematografskimi učinki) in ali so v prizorih vidne

genitalije. V sklopu diskriminacije vprašalnik preverja, ali so v programsko vsebino vključeni diskriminatorno ali seksistično vedenje ali jezik. Posebej pa vprašalnik preveri, ali je takšno vedenje nevtralizirano s tem, ko je v programski vsebini jasno obsojeno ali pa je omiljeno, ker se tako obnaša ali govori komični antijunak, s katerim se otroci navadno ne poistovetijo. Šesti sklop preverja prisotnost prizorov zlorabe drog in alkohola, natančneje, ocenjujejo se prizori uporabe trdih drog, pretirane uporabe mehkih drog in pretiranega zauživanja alkohola. Pri ocenjevanju se upošteva tudi, ali je uživanje prikazano v pozitivni luči, ali vsebina očitno obsoja tako vedenje in ali le-to izvaja komični antijunak. Zadnji sklop, ki zajema le eno vprašanje, pa preverja, ali se v programski vsebini pojavlja neprimeren jezik, se pravi preklinjanje ali vulgaren in opolzek jezik. Vse tematske kategorije – se pravi nasilje, strah, spolnost, diskriminacija, zloraba drog/alkohola – lahko vodijo v oceno primernosti za 6, 9, 12 ali 16 let, le pri neprimernem jeziku rezultat ni starostno priporočilo, temveč se ob končni oceni prikaže piktogram, ki starše opozarja tudi na prisotnost neprimerne jezika.

Vprašalnik je zasnovan tako, da bi koderji (ob predpostavki usposabljanja in rednega obnavljanja znanja, ki ga zagotavlja Nicam) morali na vprašanja odgovarjati usklajeno in med njimi načeloma ne prihaja do nekonsistentnosti. Kljub temu presojanje na podlagi vprašalnika še vedno vsebuje elemente subjektivnosti. Standardi za oceno škodljivosti programske vsebine so težko povsem objektivni, odločitev o tem pa je subjektivna in razkriva, kaj je zaželeno na ravni posameznikov, družb in kultur, sodbe so odvisne od morale in standardov določenega časa in prostora (de Cock Buning 2014, 15). Klasifikacija v vsakem primeru poteka v subjektivnem kontekstu, zaradi česar je še posebej pomembno, da so odločitve, sprejete med procesom ocenjevanja, konsistentne in transparentne (prav tam). Zato je pri sistemu Kijkwijzer ključnega pomena, da vprašanja vsi koderji razumejo enako, čemur je tudi namenjeno usposabljanje in razlage s primeri, poleg tega pa so vse klasifikacije transparentne in podvržene nadzoru. Subjektivnost in kulturna odvisnost ocenjevanja škodljivosti avdiovizualne vsebine od sistema zahteva veliko fleksibilnost, sistem pa mora biti odprt za kritiko in se stalno prilagajati novim znanstvenim spoznanjem in spreminjajočim se moralnim vrednotam in pričakovanjem družbe (de Cock Buning 2014, 15). To pa je tudi ena glavnih nalog Kijkwijzerja, ki jo poskuša izpolnjevati z upoštevanjem najnovejših raziskav in prilagoditvami sistema. Leta 2007 je na primer Nicam posodobil klasifikacijski sistem z razširitvijo kriterijev diskriminacije na mizoginijo ozrioma diskriminatorno in sovražno

prikazovanje žensk v avdiovizualnih vsebinah, poleg tega je izboljšal metodo klasifikacije, ki je prilagojena tudi ocenjevanju glasbenih videospotov.¹³

7.1.2 Uporaba sistema in prenašanje v druge države

Na Nizozemskem in v mednarodnih krogih je sistem Kijkwijzer prepoznan kot kakovosten in učinkovit način zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah. Koregulativni sistem je vzpostavil sodelovanje med industrijo avdiovizualni medijskih storitev in državo prek državnega regulatorja in neodvisnega inštituta za klasifikacijo. Vsi javni in komercialni izdajatelji avdiovizualnih vsebin, pa tudi večina filmskih distributerjev, uporabljajo sistem Kijkwijzer, kar zagotavlja enotnost označevanja in klasificiranja programskih vsebin. S tem pa ponudniki avdiovizualnih vsebin prevzemajo odgovornost za zaščito otrok in mladoletnikov. Prav tako je javnost na Nizozemskem dobro seznanjena s sistemom. Raziskave so pokazale, da starši zaupajo priporočilom Kijkwijzerja in podpirajo sistem, saj kar 90 odstotkov staršev uporablja Kijkwijzer pri izbiri televizijskih programskih vsebin in filmov, ki si jih z otroci ogledajo v kinu ali na DVD-ju, ter se strinjajo, da je Kijkwijzer zanesljivo orodje.¹⁴ Kijkwijzer uporabljajo tudi otroci, ki lahko na ta način sami sprejemajo odločitve glede izbire programskih vsebin, ki jih gledajo, in se tudi učijo selektivne uporabe medijev. Nicam redno opravlja raziskave o mnenju uporabnikov in nadzira klasificiranje ter poroča državnemu regulativnemu organu CvdM. Nadzor pa lahko izvaja tudi javnost, saj lahko Nicamu posredujejo pritožbe v zvezi s klasifikacijo vsebin. Nicam pritožbe posreduje neodvisnemu pritožbenemu odboru, ki lahko klasifikacijo popravi in tudi izreče kazen.¹⁵

Na uspeh sistema Kijkwijzer in mednarodno prepoznavnost kažejo tako omembe sistema v strokovni literaturi s področja zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah (npr. Lievens in drugi 2006; Schulz in Held 2006; de Cock Buning 2014) kot tudi omembe in predstavitve na mednarodnih dogodkih, posvečenih tej temi (npr. mednarodna ekspertna konferenca na področju evropske medijske politike leta 2007 v Leipzigu). Sistem prevzemajo tudi druge države, med njimi Islandija, Belgija, Poljska in Turčija.¹⁶ S sistemom Gledsokop se jim pridružuje tudi Slovenija. Kot ugotavlja Praprotnik (2009, 118), je primer

---

¹³ Glej informacije o novi verziji klasifikacijskega sistema na spletni strani Kijkwijzer.

¹⁴ Ugotovitve so povzete po raziskavi, ki jo je za Nicam opravil raziskovalni inštitut GfK, in so predstavljene na spletni strani Kijkwijzer.

¹⁵ Za podroben opis pritožbenega postopka glej razlago na spletni strani Kijkwijzer.

¹⁶ Informacije o mednarodnih dogodkih in prenašanju sistema Kijkwijzer v druge države so pridobljene iz novic na spletni strani Kijkwijzer.

ustanove Nicam in sistema Kijkwijzer zgled, kako lahko ustrezne vladne iniciative in pravni okvir ponudijo učinkovit okvir delovanja, v katerem interes prepoznata tako država kot medijska industrija in tak model zaradi motiviranosti udeležencev pomeni obet celovite zaščite otrok in mladoletnikov pred škodljivimi medijskimi vsebinami. A kot bomo pokazali na primeru slovenske zakonodaje v nadaljevanju, je lahko aplikacija tovrstnega modela na pravni okvir druge države zapleten proces, še posebej, če ni izkazanega interesa za razvijanje modela s strani vseh vpletenih akterjev.

7.2 Gledoskop – slovenska prilagoditev sistema Kijkwijzer in njegova implementacija

Agencija za komunikacijska omrežja in storitve RS (AKOS) se je leta 2014 odločila za implementacijo informacijsko podprtega sistema za klasifikacijo in označevanje otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih programskih vsebin v linearnih in nelinearnih avdiovizualnih medijskih storitvah Kijkwijzer. Sistem omogoča ureditev področja zaščite otrok in mladoletnikov (poleg že obstoječih pravnih podlag, predstavljenih v nadaljevanju) še na praktični ravni. Ko je Akos od Nicama pridobil licenco za implementacijo orodja, v slovenski različici poimenovanega Gledoskop, je začel s procesom prilagajanja sistema slovenskemu okolju in zakonodaji. To pomeni, da je bilo treba vprašalnik, ki je podlaga za klasifikacijo in označevanje programskih vsebin, spremeniti na način, da ustreza slovenski zakonodaji. Pri prilagajanju vprašalnika je agencija sodelovala z Nicamom, izvedla je tudi usposabljanja in testiranja koderjev – poleg uslužbencev Akosa bodo koderji tudi zaposleni pri slovenskih ponudnikih avdiovizualnih medijskih storitev, ki bodo programske vsebine razvrščali v imenu svoje organizacije. Čeprav so se povabilu k sodelovanju odzvali predstavniki vseh večjih ponudnikov vsebin (Radiotelevizija Slovenija, Pro Plus – izdajatelj programov POP TV, Kanal A, Kino, Brio in OTO, Antenna TV SL – izdajatelj programa Planet TV in Telekom Slovenije), v primeru Slovenije ne moremo govoriti o sistemu koregulacije. Gre za kombinacijo tradicionalne regulacije s strani državnega regulativnega organa in samoregulacije z iniciativo predstavnikov industrije, ki pa jih, za razliko od Nizozemske, zakonodaja na noben način ne obvezuje oziroma spodbuja k sodelovanju.

V procesu prilagajanja vprašalnika slovenski zakonodaji in testiranja, ki bo podrobneje opisan v nadaljevanju, so se pojavile številne težave, ugotovljene so bile tudi pomanjkljivosti pravnih podlag za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS. Akos je s temeljito predelavo vprašalnika in spremembami v orodju sicer odpravil največja neskladja, vendar proces implementacije še ni v celoti zaključen. Da bi razumeli probleme prilagoditve orodja in s tem naslovili vprašanje

možnosti za harmonizacijo prakse klasificiranja in označevanja potencialno škodljivih avdiovizualnih medijskih vsebin na evropski ravni, moramo najprej podrobno preučiti pravni red, ki je podlaga za praktično delovanje na področju zaščite otrok in mladoletnikov.

7.2.1 Slovenske pravne podlage za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS

V Sloveniji zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS določajo trije pravni akti – Zakon o medijih (ZMed-UPB1), Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah (ZAvMS) in Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo. Na podlagi teh pravnih aktov nadzor nad predvajanjem programskih vsebin izvaja državni regulativni organ – Akos.

7.2.1.1 Zakon o medijih (ZMed)

Do uveljavitve ZAvMS je prepoved za predvajanje pornografije in pretiranega nasilja v televizijskih programih in pravila za predvajanje vsebin, ki bi utegnile škodovati otrokom in mladoletnikom, določal 84. člen ZMed.

Njegova prvi in drugi odstavek sta predstavljala prenos pravil iz evropske Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah. Razvidna pa je pomanjkljivost prenosa, saj ZMed prepoveduje predvajanje »pornografije in pretiranega nasilja, če bi predvajanje resno škodovalo telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov«. Direktiva pa prepoveduje predvajanje vsebin, ki bi resno škodovala telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju mladoletnikov in dodaja »zlasti takšnih vsebin, ki vsebujejo pornografijo ali neupravičeno nasilje«. Slovenska zakonodaja oži nabor vsebin, ki bi resno škodovala razvoju otrok in mladoletnikov zgolj na pornografijo in pretirano nasilje (pri tem lahko opozorimo tudi na nekonsistentno prevajanje »neupravičenega« oziroma »pretiranega« nasilja – ang. *gratuitous*). Poleg tega dikcija člena napeljuje na interpretacijo, da je predvajanje pretiranega nasilja in pornografije prepovedano le takrat, ko bi lahko resno škodovalo razvoju mladoletnikov, kar implicira, da vsak prikaz pretiranega nasilja in pornografije ne škoduje razvoju mladoletnikov. Ponudniki avdiovizualnih vsebin bi torej lahko na primer ocenili, da neka vrsta pornografije in pretiranega nasilja za mladoletnike ni škodljiva in jo vključili v program, čeprav to ni v skladu z evropsko direktivo. Na pomislek o upravičenosti besedice »če« v prvem odstavku je že ob prenovi zakona o medijih leta 2006 opozarjala Renata Šribar (2009, 31), ki pravi, da je beseda »relativizirala potencialno škodljivost in predpostavila preverjanje«. Tudi Šribarjeva (prav tam) ugotavlja, da taka formulacija ni v skladu z evropsko direktivo.

ZMed ne razločuje jasno med vsebinami, ki resno škodujejo, in vsebinami, ki utegnejo škodovati otrokom in mladoletnikom. Drugi člen zakona se namreč navezuje na »vsebine iz prejšnjega odstavka«, se pravi spet zgolj na pretirano nasilje in pornografijo. Interpretira se lahko torej, da obstaja pretirano nasilje in pornografija, ki lahko resno škoduje razvoju, ter tako pretirano nasilje in pornografija, ki utegne škodovati razvoju otrok in mladoletnikov. Iz tega pa lahko sklepamo, da obstajajo pornografske in pretirano nasilne programske vsebine, katerih predvajanje ni absolutno prepovedano, dostop do njih mora biti le omejen z ustrežno zaščito. Ali, kot opozarja Šribarjeva (2009, 31), gre spet za nedopustno relativiziranje v opredelitvi zaščite pri predvajanju potencialno škodljivih vsebin.

Zakon dovoljuje predvajanje vsebin, ki vključujejo prizore nasilja in seksualnosti (ločevanje med takimi vsebinami ter pornografijo in pretiranim nasiljem ni jasno), če se pri tem upošteva estetska in etična merila, ki jih določi izdajatelj televizijskega programa. To pomeni, da zakon uvaja samoregulacijo industrije avdiovizualnih medijskih storitev za področje zaščite otrok in mladoletnikov. S tem pa zakon dejansko onemogoča nadzor in sankcije nad morebitnimi kršitvami, saj lahko regulativni organ deluje zgolj na podlagi zakona, ne more pa izvajati nadzora in presoje na podlagi internih pravil, ki izvirajo iz dokumentov izdajatelja. Prizori seksualnosti in nasilja se lahko predvajajo, če ne kršijo teh standardov, vendar mora biti pred predvajanjem objavljeno akustično opozorilo, med predvajanjem pa mora biti taka vsebina označena s simbolom. Izdajatelji morajo estetska in etična merila za presojo škodljivosti opredeliti s svojimi internimi pravili – etičnimi kodeksi, ki morajo biti javno dostopni. Vendar pa to pomeni, da lahko vsak izdajatelj določi svoja interna pravila in skladno z njimi tudi po svoje označuje programske vsebine, saj to ni zakonsko določeno. Za programske vsebine, v katerih prevladujejo prizori nasilja in seksualnosti, pa zakon določa, je predvajanje dovoljeno le med 24. in 5. uro.

Zakon o medijih ni predstavljal dobre podlage za regulacijo, saj ne definira pojmov pornografije, pretiranega nasilja in pa do neke mere dopustnega prikazovanja prizorov seksualnosti in nasilja, prav tako ne omogoča smiselne regulacije glede na to, katere vsebine naj bi bile absolutno prepovedane, katere zgolj označene oziroma dovoljene ob ustreznih omejitvah, in katere vsebine se lahko predvajajo med 24. in 5. uro. Prav tako je problematično uvajanje delne samoregulacije prek internih pravil izdajateljev, saj skladnosti omejevanja dostopa do potencialno škodljivih vsebin z etičnimi kodeksi izdajateljev ne more nadzirati noben organ. Zaradi vseh pomanjkljivosti zakona se je področje avdiovizualnih medijev v

skladu z evropsko direktivo uredilo s sprejetjem ZAvMS, ki se uporablja za presojanje morebitnih kršitev in izrekanje sankcij.

7.2.1.2 Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah (ZAvMS)

Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah iz leta 2011 predstavlja celosten prenos DAVMS v slovenski pravni red, kot je tudi opredeljeno v prvem členu. Posebno varstvo, ki je z zakonom zagotovljeno otrokom in mladoletnikom, izpostavlja 10. člen zakona, 14. in 15. člen se ukvarjata z zaščito otrok v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo, zakon pa obravnava še zaščito otrok in mladoletnikov v zvezi z avdiovizualnimi komercialnimi sporočili (21. člen) in avdiovizualna komercialna sporočila za živila v programskih vsebinah, namenjena otrokom (23. člen), poleg tega strožja pravila glede zaščite otrok veljajo še za druga področja avdiovizualnih vsebin, kar je določeno v posameznih alinejah členov. V nadaljevanju povzemamo relevantne točke členov 14 in 15, ki sta podlaga za regulacijo potencialno škodljivih programskih vsebin.

(1) V televizijskih programih se ne sme predvajati programskih vsebin, ki bi lahko resno škodovale telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov, zlasti takšnih vsebin, ki vsebujejo pornografijo ali neupravičeno prikazujejo nasilje (ZAvMS 2011/2015).

Prvi odstavek 14. člena skoraj dobesedno prenaša določilo iz DAVMS. Odpravlja nejasnosti, ki izhajajo iz ZMed, saj pornografijo in neupravičeno nasilje navaja kot primera z uporabo besede »zlasti« in torej jasno prepoveduje predvajanje vseh vsebin, ki bi lahko »resno škodovale« razvoju otrok in mladoletnikov.

(2) Programske vsebine, ki utegnejo škodovati telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov je televizijskih programih dopustno predvajati le pod pogojem, da so omejene s primerno izbranim časom predvajanja oziroma s tehnično zaščito, tako da otroci in mladoletniki v normalnih razmerah do takšnih vsebin nimajo dostopa (ZAvMS 2011/2015).

Ponovno je člen v celoti prenesen iz DAVMS in torej razločuje vsebine, ki bi lahko »resno škodovale« od tistih, ki »utegnejo škodovati«, kar povzema logiko dveh stopenj škodljivosti iz Direktive. Kot sredstvi zaščite sta določena čas predvajanja in tehnična zaščita, s katero je omejen dostop do takih vsebin.

(3) Primernost izbranega časa iz prejšnjega odstavka se presoja glede na:

- naravo programske vsebine in njen možen vpliv na telesni, duševni in moralni razvoj otrok in mladotnikov;*
- vrsto televizijskega programa, v katerem je programska vsebina predvajana, ter pričakovanja gledalcev glede na njegov običajni spored;*
- začetni in končni čas predvajanja programske vsebine (ZAvMS 2011/2015).*

Tretji odstavek člena določa izbiro časa predvajanja, pri čemer naj bi se upoštevala narava programske vsebine, vrsta televizijskega programa in začetni in končni čas predvajanja. Ta določila sicer niso specifična, nakazujejo le zelo splošna merila presojanja.

(4) Programske vsebine iz drugega odstavka tega člena, ki niso primerne za otroke in mladotnike do 12. leta, se smejo začeti predvajati po 20. uri, vsebine, ki niso primerne za otroke in mladotnike do 15. leta, pa po 22. uri. Programske vsebine, ki niso primerne za otroke in mladotnike do 18. leta, se lahko predvajajo po 24. uri. Programske vsebine iz tega odstavka se lahko predvajajo najkasneje do 5. ure (ZAvMS 2011/2015).

Četrty odstavek določa čas predvajanja potencialno škodljivih vsebin za otroke in mladotnike (časovna zaščita oziroma *watershed*). V tem členu so opredeljene tri starostne meje glede na stopnjo škodljivosti programske vsebine in omejitve časa predvajanja. Ta člen nakazuje, da bo za predvajanje, skladno z zakonom, potrebna klasifikacija programskih vsebin glede na prisotnost potencialno škodljivih elementov, ki bo določala njihovo primernost za določeno starost otrok oziroma mladotnikov in s tem čas njihovega predvajanja.

(5) Tehnična zaščita iz drugega odstavka tega člena pomeni omejitev dostopa do programske vsebine s PIN kodnim sistemom ali drugo enakovredno zaščito, ki je ni mogoče odstraniti s strani uporabnika in omogoča dostop le tistim, ki imajo dovoljenje za ogled (kodo) (ZAvMS 2011/2015).

Odstavek definira tehnično zaščito, ki omogoča omejevanje dostopa do programskih vsebin, ki utegnejo škodovati razvoju otrok ali mladotnikov, in sicer navaja PIN kodo ali drugo enakovredno zaščito, ki staršem omogoči ogled vsebin polnoletnim in jim hkrati daje nadzor nad vsebinami, ki jih lahko gledajo otroci.

(6) Operater elektronskih komunikacij, ki zagotavlja tehnično zaščito iz prejšnjega odstavka, mora uporabnike seznaniti z namenom tehnične zaščite in zagotoviti natančna navodila za njeno uporabo (ZAvMS 2011/2015).

V prejšnjih poglavjih smo že omenili pomen informiranosti staršev glede tehnične zaščite in njene uporabe. Zakon odgovornost za seznanjanje uporabnikov nalaga operaterjem elektronskih komunikacij.

(7) Pred začetkom predvajanja programskih vsebin iz drugega odstavka tega člena mora biti objavljeno ustrezno akustično in vizualno opozorilo, med njihovim predvajanjem pa morajo biti ves čas označene z ustreznim vizualnim simbolom (ZAvMS 2011/2015).

Skladno z DAVMS zakon določa uporabo akustičnih in vizualnih opozoril na začetku predvajanja ter označenost vsebin v času predvajanja programske vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov.

(8) Akustično in vizualno opozorilo ter vizualni simbol iz prejšnjega odstavka označujejo neprimernost programskih vsebin za določene starostne skupine otrok in mladoletnikov, in sicer do 12 let, do 15 let in do 18 let, ter priporočilo ogleda z vodstvom staršev (ZAvMS 2011/2015).

Poleg omejitev za 12, 15 in 18 let morajo biti označene tudi vsebine, za katere ni konkretnega starostnega priporočila, vendar je za otroke priporočljiv ogled z vodstvom staršev (oznaka VS). Glede na stopnjo škodljivosti so torej določene štiri kategorije potencialno škodljivih vsebin.

(9) Agencija s splošnim aktom opredeli programske vsebine iz tega in 15. člena tega zakona, stopnjo njihove zaščite, načine njihovega razvrščanja in označevanja ter smernice za njihovo predvajanje (ZAvMS 2011/2015).

Deveti odstavek se nanaša na podrobnejša določila, ki jih sprejme Akos v obliki splošnega akta, ki ga obravnavamo v nadaljevanju.

Zaščita otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo je določena s 15. členom ZAvMS.

(1) Programske vsebine, ki bi lahko resno škodovale telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov, so lahko prek avdiovizualnih medijskih storitev na zahtevo dostopne le tako, da so omejene s tehnično zaščito, ki zagotavlja, da jih otroci in mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti (ZAvMS 2011/2015).

Tako kot DAVMS tudi slovenska zakonodaja določa manj stroge zahteve glede avdiovizualnih medijskih storitev na zahtevo. Dostop do vsebin, ki bi lahko resno škodovale razvoju otrok in mladoletnikov, mora biti le omejen s tehnično zaščito, medtem ko je v televizijskem programu predvajanje takih vsebin povsem prepovedano.

(2) Tehnična zaščita iz prejšnjega odstavka pomeni omejitev dostopa do programske vsebine za izključno polnoletne osebe prek dodeljenega PIN kodnega sistema ali druge enakovredne zaščite. Dostop mora biti privzeto zaklenjen, uporabnik pa mora biti seznanjen z namenom tehnične zaščite in z natančnimi navodili za njeno uporabo ter imeti možnost nastavitve dostopa do programske vsebine (ZAvMS 2011/2015).

Ponovno zakon opredeli tehnično zaščito in poudari pomen poznavanja uporabe zaščite s strani uporabnikov.

(3) Programske vsebine v avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo, ki utegnejo škodovati telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov, morajo biti opremljene z ustreznim akustičnim in vizualnim opozorilom ter ustreznim vizualnim simbolom iz sedmega odstavka prejšnjega člena, da niso primerne za otroke in mladoletnike različnih starostnih skupin, kot določa osmi odstavek prejšnjega člena (ZAvMS 2011/2015).

Za vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov, je predvideno le označevanje z ustreznim opozorilom in vizualnim simbolom.

(4) Za zagotovitev tehnične zaščite iz prvega in drugega odstavka tega člena ter objavo ustreznih vizualnih simbolov iz prejšnjega odstavka je odgovoren ponudnik avdiovizualne medijske storitve na zahtevo (ZAvMS 2011/2015).

Odgovornost za tehnično zaščito in označevanje programskih vsebin je glede na četrti odstavek na strani ponudnikov.

ZAVMS torej prenaša določila iz DAVMS v slovensko zakonodajo in s tem odpravlja nejasnosti in nekonsistentnosti iz ZMed. Zakon določa starostne kategorije in časovno omejitev predvajanja potencialno škodljivih medijskih vsebin. Pornografijo in pretirano nasilje opredeljuje kot primera vsebin, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov, vendar pa ne ponuja drugih kriterijev za označevanje in klasifikacijo programskih vsebin, ki bi utegnile škodovati razvoju otrok in mladoletnikov glede na stopnjo njihove škodljivosti. To nalogo prepušča državnemu regulativnemu organu Akos, ki podrobneje razčlenjuje posamezne kategorije in kriterije za ocenjevanje in razvrščanje potencialno škodljivih vsebin v splošnem aktu.

Tabela 7.1: Mehanizmi za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah na podlagi ZAVMS

	Linearne storitve (televizija)	Nelinearne storitve (video na zahtevo)
Vsebine, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov	Prepovedane	Dostopne samo odraslim Označene (18++) Opozorilo Brez časovne zaščite
Vsebine, ki bi utegnile škodovati razvoju otrok in mladoletnikov	Obvezno opozorilo, označevanje in časovna zaščita ali PIN: VS (z vodstvom staršev ali skrbnikov): brez časovne zaščite 12 let: predvajanje dovoljeno 20.00 – 5.00 15 let: predvajanje dovoljeno 22.00 – 5.00 18 let: predvajanje dovoljeno 24.00 – 5.00	Obvezno opozorilo, označevanje, tehnična zaščita Brez časovne zaščite

7.2.1.3 Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo

Agencija za komunikacijska omrežja in storitve je leta 2013 izdala splošni akt na podlagi 14. člena ZAVMS, ki podrobneje ureja področje zaščite otrok in mladoletnikov v AVMS. Splošni akt opredeljuje programske vsebine, ki bi lahko resno škodovale telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov, in programske vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov, ter določa stopnjo zaščite pri takih programskih vsebinah in smernice za njihovo predvajanje.

Splošni akt definira pojme, ki se uporabljajo pri presoji škodljivosti programskih vsebin. V definicijah je razvidna razlika med nasiljem in neupravičenim prikazovanjem nasilja, kar omogoča razlikovanje med vsebinami, ki lahko resno škodujejo razvoju, in tistimi, ki bi utegnile škodovati razvoju otrok in mladoletnikov.

1. *»Nasilje« je vedenje, pri katerem se z uporabo sile, grožnje ali na drug neprimeren način oškoduje ali poškoduje osebe ali njihovo integriteto, druga živa bitja ali materialne stvari in zajema zlasti fizično, verbalno ali psihično nasilje, (samo)uničevalno vedenje, nasilno ali nekonsenzualno spolnost.*

2. *»Neupravičeno prikazovanje nasilja« je prikazovanje prekomernega nasilja, ki presega stopnjo nasilja, potrebno za dosego cilja tega nasilja (npr. izživljanje, mučenje). To je nasilje, ki nima konteksta oziroma namena, ki bi prikaz tega nasilja utemeljeval (je samemu sebi namen) (Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo 2013).*

Definiran je pojem diskriminacije, ki je potencialno škodljiv element v programskih vsebinah, kot »kakršnokoli neenakopravno obravnavanje ali spodbujanje k takemu obravnavanju na osnovi spola, rase, etnične pripadnosti, narodnosti, jezika, vere ali prepričanja, družbenega razreda, spolne usmerjenosti, starosti, invalidnosti ali telesne pojavnosti in podobno.«

Splošni akt uvaja razlikovanje med tremi vrstami seksualnih programskih vsebin – seksualne, eksplicitne seksualne in pornografske programske vsebine.

4. *»Seksualne programske vsebine« so programske vsebine, katerih primarni namen je spolna stimulacija občinstva in ki prikazujejo zapeljive poze ali seksualne položaje brez prikazovanja spolnih organov ter simulirajo, nakazujejo ali namigujejo na konsenzualno človeško spolnost brez elementov nasilja, poniževanja ali žaljenja.*

5. *»Eksplicitne seksualne programske vsebine« so programske vsebine, katerih primarni namen je spolna stimulacija občinstva in ki nazorno prikazujejo spolne organe ali eksplicitne podobe konsenzualne človeške spolnosti z nazornim prikazom spolnih organov.*

6. *»Pornografske programske vsebine« so programske vsebine, katerih primarni namen je spolna stimulacija občinstva in ki vsebujejo izrazite elemente grobega nasilja, poniževanja, žaljenja ali surovih fetišev ter nazorno prikazujejo spolne organe ali eksplicitne podobe konsenzualne človeške spolnosti z nazornim prikazom spolnih*

organov (Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo 2013).

Razlika med seksualnimi in eksplicitno seksualnimi programskimi vsebinami je nazornost prikaza oziroma eksplicitnost, se pravi, ali vsebine prikazujejo spolne organe ali ne. Pornografske programske vsebine pa po definiciji vsebujejo elemente grobega nasilja, poniževanja, žaljenja ali surovih fetišev. Ta definicija pornografije, ki jo je prepovedano predvajati, je torej zaradi elementov nasilja, poniževanja in žaljenja ožja od nekaterih drugih definicij, ki se pojavljajo v literaturi. Šribarjeva (2009, 20) pornografske vsebine definira kot »seksualne prizore v specifičnem žanru ali iz žanra izpeljanih materialih, ki ponižujejo, degradirajo in dehumanizirajo ženske, četudi ne vsebujejo scen neposrednega nasilja nad ženskami in ne prikazujejo spolnega akta oz. ženske anatomije eksplicitno«. Pri tem je lahko predmet preizpraševanja stopnja nazornosti prikazovanja spolnosti in pa ocena, v katerih primerih se ženske ponižuje, degradira in dehumanizira. Ločevanje med »trdo« pornografijo, kot jo definira splošni akt, in »mehko« pornografijo, ki jo lahko imenujemo tudi erotika ali *porno chic*, ni nujno enoznačno. Pri vseh treh vrstah strožje reguliranih prizorov seksualnosti pa ne gre zgolj za prikazovanje spolnosti, temveč je primarni namen spolna stimulacija občinstva, zato te vsebine zahtevajo višjo stopnjo zaščite oziroma so celo prepovedane.

V nadaljevanju splošni akt definira tudi druge izraze, katerih razumevanje je pomembno za presojo na podlagi akta. Otroci so definirani kot osebe, mlajše od 15 let, mladoletniki pa osebe, stare od vključno 15 do 18 let. Akt opredeli fikcijske in nefikcijske programske vsebine in definira otroške programske vsebine. Razložen je tudi pojem »kategorizacija programskih vsebine«, ki pomeni časovno umeščanje v televizijski program oziroma razvrščanje v katalog avdiovizualne storitve na zahtevo glede na njihovo primernost za posamezno starostno skupino gledalcev. Namesto tega pojma bi bilo bolje uporabljati izraz klasifikacija, saj pri razvrščanju programskih vsebine ne gre le za njihovo umeščanje v kategorije glede na starost, temveč tudi za presojo po kriterijih glede na prisotnost škodljivih elementov.

Za učinkovito označevanje in klasifikacijo programskih vsebin oznake in definicije iz Splošnega akta niso zadovoljiva podlaga. Problem predstavljajo oznake »pogost« ali »prevladujoč«, »negativno ovrednoteno« in »pozitivno ovrednoteno«, »izvedljivost prikazov« in »upravičeno s kontekstom«. Pogostosti ni lahko nepristransko oceniti, prav tako negativne in pozitivne ovrednotenosti, saj to presega obravnavo posameznih prizorov in zahteva presojo pomenov in sporočila oziroma analitično in poglobljeno branje vsebine. Težave lahko

nastanejo tudi, ker programske vsebine redko vsebujejo »jasno izraženo sporočilo«, da je določeno dejanje družbeno (ne)sprejemljivo, odobravano ali škodljivo ipd. »Izvedljivost prikazov« je težko oceniti, saj je pojem zastavljen zelo široko in je potemtakem večino stvari, ki jih lahko vidimo v programski vsebini, mogoče izvesti tudi v vsakdanjem življenju. Največ pomislekov se pojavlja pri izrazu »upravičeno s kontekstom«, ki se nanaša na dejanja, ki sama po sebi utegnejo škodovati razvoju otrok in mladostnikov, vendar z njimi povezana dejanja ali okoliščine programske vsebine (npr. namen, žanr, izobraževalni, zgodovinski ali komični kontekst, način predstavitve, vrednotenje teh dejanj) tak prikaz ublažijo. Kot je razvidno iz definicije, je lahko olajševalnih okoliščin za prikaz potencialno škodljivih prizorov zelo veliko, objektivno presojanje konteksta in upoštevanje okoliščin pa je težko zagotoviti. Vsi dejavniki in okoliščine vplivajo na vtis, ki ga vsebina pusti na gledalca, vendar ni mogoče z gotovostjo trditi, da bodo tudi otroci in mladostniki ta kontekst razumeli in bo zaradi njega vsebina zanje manj vznemirjujoča.

V nadaljevanju splošni akt določa kategorizacijo programskih vsebin, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladostnikov, glede na prisotnost elementov: a) nasilja in njegovih posledic; b) nevarnega vedenja; c) strašljivih vsebin; d) tobačnih izdelkov, drog, alkohola in drugih zdravju nevarnih snovi; e) neprimerne jezika; f) golote; g) spolnosti; h) diskriminacije. V tem členu je tudi določeno, da morajo ponudniki avdiovizualnih storitev pri presoji elementov upoštevati kontekst, v katerem se pojavijo prizori, ki utegnejo škodovati otrokom in mladostnikom; učinke programskih vsebin in občutja, ki jih ta pri gledalcih vzbujajo; stopnjo realističnosti in vrsto programskih vsebin; pogostost, trajanje, intenzivnost in podrobnosti potencialno škodljivih prizorov; izvedljivost dejanj, ki jih otroci ali mladostniki lahko posnemajo in bi bila lahko nevarna ali škodljiva; vrednotenje prikazanih dejanj; ter način obravnavanja tematike z vidika primernosti za posamezno starostno skupino. Čeprav so vsa ta merila za presojanje potencialno škodljivih elementov smiselna na neki splošni ravni, pa s tem Splošni akt ponudnikom avdiovizualnih vsebin nalaga presojo vidikov programskih vsebin, ki jih lahko različni gledalci dojemajo na različne načine. Ponudniki vsebin težko predvidijo stopnjo občutljivosti gledalcev, še posebej, ko gre za otroke in mladostnike, ki vsebine dojemajo drugače. Prav tako ne morejo presoditi, ali otroci in mladostniki razumejo kontekst in v kolikšni meri so dovzetni za pozitivno ali negativno vrednotenje prikazanih dejanj, saj nimajo nujno širokega znanja o vplivih vsebin na otroke, kognitivnih sposobnostih otrok ipd.

Splošni akt podrobno obravnava vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladostnikov. Te se glede na stopnjo škodljivosti uvrščajo v štiri kategorije: primerno za vse

otroke z vodstvom staršev (VS); neprimerno za otroke do 12. leta; neprimerno za otroke do 15. leta; neprimerno za otroke in mladoletnike do 18. leta. Te vsebine se lahko v televizijskih programih predvaja le, če so omejene s primerno izbranim časom predvajanja ali s tehnično zaščito (izjema so le eksplicitne seksualne vsebine), čas predvajanja pa je določen že v ZAVMS, prav tako označevanje vsebin v televizijskih programih in avdiovizualnih storitvah na zahtevo. Splošni akt prav tako upošteva načelo nižje stopnje zaščite pri storitvah na zahtevo kot pri predvajanju v televizijskem programu. Posebej za seksualne programske vsebine pa velja, da jih mora ponudnik AVMS na zahtevo uvrstiti v poseben del kataloga, tako da so ločene od drugih programskih vsebin. Eksplicitne seksualne vsebine sodijo med programske vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov, vendar zanje veljajo strožje omejitve predvajanja, saj se jih v televizijskih programih in AVMS na zahtevo lahko predvaja le, če je dostop do njih omejen na izključno polnoletne osebe prek dodeljene PIN kode ali enakovrednega zaščitnega sistema. Dostop je primarno zaklenjen, dovoljenje za ogled pa lahko dobi le polnoletna oseba. Tudi te vsebine morajo biti označene, ponudnik AVMS na zahtevo pa jih mora uvrstiti v poseben del kataloga.

Posebna določila veljajo za programske vsebine, ki bi lahko resno škodovale razvoju otrok in mladoletnikov – teh se ne sme predvajati, razen v AVMS na zahtevo, kadar ponudnik zagotovi, da so te vsebine dostopne le na način, da jih otroci in mladoletniki praviloma ne bodo mogli slišati ali videti. V nadaljevanju Splošni akt določa, da predvajanje v AVMS na zahtevo ni časovno omejeno ob omejitvi dostopa za izključno polnoletne osebe, kar se zagotovi s PIN ali enakovrednim zaščitnim sistemom, kot velja tudi za eksplicitno seksualne programske vsebine. Taka programska vsebina mora biti uvrščena v poseben del kataloga, poleg tega pa mora biti opremljena z informacijo, ki uporabnikom nedvoumno sporoča, da lahko te vsebine resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov. Tudi Splošni akt med programske vsebine, ki bi lahko resno škodovale razvoju otrok in mladoletnikov, šteje le programske vsebine, ki neupravičeno prikazujejo nasilje in pornografske programske vsebine, čeprav Direktiva dopušča možnost, da države članice za take štejejo tudi druge vsebine in tudi določijo strožje predpise glede predvajanja.

Splošni akt podrobneje razčlenjuje vsebine po posameznih kategorijah. Programske vsebine, pri katerih se priporoča vodstvo staršev ali skrbniških oseb, so primerne za vse starostne skupine gledalcev, vendar vsebujejo prizore, ki lahko vznemirijo otroke do 12. leta ali so jim nerazumljive. Akt določa, da so za take vsebine značilni redki, kratki, neintenzivni in diskretni prizori škodljivih elementov, ne smejo pa te vsebine prikazovati podrobnosti,

spolnosti in uporabe drog ali zlorabe drugih zdravju nevarnih snovi. Za programske vsebine, ki utegnejo škodovati otrokom do 12. leta starosti, so po Splošnem aktu značilni občasni, zmerno dolgi, zmerno intenzivni, nazornejši prikazi potencialno škodljivih elementov, vendar ti glede na kontekst in učinek celotne programske vsebine niso tako intenzivni, da bi bili neprimerni za otroke, stare 12 let ali več. Iz te opredelitve je težko razbrati, kaj je torej še dopustno pri predvajanju vsebin, ki lahko škodujejo otrokom do 12. leta starosti. Stopnjevanje škodljivosti oziroma primerjava poteka na podlagi opisov, kot na primer »blagi in redki prizori nasilja« ter »občasno zmerno nasilje«, »redki, kratki in neintenzivni strašljivi prizori« ter »zmerno strašljivi«, »blag neprimeren jezik« ter »zmeren neprimeren jezik«, »namigi na spolno aktivnost« ter »občasni in diskretni prizori spolnosti«. To pa ne daje dovolj jasnih smernic za ocenjevanje primernosti vsebine glede na starost oziroma ne omogoča enoznačne presoje.

Enako velja za opredelitev programskih vsebin, ki utegnejo škodovati razvoju otrok do 15. leta, saj ta vsebuje podobno formulacijo in stopnjevanje s pridevniki pogosti, dolgi, intenzivni, nazorni ali podrobni prizori elementov. Ohranja se opisno razlikovanje, kot na primer »občasni in diskretni prizori spolnosti brez podrobnosti« ter »pogosti ali dolgi prizori spolnosti brez nazornega prikazovanja podrobnosti«, »občasni nazornejši prizori« in »podrobni prizori« nevarnega vedenja. Za programske vsebine, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov do 18. leta, naj bi bili značilni zelo pogosti, zelo dolgi, zelo intenzivni, zelo nazorni ali zelo podrobni prizori v vsebinah, primarno namenjenih odraslim, ki so glede na kontekst in učinek celotne programske vsebine tako intenzivni, da niso primerni za otroke in mladoletnike, mlajše od 18. let. Podrobnejši opisi elementov, ki se lahko pojavijo v teh vsebinah, vpeljujejo nove pojme in opise, kot na primer »hudo nasilje in trpljenje«, »vsebine, ki v velikem delu tematizirajo nasilništvo, kriminal, spolnost, alkoholizem ali narkomanijo /.../ in niso negativno ovrednotene«, uporaba »najhujših kletvic ali vulgarnih izrazov, ki pri povprečni odrasli osebi povzročijo občutke nelagodja, manjvrednosti, zgražanja«.

Splošni akt v smernicah za klasifikacijo programskih vsebin sicer skuša zelo natančno opredeliti elemente za vsako kategorijo in sledi načelu stopnjevanja zaščite glede na starost otrok in mladoletnikov, za katere je vsebine še primerna. Vendar pa je stopnjevanje za vsak element in kategorijo v nekaterih primerih manj smiselno oziroma neupravičeno, saj morda sploh ne obstaja na primer neprimeren jezik, ki bi zahteval tako visoko stopnjo zaščite, da programska vsebina ne bi bila primerna za otroke in mladoletnike do 18. leta. Na podlagi opisov iz Splošnega akta je lahko ločevanje med vsebinami, ki zahtevajo različno stopnjo

zaščite, problematično, posledično pa tudi presoja ustreznosti klasifikacije. Težko je namreč doseči enotno in nepristransko klasificiranje in označevanje programskih vsebin, regulator pa na podlagi akta tudi težko presoja, ali so ponudniki pravilno klasificirali vsebine in določili čas predvajanja ali druge ukrepe za zaščito otrok in mladoletnikov. Akos, ki je pristojen za nadzor in preverjanje ustreznosti oznak primernosti glede na starost v avdiovizualnih vsebinah in njihovega časovnega umeščanja v spored televizijskih programov, sicer od sprejetja Splošnega akta še ni vodil postopka proti izdajatelju programskih vsebin v zvezi z zaščito otrok in mladoletnikov. Predvidevamo pa lahko, da bi bile utemeljitve morebitnih sankcij na tej pravni podlagi lahko izpodbijane.

7.2.2 Prilagoditev vprašalnika za sistem Gledoskop

Zaradi razlik v zakonodaji Akos ni mogel prevzeti sistema Kijkwijzer v nespremenjeni obliki, kot so to denimo storili na Islandiji, temveč je vprašalnik, na podlagi katerega poteka označevanje in klasifikacija programskih vsebin, prilagodil slovenskim pravnim podlagam, se pravi Splošnemu aktu o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo, ki najbolj podrobno ureja to področje. Ključna razlika slovenskih pravnih podlag in sistema Kijkwijzer je v starostnih kategorijah – na Nizozemskem so določili kategorije glede na primernost vsebine s potencialno škodljivimi elementi za starost otrok 6, 9, 12 in 16 let, pri nas pa uporabljamo kategorije »primerno za vse otroke z vodstvom staršev ali skrbnikov«, 12, 15 in 18 let. Enostaven prenos sistema in vprašalnika že iz tega razloga ni mogoč. Poleg tega slovenski Splošni akt poleg potencialno škodljivih elementov, ki jih vključuje sistem Kijkwijzer (nasilje, strašljive vsebine, spolnost, diskriminacija, neprimeren jezik, zloraba drog in alkohola), pri presojanju škodljivosti upošteva tudi nevarno vedenje in goloto, ki je sicer vključena v sklop vprašanj o spolnosti.

Slika 7.3: Piktogrami za označevanje škodljivih elementov programske vsebine v sistemu Gledoskop

Vir: Gledoskop

Poleg pravnega okvirja je treba upoštevati tudi značilnosti kulturnega okolja in regulativne tradicije. V Sloveniji prevladuje tradicionalna medijska regulacija z redkimi samoregulativnimi iniciativami iz industrije. Kar se tiče regulacije potencialno škodljivih vsebin, bi v primerjavi z Nizozemsko lahko govorili o nekoliko manj liberalnem kulturnem okolju, saj so vsebine, ki vsebujejo nekatere škodljive elemente, kot sta spolnost in neprimeren jezik, strožje regulirane. Podlaga za tako regulacijo ni utemeljena v pričakovanjih staršev, skrbnikov in splošne javnosti, saj ni bila v ta namen izvedena nobena raziskava, pa tudi sicer v slovenskem okolju primanjkuje raziskav na tem področju. Raziskave bi morale meriti odnos do določenih programskih vsebin in potencialno škodljivih elementov v njih na reprezentativnem vzorcu za celo populacijo, primerjavo oziroma spremljanje sprememb v odnosu do teh vsebin pa bi omogočala le longitudinalna študija, pri čemer je treba upoštevati tako spoznanja študij občinstva, kot tudi teoretične in empirične podlage za operacionalizacijo pojmov okusa, življenjskega stila itd. Regulator se je za prilagoditve odločil zaradi potrebe po upoštevanju obstoječih pravnih podlag. Vendar je ta prilagoditev zaradi kompleksnega sistema Kijkwijzer, pri katerem je klasifikacija rezultat kombinacije dejavnikov, ki se jih preverja s posameznimi vprašanji, postala zelo zahtevna naloga. Zaradi praktičnih vidikov uporabe se pri posameznih kategorijah in potencialno škodljivih elementih vprašalnik poslužuje rešitev in opredelitev, ki ne izhajajo neposredno iz Splošnega akta, oziroma podpirajo njegovo interpretacijo v določeni smeri, ki je bila skozi proces adaptacije in testiranja prepoznana kot smiselna in izvedljiva.

7.2.2.1 Vrsta programske vsebine

Začetek vprašalnika, ki je namenjen določanju vrste programske vsebine, ni bil problematičen za prenos, saj tudi splošni akt razlikuje med fikcijskimi in nefikcijskimi programskimi vsebinami, vprašalnik pa razlike med tipi vsebin le še nekoliko bolj specificira. To poglavje vprašalnika je pomembno predvsem zaradi tega, ker otroci drugače reagirajo na prizore s potencialno škodljivimi elementi, če se ti pojavijo v risanki ali animaciji, v fikcijski ali nefikcijski programski vsebini.

7.2.2.2 Nasilje

Naslednji sklop vprašanj v vprašalniku se nanaša na nasilje. Čeprav se v Splošnem aktu za prizore nasilja in njegovih posledic uporablja opisno stopnjevanje (blagi in redki prizori, zmerno nasilje, občasni, pogosti prizori, hudo nasilje), pri čemer je razlikovanje med posameznimi stopnjami škodljivosti lahko dvoumno, slovenska prilagoditev vprašalnika tega

načela ne upošteva, temveč skorajda v celoti prevzema rešitev iz Kijkwijzerja, ki stopnjo škodljivosti prizorov nasilja oceni na podlagi dejavnikov, kot so poudarjenost nasilnih dejanj, prikaza poškodb, izvedljivosti nasilnih dejanj, izjemne surovosti oziroma krutosti nasilja in nasilja v kontekstu situacijske komike. Vprašalnik sicer vsebuje neko obliko stopnjevanja, saj se posebej oceni, ali programska vsebina prikazuje poškodbe, ki so posledica nasilnih dejanj, in ali so te poškodbe hude, vendar pri tem vprašalnik razliko med tema dvema vrstama poškodb ponazori s primeri (hudo poškodbe so npr. brizgajoča kri, prerezani vratovi, krvave rane, zlomi kosti, odsekane okončine itd.) in s primeri programskih vsebin, ki vsebujejo tovrstne poškodbe (npr. Šund, Reševanje vojaka Ryana).

Razlika med nizozemskim in slovenskim vprašalnikom se pojavi pri obravnavi spolnega nasilja – v vprašalniku Kijkwijzer se eno vprašanje nanaša le na prizore nekonsenzualnih spolnih dejanj, drugo pa na dejansko fizično nasilje ali grožnjo nasilja, ki lahko spremlja nekonsenzualna spolna dejanja. To razlikovanje morda ni najbolj primerno, saj je vsaka nekonsenzualna spolnost že oblika nasilja. Vendar v tem primeru slovenski Splošni akt ne ponuja dobrih rešitev. Določa namreč, da se v programskih vsebinah, ki utegnejo škodovati razvoju otrok do 12. leta starosti, lahko pojavijo prizori spolnega nasilja, ki so le nakazani in upravičeni s kontekstom, v programskih vsebinah, ki utegnejo škodovati razvoju otrok do 15. leta, se lahko pojavijo občasni nenazorni prizori spolnega nasilja, vsebine, ki niso primerne za otroke in mladoletnike do 18. leta, pa lahko vsebujejo prikaze spolnega nasilja. Razlikovanje med tremi vrstami oziroma stopnjami spolnega nasilja je težko aplicirati na praktične primere vsebin. Postavlja se tudi vprašanje, kdaj je spolno nasilje upravičeno s kontekstom – glede na definicijo tega pojma je to lahko posledica namena programske vsebine, žanra, izobraževalnega, zgodovinskega in komičnega konteksta, načina predstavitve in vrednotenja teh dejanj, kar pa ponovno ne daje indikatorjev za presojanje, ki je subjektivno. Zaradi nejasnosti teh opredelitev slovenski vprašalnik ponuja drugo rešitev, tako da z enim vprašanjem zgolj preveri, ali se v programski vsebini pojavljajo prizori spolnega nasilja, ki ga definira kot dejanje, ko je eden ali več udeležencev prisiljenih v spolni odnos proti svoji volji s silo ali ustrahovanjem (v tem primeru programska vsebina dobi oceno »neprimerno za otroke do 15. leta«), drugo vprašanje pa poizveduje, ali so prizori spolnega nasilja nazorni, pri čemer je iz opisa razvidno, da se upošteva tudi pogostost, dolžina in intenzivnost spolnega nasilja, navedena pa sta tudi primera takih programskih vsebin (Nepovratno in Baise-Moi). Zelo nazorni oziroma intenzivni prizori spolnega nasilja vodijo v klasifikacijo »neprimerno za otroke in mladoletnike do 18. leta«.

Razlika med slovenskim in nizozemskim vprašalnikom je tudi pri vprašanju o krutosti nasilja – Kijkwijzer ima možnost odgovora z »da« ali »ne«, v slovenski različici pa to vprašanje omogoča stopnjevanje ocene škodljivosti na podlagi pogostosti, zato so možni odgovori »nikoli«, »občasno« in »pogosto«. To sicer ni najbolj optimalna rešitev, saj presojanje med občasnim in pogostim pojavljanjem takih prizorov ni nujno enoznačno. Vendar je ta razlika vzpostavljena zaradi različnih kategorij – občasno vodi v klasifikacijo 15 let, pogosto pa 18 let, medtem ko pri nizozemski različici prikazovanje izjemno krutega nasilja ni primerno za otroke do 16. leta.

7.2.2.3 Strašljive vsebine

Kategorija strašljivih vsebin je v slovenski različici vprašalnika ostala nespremenjena. To je namreč najdaljši sklop vprašanj, ki se med seboj dopolnjujejo, končna ocena pa je rezultat upoštevanja vseh dejavnikov strašljivosti. Ker gre za računalniško podprt sistem, ki z uporabo algoritmov odgovore na vprašanja prevede v oceno škodljivosti, je vsako poseganje v posamezni sklop vprašanj lahko problematično. Nizozemski strokovnjaki so še posebej veliko pozornosti namenili razvoju prav te kategorije. Zaradi tega se v vprašalniku pojavijo tudi vprašanja, ki so namenjena razlikovanju med vsebinami, ki niso primerne za otroke do 6. leta starosti, in tistimi, ki niso primerne za otroke do 9. leta starosti. Čeprav v Sloveniji teh starostnih kategorij nimamo, so zaradi primerljivosti rezultatov med državami in zaradi delovanja sistema ta vprašanja vključena tudi v vprašalnik Gledoskop, pri čemer je bila prilagoditev izvedena v smeri, da tiste programske vsebine, ki bi imele v sistemu Kijkwijzer starostno priporočilo 9 let, v Gledoskopu dobijo priporočilo za ogled z vodstvom staršev, ustrezno pa so prilagojene tudi višje starostne kategorije.

Presoja, da je bolje zaupati že uveljavljenemu in preizkušenemu sistemu klasifikacije, ki so ga razvili strokovnjaki s področja, kot pa uvajati stopnjevanje od zmernih, kratkih, neintenzivnih do intenzivnih in dolgotrajnih oziroma še naprej do zelo intenzivnih in zelo dolgih strašljivih prizorov iz Splošnega akta, je prevladala iz praktičnih razlogov. Pri vprašanjih se upošteva prestrašenost ljudi, trpljenje ljudi in živih bitij, strašljivi zvoki in učinki, poškodbe, prikazi (izmaličenih) trupel, prizori (poskusa) samomora, samopoškodovanja, grožnje nasilja, podobe nesreč, katastrof, bolezni in vojn, v katerih so ljudje ali živali žrtve, prizori nasilja nad otroki in živalmi, realističnost okolja strašljivih situacij, nerealistični liki ali grozljivi domišljjski liki in bitja – skratka, vsi dejavniki, ki pripomorejo k strašljivosti programske vsebine. Vsako

vprašanje je podrobno razloženo in vsebuje tudi primere programskih vsebin, da pri ocenjevanju načeloma ne prihaja do odstopanj.

7.2.2.4 Spolnost

Največ dilem je pri prilagoditvi vprašalnika odpirala skupina vprašanj glede prikazovanja spolnosti v programskih vsebinah. Orodje Kijkwijzer v tem sklopu zajema le pet vprašanj, pri čemer se prvo nanaša na reference na spolnost v jeziku, ostala pa na prizore spolnosti. Drugo vprašanje je namenjeno ocenjevanju pogostosti prizorov spolnosti, pri čemer koder izbira med možnostmi »nikoli«, »enkrat ali dvakrat« ter »pogosto«. Nadalje se pogostost spolnosti ocenjuje z vprašanjem, ali spolne reference in prizori spolnosti obsegajo velik del programske vsebine. Stopnjevanje glede na pogostost je prisotno pri vprašanju, ali so spolne aktivnosti prikazane na način, da dosežejo največji možni učinek. Slednji je obrazložen kot večja eksplicitnost prizorov, poudarjanje s kinematografskimi učinki, kot so dolgi, počasni ali bližnji posnetki, lahko tudi dodanimi zvočnimi učinki (glasbo, poudarjanjem užitka z zvokom, npr. stokanjem). Zadnje vprašanje v sklopu preverja, ali so v prizorih spolnosti vidne genitalije. Čeprav je morda stopnjevanje glede na pogostost prizorov spolnosti lahko problematično z vidika ocenjevanja, se večje težave pri teh vprašanjih ne pojavljajo.

Pri slovenski različici pa po drugi strani prihaja do zelo različnega razumevanja vprašanj, kriterijev ocenjevanja in mnenj glede stopnje zaščite, ki naj bi jo vsebine s prizori spolnosti zahtevale, kar je pokazalo testiranje vprašalnika. Dobesedno prenašanje določil iz Splošnega akta se je izkazalo za neučinkovito. Splošni akt na primer ločuje goloto kot samostojen potencialno škodljiv element, ki je umeščena v kontekst spolnosti ali pa izven njega. Vendar ni bilo smiselno obravnavati golote kot samostojne kategorije za ocenjevanje, poleg tega je razlikovanje med redkimi, občasnimi, pogostimi in dolgimi prizori golote težavno. V prenovljeni in poenostavljeni različici vprašalnika zato goloto obravnava le najbolj splošno vprašanje, ki se nanaša na primere, ko je golota posebej nazorna in po izpostavljenosti presega vsakdanje prizore, kot je na primer dojenje. Vsebine lahko na podlagi teh prizorov dobijo le oznako za priporočen ogled z vodstvom staršev, kar ne sledi docela Splošnemu aktu, ki za vsako starostno kategorijo definira prizore golote, ki so še primerni.

Dobesedno prenašanje določil iz Splošnega akta pri vprašanjih, ki se navezujejo na prizore spolnosti, se je izkazalo za neproduktivno, saj je prišlo do preveč podrobne obravnave, pri kateri se je posebej ocenjevalo diskretne namige na spolno aktivnost, občasne ali pogoste prizore spolnosti, občasne in pogoste prikaze golote v kontekstu spolnosti itd., kar je

povzročilo pri koderjih zmedo in nekonsistentno ocenjevanje. Zaradi tega se v vprašalniku ohranjajo le nekatera določila iz Splošnega akta, vprašanja so poenostavljena, predstavniki ponudnikov AVMS pa so pri testiranju izpostavili, da po njihovih izkušnjah uporabniki ne pričakujejo tako visoke stopnje zaščite na podlagi prizorov spolnosti, poleg tega za ponudnike to predstavlja velike omejitve glede časovnega umeščanja tovrstnih vsebin v program. Pri občasnih prikazih spolnih aktivnosti brez podrobnosti je ogled odsvetovan mlajšim od 12 let, pri pogostih prikazih pa mlajšim od 15 let. Starostno priporočilo pa se lahko zviša na podlagi tega, ali je spolnost prikazana na način, da doseže največji možni učinek. Pri testiranju se je sicer izkazalo, da je to vprašanje možno interpretirati na več načinov, zato so v vprašalnik dodani primeri konkretnih programskih vsebin, ki omogočajo bolj enotno razumevanje namena vprašanja in posledično bolj konsistentno odgovarjanje. Oznako, da programska vsebina ni primerna za otroke in mladoletnike do 18. leta starosti, lahko dobijo programske vsebine, ki vključujejo eksplicitne prizore spolnosti in genitalij, kot je na primer film Adelino življenje. Z nadaljnjimi vprašanji pa se določi, ali je primarni namen programske vsebine spolna stimulacija, ali gre za eksplicitno seksualno vsebino, ali za pornografsko vsebino glede na definicije iz Splošnega akta. Pri tem lahko vsebine dobijo oznako 18+ (eksplicitne seksualne vsebine) ali 18++ (pornografske vsebine, ki poleg neupravičenega nasilja sodijo v skupino programskih vsebin, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov). Zadnje vprašanje je namenjeno znižanju ocene v primeru, da so prizori spolnosti namenjeni ozaveščanju oziroma izobraževanju o človeški spolnosti in zdravju.

7.2.2.5 Diskriminacija

V sklopu za ocenjevanje programskih vsebin glede na prisotnost diskriminacije so v vprašalniku Kijwijzer le tri vprašanja – ali se v vsebini pojavlja diskriminatoren ali seksistični jezik oziroma vedenje, ali je tak jezik oziroma vedenje nevtralizirano z eksplicitno obsodbo, torej sporočilom, da je diskriminacija nedopustna, ter ali se diskriminatorno izraža ali vede komični antijunak. Po zgledu Splošnega akta je slovenska različica vprašalnika v prvi fazi prilagajanja razlikovala med redkimi, občasnimi in pogostimi prizori diskriminacije, vendar se je tako stopnjevanje izkazalo za nefunkcionalno pri praktičnem ocenjevanju vsebine. Prav tako je problematično presojanje upravičenosti diskriminacije s kontekstom. Nazadnje je prevladala rešitev, da se v prvem vprašanju identificira, ali se v programski vsebini pojavlja diskriminatoren ali seksističen jezik oziroma vedenje, posledica prisotnosti pa je ocena, da vsebina ni primerna za otroke do 12. leta starosti. Drugo vprašanje pa je namenjeno strožji oceni (torej neprimerno za mlajše od 15 let), če so prizori diskriminacije še posebej

poudarjeni, se pravi, da so posebej dolgi, pogosti ali eksplicitni v smislu fizičnega ali verbalnega nasilja, ki je osnovano na diskriminaciji, primer je film Hotel Ruanda. Pri tem je sicer treba izpostaviti, da se nasilna dejanja že ocenjujejo v sklopu vprašanj, ki se osredotočajo na elemente nasilja, zato je poseben sklop vprašanj o diskriminatornih dejanjih namenjen identifikaciji takih oblik diskriminacije, ki sicer ne bi bile zajete. Vprašalnik po prilagoditvi prevzema logiko sistema Kijkwijzer, ki za diskriminacijo predvideva zgolj klasifikacijo do starostne kategorije 12 let, v slovenski različici do 15. Tudi pri vprašalniku Gledoskop je zadnje vprašanje namenjeno znižanju ocene, če se diskriminatorno izraža ali vede le komični antijunak, s katerim se glede na raziskave otroci ne identificirajo in zato takega vedenja ne dojemajo kot normalno ali posnemljivo. Kot primeri takih likov se navajajo Al Bundy v seriji Družina za umret, Melvin Udall v Bolje ne bo nikoli in Basil Fawlty v Fawlty Towers.

7.2.2.6 Nevarno vedenje

Slovenska različica vprašalnika zajema tudi kategorijo nevarnega vedenja, saj je to definirano kot potencialno škodljiv element v Splošnem aktu. Tudi tu se je pojavil problem pri razlikovanju med blagim, zmernim in zelo nevarnim vedenjem in pri definiciji nevarnega vedenja. Te namreč splošni akt ne vsebuje, po zelo široki definiciji pa bi lahko bilo nevarno marsikatero vedenje, ki ga programske vsebine prikazujejo, od na primer prehitre vožnje do poskusa samomora itd. Po testiranju je prevladala interpretacija, da ni smiselno klasificirati vsakega potencialno nevarnega vedenja, temveč je ta kategorija namenjena zelo specifičnim vsebinam, ki se jih ne more klasificirati drugje (na primer pri nasilju ali strašljivih vsebinah). Gre namreč za nevarno vedenje, ki otroke in mladostnike napeljuje k posnemanju, pri čemer so lahko za otroke najbolj atraktivne in potencialno škodljive prav tiste vsebine, ki izrecno poudarjajo, naj gledalci tega ne poskušajo doma. Gre za nazorne prikaze nevarnega vedenja ali navodila za dejanja, pri katerih se lahko otroci in mladoletniki poškodujejo, pri čemer tako vedenje in početje ni negativno ovrednoteno, temveč je prikazano na način, ki otrokom in mladostnikom sporoča, da se to celo odobrava. Primer take programske vsebine je serija Jackass in istoimenski film.

7.2.2.7 Zloraba drog in/ali alkohola

Pri klasifikaciji uporabe zdravju škodljivih substanc se med slovensko in nizozemsko različico nekoliko razlikuje njihova opredelitev. Kijkwijzer v tem sklopu sprašuje po prisotnosti treh kategorij substanc in njihove uporabe – uporaba trdih drog, pretirana uporaba

mehkih drog in pretirana konzumacija alkohola. V obrazložitvi pri vprašanju izpostavi tudi zlorabo zdravil, ki se jih uporablja kot droge (kot na primer uporaba protibolečinskih sredstev v seriji Sestra Jackie). Drugo in tretje vprašanje v sklopu se pri nizozemskem vprašalniku navezujeta na okoliščine oziroma kontekst uporabe, in sicer, ali je ta prikazana v pozitivni luči oziroma ali je uporaba eksplicitno obsojena, se pravi je jasno izraženo stališče, da je zloraba drog in alkohola slaba in nevarna. Zadnje vprašanje se ponovno navezuje na komičnega antijunaka, ki uporablja nevarne substance (kot na primer Patsy v Naravno fantastično ali Karen v Will in Grace).

Slovenski vprašalnik je v drugi fazi prilagajanja opustil stopnjevanje redko, občasno, pogosto iz Splošnega akta, prav tako je poenostavil ocenjevanje glede tobačnih izdelkov in alkohola v primeru, da ne gre za pretirano uporabo. Prvo vprašanje tako zgolj identificira, ali v programski vsebini obstaja zdravju škodljiva uporaba tobaka, alkohola, drog ali drugih nevarnih snovi in vodi v klasifikacijo »priporočen ogled z vodstvom staršev«. V drugem vprašanju se oceni, ali se pojavljajo prizori zlorabe drog, prekomernega uživanja alkohola in/ali drugih zdravju škodljivih snovi, pri čemer je natančno opisano, za kakšne prizore (npr. opitosti) gre, opozori se tudi na zlorabo zdravil, navedeni so primeri programskih vsebin (Zapiti dnevnik, Preprodajalci, Sestra Jackie idr.). Tretje vprašanje pa je namenjeno ocenjevanju tistih programskih vsebin, v katerih je zloraba drog, alkohola ali drugih škodljivih vsebin še posebej poudarjena, se pravi so prizori zlorabe dolgi, pogosti, eksplicitni in torej zaradi tega še posebej vznemirjujoči za otroke, primer takih vsebin so filmi Rekvijem za sanje, Trainspotting in Volk z Wall Streeta, te vsebine pa niso primerne za otroke do 15. leta. V najvišjo starostno kategorijo pa so klasificirane le tiste vsebine, v katerih je zloraba drog, alkohola in drugih škodljivih snovi prikazana v pozitivni luči, se pravi vsebina pošilja sporočilo, da je tako vedenje dobro in ima zgolj pozitivne učinke ter ni obsojeno. Poleg vprašanja, ki se nanaša na komičnega antijunaka, vsebuje slovenski vprašalnik še dodatno vprašanje, ali je namen programske vsebine ozaveščanje o nevarnih posledicah uporabe drog, alkohola, kajenja ali drugih nevarnih snovi, na podlagi katerega se zniža starostno priporočilo.

7.2.2.8 Neprimeren jezik

Obravnava neprimerne jezika v vprašalniku Kijkwijzer je zelo poenostavljena, saj se z enim vprašanjem zgolj preveri, ali se tak jezik (se pravi preklinjanje ali opolzost, pa tudi diskriminatorne žaljivke) v programski vsebini pojavlja, ne dobi pa na podlagi tega programska vsebina določenega starostnega priporočila. Piktogram, ki označuje neprimeren

jezik, pa se pokaže ob vsaki klasifikaciji vsebine, ki ga vsebuje, ne glede na to, da je starostno priporočilo utemeljeno na podlagi drugega potencialno škodljivega elementa. Slovenski Splošni akt pa tudi pri neprimernem jeziku predvideva stopnjevanje glede na pogostost, poleg tega posebej obravnava (blag, zmeren) neprimeren jezik, grobe kletvice in (agresivno in ponavljajočo) uporabo najhujših kletvic in vulgarnih izrazov, pri čemer ne ponazori, katere besede spadajo v katero kategorijo. Prenos teh načel predstavlja problem, prav tako ideja, da je lahko neka vrsta jezika tako zelo škodljiva, da vsebina na podlagi tega dobi oceno »neprimerna za mlajše od 18 let«. Zgolj prisotnost neprimernega jezika v obliki kletvic, ki se jih razume kot žaljive, vodi v priporočilo ogleda z vodstvom staršev, v primeru, da je neprimeren jezik še posebej poudarjen z dolžino prizorov, pogostostjo ali vključevanjem zelo grobih kletvic (na primer »pizda«), pa programska vsebina ni primerna za otroke do 12. leta starosti. Za starostno priporočilo 15 let pa se šteje le agresivna uporaba vulgarnega jezika in žaljivk, se pravi zelo pogosta raba neprimernega izrazja in uporaba najhujših kletvic in vulgarizmov, ki žalijo in povzročajo občutke nelagodja, manjvrednosti, zgražanja (taka uporaba neprimernega jezika se pojavlja na primer v filmu Volk z Wall Streeta). Pomembno pa je poudariti, da ni namen klasificirati prav vsake kletvice, če je ta na primer komična (»tristo medvedov«) ali je postala že tako prisotna v vsakdanjem pogovornem jeziku, da se je ne dojema več kot žaljivo (na primer tujka »shit«), temveč opozoriti le na motečo uporabo neprimernega jezika. Do problema pri ocenjevanju lahko pride v primeru, ko pri podnaslavljanju tujejezičnih programskih vsebin prevajalci uporabijo milejšo besedo ali kletvico preprosto izpustijo. Vendar pa je zato še toliko bolj pomembno, da koderji pri presoji reflektirajo rabo v konkretnem primeru in stopnjo zaščite pred neprimernim jezikom, ki se jim zdi za otroke še smiselna. To pa seveda velja tudi za presojo ostalih potencialno škodljivih elementov, saj sistem za klasifikacijo in označevanje programskih vsebin kljub vsemu ne more omogočati povsem objektivne ocene.

8 Razprava o učinkovitosti regulativnih mehanizmov za zaščito otrok in mladoletnikov ter možnostih za njihovo harmonizacijo na ravni Evropske unije

Študija primera sistema za označevanje in klasifikacijo programskih vsebin v avdiovizualnih medijih Gledoskop odpira številna vprašanja, ki so relevantna za politiko medijske regulacije. Sistem za klasifikacijo starše, otroke, vzgojitelje in druge opozarja, da vsebina vsebuje prizore, ki so lahko za določeno starostno skupino gledalcev škodljivi. Pri tem pa je pomembno, da ti prepoznajo sistem kot učinkovit pripomoček in ga tudi uporabljajo, kot se je

ta praksa uveljavila na Nizozemskem. V sodobnih regulacijskih praksah je namreč pomembno vključevanje tako civilne družbe kot tudi partnerjev iz industrije. Ključni dejavniki za uspeh sistema Kijkwijzer so transparentnost, veljavnost, zanesljivost, konsistentnost in fleksibilnost, ki vsi pripomorejo k družbenem sprejemanju tega koregulativnega sistema, ne le na strani avdiovizualnega medijskega sektorja, ki mora upoštevati klasifikacijski sistem, temveč tudi na strani potrošnikov, se pravi predvsem staršev (de Cock Buning 2014, 17). Glavna elementa za delovanje koregulativnega sistema sta vključevanje, ki ključne vidike regulacije preusmeri k relevantnim deležnikom, ter pravna podlaga in možnost podpore državnih organov, ki zagotavlja demokratičnost (Lievens in drugi 2006, 151). Koregulacija z institucionalizirano vključenostjo neodvisnega državnega organa, ki nadzoruje proces in kakovost ocenjevanja, znatno pripomore k zanesljivosti sistema, poveča legitimnost in pripomore k vzpostavljanju zaupanja med deležniki, vključenimi v sistem (de Cock Buning 2014, 35). Pomembno vlogo ima pri vseh teh regulativnih sistemih sodelovanje z regulativnimi organi, ki lahko imajo tudi nadzorno funkcijo in po potrebi posežejo v procese, in predstavniki industrije, ki se vključujejo v koregulativni sistem in sami označujejo programske vsebine. Podlaga za tako sodelovanje pa mora biti jasno opredeljena v zakonodaji. Kot pogoje uspešne koregulacije se namreč navaja pravna podlaga za delovanje, kodeks delovanja ali drugo orodje, ki ga razvije koregulativno telo kot svojo podlago, in zmožnost regulativnega organa, da posreduje, ko je to potrebno (Lievens in drugi 2006, 127).

8.1 Sodelovanje v koregulativnem sistemu in vprašanje odgovornosti za zaščito otrok in mladoletnikov

Obvezna vključenost ponudnikov medijskih vsebin v sistem klasifikacije, ki ga razvija inštitut Nicam, je ključna motivacija, da tudi industrija skrbi za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih vsebinah, do katerih dostopajo potrošniki. V Sloveniji po drugi strani še ni pravnih mehanizmov, ki bi omogočali koregulativne pristope k zaščiti otrok in mladoletnikov v AVMS. Sistem Gledoskop bi lahko predstavljal inovacijo in zgled v tej smeri. V razvoju koregulativnega sistema imajo državni organi, ki so kompetentni na področju medijske regulacije nalogo, da z vsemi ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev, javnimi in komercialnimi, določijo pogoje sodelovanja in jih spodbudijo, da sami sprejmejo kodekse oziroma smernice delovanja in sprejmejo zaveze za zaščito otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami (Bakos 2011, 11). Na povabilo Akosa k sodelovanju so se sicer odzvali predstavniki vseh večjih ponudnikov avdiovizualnih medijskih vsebin (RTV Slovenija, Pro Plus, Planet TV, Telekom Slovenije), vendar njihovo sodelovanje temelji na

internih dogovorih in je popolnoma prostovoljno, se pravi ne obstaja nobena pravna podlaga, ki bi ponudnike zavezovala k uporabi sistema za klasifikacijo vsebin. Uspešna koregulacija zahteva močno sposobnost samoregulacije v avdiovizualnem sektorju ter motivacijo in odgovornost za upravljanje s tveganji na strani deležnikov – na področju zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih je prav skrb staršev lahko komercialna spodbuda za sektor, da prostovoljno ukrepa (de Cock Buning 2014, 26). Vendar je vprašanje, ali v Sloveniji obstaja interes za sodelovanje relevantnih predstavnikov na strani ponudnikov avdiovizualnih medijskih vsebin ter podpora celotne industrije.

Kot ugotavlja de Cock Buningova (2014, 26), lahko k vključevanju v koregulativni sistem pomembno pripomorejo partnerji z dominantno vlogo na trgu, saj njihova resnost in prostovoljno sodelovanje ustvarja spodbudo za preostale ponudnike, da upoštevajo pravila. Pri tem bi bilo v Sloveniji ključno pridobiti predvsem aktivno podporo javne RTV, ki bi s svojim vzorom narekovala princip dobre prakse, pa tudi vodilnih predstavnikov vseh drugih izdajateljev programov. Iniciativa posameznih uredništev oziroma zaposlenih ne zadošča, saj se mora proces klasifikacije in označevanja uveljaviti in ponotranjiti na ravni medijske hiše in posledično celotne industrije. Dosedanje izkušnje z izkazanim interesom v zvezi s sistemom Gledoskop pa kažejo, da je sodelovanje ponudnikov avdiovizualnih vsebin pogojeno predvsem z iniciativami posameznikov in entuziastičnih ustvarjalcev programa (še posebej velik interes za sodelovanje v projektu Gledoskop je pokazalo uredništvo Otroškega in mladinskega programa Televizije Slovenija), medtem ko bi bilo ključno pritegniti pozornost odgovornih urednikov in tudi drugih uredništev, kot na primer tistih, ki so odgovorna za predvajanje filmov, serij, dokumentarnih oddaj in drugih programskih vsebin, v katerih se pogosto pojavljajo potencialno škodljivi elementi.

Več pozornosti bi morali nameniti prav klasifikaciji domače produkcije, za katero ni mogoče dobiti ocene iz drugih klasifikacijskih sistemov. Kot lahko ugotovimo s pregledom nekaterih programskih vsebin, je prav pri teh pogosto neprimerno označevanje in s tem povezan čas predvajanja. Kot primer lahko navedemo dokumentarni film Slovenija na barikadah, ki prikazuje vojaške spopade med slovensko teritorialno obrambo in policijo ter Jugoslovansko armado v času vojne za samostojnost in je bil na Drugem programu Televizije Slovenija predvajan 28. 6. 2016 ob 16.40. Dokumentarni film je vseboval zelo nazorne prikaze trupel in hudih poškodb, kot je odrezana noga, vendar ni imel nobene oznake, ki bi opozarjala na prisotnost teh elementov, čeprav bi ti lahko vznemirili mlajše gledalce, tudi ura predvajanja ni bila izbrana temu primerno. Drug primer je slovenski film Ljubezen, ki ga je Prvi program

Televizije Slovenija predvajal 27. 4. 2016 ob 20. uri in je vseboval nazoren prizor spolnega odnosa med mladim fantom in dvema starejšima dekletoma, vendar prav tako ni imel oznake, ki bi staršem pomagala presoditi, ali je vsebina primerna za njihove otroke oziroma jih vsaj opozorila na potencialno škodljive elemente programske vsebine.

Ta dva primera bi bilo vsekakor koristno klasificirati na podlagi sistema Gledoskop ter nato glede na oceno ustrezno označiti in prilagoditi čas predvajanja. RTV Slovenija mora v okviru javne službe dajati zgled za dobre prakse ukrepov za zaščito otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami, hkrati pa skrbeti za klasifikacijo vsebin lastne produkcije. To seveda ne pomeni, da je vloga komercialnih izdajateljev televizijskih programov manjša – zaradi visoke gledanosti nekaterih oddaj je pomembno, da so tudi ti pozorni na potencialno škodljive elemente, še posebej v programskih vsebinah lastne produkcije. Slovenske komercialne televizije na primer predvajajo številne resničnostne šove, ki lahko vsebujejo potencialno škodljive elemente, predvsem ko gre za prikazovanje spolnosti in uporabo neprimerne jezika, na podlagi česar so v preteklosti že bile obravnavane pritožbe gledalcev. Poleg tega komercialne televizije prav tako pogosto predvajajo programske vsebine tuje produkcije brez ustreznih oznak in brez upoštevanja primerne časa predvajanja. Televizija Pop TV je denimo 18. 5. 2016 v popoldanskem času predvajala film Mama serijskega morilca, ki vsebuje nazorne prizore nasilja, poškodb in veliko neprimerne jezika v obliki hujših kletvic in žalitev. Čeprav ima film po klasifikaciji v sistemu Kijkwijzer oceno »neprimerno za mlajše od 12 let«, ob predvajanju ni bilo nobene vidne oznake ali opozorila, da vsebuje potencialno škodljive elemente.

Ugotovimo lahko, da trenutno pri nas ne obstaja enotna praksa klasificiranja programskih vsebin, zaradi česar lahko prihaja do neustreznega označevanja in predvajanja vsebin. Ponudniki avdiovizualnih medijskih vsebin bi morali za ustrezno zaščito otrok in mladoletnikov več skrbi nameniti označevanju. To pa je predvsem pogojeno z njihovim prepoznavanjem dejstva, da je označevanje v interesu njihovih gledalcev – s tega vidika bi morali prevzeti odgovornost za označevanje vsebin v televizijskih programih in tistih, do katerih gledalci oziroma naročniki dostopajo prek ponudbe vsebin na zahtevo. Ponudniki medijskih storitev na Nizozemskem niso zakonsko obvezani k uporabi sistema Kijkwijzer za svojo ponudbo avdiovizualnih vsebin na zahtevo, a so se za to vseeno odločili; pred kratkim sta k sistemu prostovoljno pristopila tudi HBO in Netflix (de Cock Buning 2014, 26–27). Najmočnejši ponudniki na trgu so torej prepoznali koristnost sistema tudi za svoje interese, čeprav je njihova ponudba izven evropske jurisdikcije in jih k uporabi ne zavezujejo pravne

podlage iz DAVMS. Čeprav medijska globalizacija predstavlja velik izziv za regulacijo, se torej ob predpostavki prepoznavanja koristi in zagotavljanja učinkovitosti klasifikacijskih sistemov lahko zagotovi sodelovanje najširšega kroga akterjev.

Kljub predstavljenim argumentom za večanje odgovornosti na strani medijske industrije, je treba opozoriti na še kako relevanten pomislek glede prepuščanja odgovornosti za klasifikacijo in s tem regulacijo tako pomembnega področja, kot je zaščita otrok in mladoletnikov, avdiovizualnemu sektorju (de Cock Buning 2014, 25). Ta namreč deluje znotraj različnih okvirjev odgovornosti (McQuail 2008, 211–215), poleg tega pa je vpet v delovanje prostega trga in pretoka vsebin. Zato mora obstajati zakonodajni okvir, ki zagotavlja sistem nadzora nad predstavniki industrije in odgovornost vseh vpletenih akterjev. Pravna podlaga kot povezava med nedržavnim regulativnim sistemom in državno regulacijo je eden od pogojev koregulacije, pri čemer pa država pušča diskrecijsko moč nedržavnemu regulativnemu sistemu in uporablja regulativne vire za vplivanje na rezultate regulativnega procesa (Schulz in Held 2006, 52). Zaradi tveganja, da zasebni partnerji v koregulativnem sistemu ne prevzamejo odgovornosti za delovanje in rezultate, mora biti neskladnost delovanja sankcionirana, pri zagotavljanju ponotranjenja norm pa sta pomembna instrumenta komunikacija in transparentnost (de Cock Buning 2014, 27). Učinkovite sankcije so torej pogoj tudi pri prostovoljnem sodelovanju, kar pa mora zagotoviti neodvisno javno nadzorno telo. Kompetentno sankcioniranje in uveljavljanje obveznosti za ponudnike vsebin prek izvajanja nadzora nad avdiovizualnim sektorjem je naloga javnega regulativnega telesa (Bakos 2011, 11). V slovenskem sistemu lahko Akos v primeru kršitev na podlagi ZAvMS in Splošnega akta o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo sprejme ukrepe in izvaja sankcije v okviru svojih pristojnosti. Vendar pa bi bilo koristno podlage za koregulacijo oziroma za vključevanje ponudnikov v sistem Gledoskop in s tem zagotavljanje samoregulacije, ki dopolnjuje delo državnega regulativnega organa, implementirati v zakonodajo, pri čemer bi prav tako lahko sledili vzoru Nizozemske. Podpora sodelovanju v sistemu Gledoskop bi omogočila bolj poenoteno prakso klasificiranja in označevanja na eni strani in bolj transparenten nadzor s strani Akosa na drugi.

Gledoskop seveda ne zagotavlja popolne objektivnosti ocenjevanja vsebin, kar se kaže tudi pri različnih interpretacijah koderjev. Ti naj bi sicer načeloma prišli do enakih rezultatov v procesu kodiranja, vendar je pri doseganju konsistentnosti klasifikacij ključnega pomena kompetentnost koderjev, ki prepoznajo kognitivne sposobnosti otrok in imajo dobro percepcijo glede na različne starosti otrok, saj je le tako lahko zagotovljena veljavnost sistema

(de Cock Buning 2014, 17). Zato pa so potrebna tudi redna izobraževanja koderjev in testiranja sistema. Tudi Kijkwijzer ne zagotavlja popolne objektivnosti zaradi delno subjektivnih norm, saj je lahko nekaj, kar se zdi nekomu na primer seksualno eksplicitno, za nekoga drugega bolj nevtrarno – interpretacije še vedno igrajo pomembno vlogo, saj je proces kodiranja, ki ga izvajajo koderji iz industrije, interpretativni proces (de Cock Buning 2014, 17). Prav zato pa je pomembno, da je sistem fleksibilen in se lahko prilagaja spremembam v normah, ki jih narekujejo družbene spremembe. Nicam učinkovito prepozna in naslavlja subjektivnost sistema s transparentnostjo procesa kodiranja in klasificiranja in odprtostjo za kritike (de Cock Buning 2014, 17). Sistem mora slediti raziskavam in znanstvenim podlagam, ki širše naslavlajo vprašanja medijskih učinkov, občinstev in še posebej vpliva različnih vsebin na razvoj otrok in mladostnikov. Da se zagotovi vzdržljive rezultate in dolgoročno zagotovi sodelovanje sektorja, potrebuje sistem mehanizem ocenjevanja, ki zagotavlja njegovo aktualnost, še posebej v skokovito razvijajočem se avdiovizualnem sektorju, pa tudi konstantno ocenjevanje procesnega vidika koregulacije (de Cock Buning 2014, 28). To nalogo izpolnjuje Nicam, ki skrbi za posodobitve klasifikacijskega sistema Kijkwijzer, pa tudi sistema Gledoskop. Prav tako pomembno pa je sodelovanje regulatorja z vsemi drugimi akterji in s širšo javnostjo, da se zagotovi najvišjo možno stopnjo strokovnosti.

Kot smo pokazali, je koregulacija lahko učinkovit sistem za zagotavljanje zaščite otrok in mladostnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami, na kar nakazujejo tudi prakse iz drugih držav. Koregulativni pristopi za zaščito otrok in mladostnikov v AVMS so se poleg podrobneje predstavljenega primera Nizozemske v nekoliko drugačnih oblikah uveljavili tudi v Nemčiji, Veliki Britaniji, Franciji in v Avstraliji, poleg tega pa delno koregulacijo uvajajo tudi nekatere druge države (Lievens in drugi, 2006; Schulz in Held 2006). Opažamo lahko, da evropske vlade del odgovornost za razvoj regulacije vsebin v industriji avdiovizualnih medijev aktivno prelagajo na industrijo avdiovizualnih medijev in neodvisne organizacije (Lievens in drugi 2006, 132). Pri tem je še posebej stopilo v ospredje klasificiranje in označevanje programskih vsebin s simboli (piktogrami) oziroma deskriptorji, pri čemer se pogosto kot model uporablja nizozemski sistem Kijkwijzer (npr. Lievens in drugi 2006, 127). Kijkwijzer je bil s podporo vlad uspešno implementiran v Turčiji, na Finskem in Islandiji, tudi druge države pa so pokazale interes za vključevanje vsaj določenih elementov tega sistema v regulacijo (de Cock Buning 2014, 17).

V Sloveniji trenutno še ni vseh podlag za učinkovit koregulativni sistem za področje zaščite otrok in mladostnikov pred potencialno škodljivimi učinki avdiovizualnih vsebin. Tudi ob

morebitnem praktičnem uspehu in širši uveljaviti sistema za označevanje in klasifikacijo programskih vsebin Gledoskop, ki sicer uvaja elemente koregulacije, ne obstajajo konkretne pravne podlage, ki bi tak regulativni način podpirale. Gre torej prej za obliko tradicionalne regulacije, pri kateri glavno vlogo opravlja regulator Akos, z elementi samoregulacije na podlagi sodelovanja ponudnikov avdiovizualnih medijskih vsebin. Na strani Ministrstva za kulturo ni videti resnejših premikov k razvoju ustreznih pravnih podlag in širši uveljavitvi koregulacije, manjka pa tudi koregulativni akter v vlogi neodvisnega zasebnega akterja, kot je na Nizozemskem Nicam. Ob predpostavki dovolj velikega interesa in zadostnega kadra bi del nalog, ki jih opravlja Nicam, lahko prevzel Akos, s čimer pa bi se odrekli možnosti meta nadzora in dodatni varovalki, ki zagotavlja še boljšo učinkovitost. Ker Gledoskop kljub temu omogoča dober nastavek za učinkovito delitev odgovornosti med akterji na stani države in industrije, bi kot odgovor na prvo raziskovalno vprašanje lahko torej zaključili, da lahko sistem Gledoskop ponudi visok standard zagotavljanja zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami, če se tudi pristojni državni organi zavzamejo za širšo pripoznanje in uporabo sistema in se zagotovijo ustrezne pravne podlage za učinkovit stalni nadzor nad procesom klasifikacije, ki omogočajo sankcije v primeru neupoštevanja standardov ocenjevanja in označevanja vsebin.

8.2 Pomen spodbujanja medijske pismenosti

Sočasno z razvojem učinkovitih (ko)regulativnih mehanizmov pa mora potekati tudi intenziven proces medijskega opismenjevanja. Informiranost je namreč najboljši način zagotavljanja, da so otroci in mladoletniki zaščiteni pred potencialno škodljivimi medijskimi učinki, saj staršem in otrokom samim daje moč, da skrbno izbirajo vsebine, ki so primerne zanje. Čeprav spodbujanje medijske pismenosti ne more povsem nadomestiti drugih ukrepov za zaščito otrok in mladoletnikov, lahko poveča ozaveščenost o tveganjih, povezanih s škodljivimi vsebinami, in razumevanje, kako preprečiti njihove posledice (ERGA 2015, 15). Kot lahko povzamemo po DAVMS in opredelitvah Evropske komisije (v Bakos 2011, 15), se medijska pismenost nanaša na sposobnosti, znanje in razumevanje, ki uporabnikom omogočajo učinkovito in varno uporabo medijev s tem, da so njihove izbire informirane, razumejo naravo vsebine in storitev ter lahko izkoristijo možnosti, ki jih ponujajo komunikacijske tehnologije in se tudi zaščitijo pred škodljivimi ali žaljivimi vsebinami; medijska pismenost je zmožnost dostopa do medijev, njihovega razumevanja in kritičnega presojanja različnih vidikov medijskih vsebin. Poleg tega medijska pismenost pomeni tudi razumevanje, kako množični mediji delujejo, kako konstruirajo realnost in proizvajajo

pomene, kako so mediji organizirani, in vedenje, kako jih modro uporabljati – ljudje tako postanejo kritični uporabniki in kreativni proizvajalci širokega nabora sporočil ter imajo močnejše kritične in komunikativne sposobnosti, ki tudi promovirajo demokratično družbo znanja (Carlsson 2006, 15). Še posebej je medijska pismenost pomembna v kontekstu hitro spreminjajočega se medijskega okolja, v katerem imajo uporabniki na eni strani veliko moči pri izbiri iz nabora vsebin, ki jim jih mediji ponujajo, kot tudi pri produkciji lastnih vsebin, na drugi strani pa so prav zato toliko bolj izpostavljeni tudi tistim vsebinam, do katerih ne bi želeli dostopati in bi jim lahko škodile.

Sočasno s krepitevijo moči uporabnikov mora ključno vlogo igrati spodbujanje medijske pismenosti – vsi starši namreč niso ozaveščeni glede varne uporabe medijev s strani njihovih otrok, zato se mora naslavljati tudi neposredno mladoletnike in s tem prispevati k najbolj učinkoviti zaščiti, saj so otroci lahko prav tako sposobni sami izbirati vsebine (de Cock Buning 2014, 30). Pogosto se v razpravah o zaščiti otrok in mladoletnikov izpostavlja vprašanje, ali so otroci zgolj nemočne žrtve ali pa so se sposobni soočiti se z izzivi, ki jih sodobni mediji postavljajo (Carlsson 2006, 15). Na eni strani smo soočeni z demoniziranjem sodobne medijske kulture mladih, po drugi pa s pretiranim optimizmom, ki otroke šteje za odporne akterje, ki popularne podobe uporabljajo za svoje lastne cilje (izražanje individualnosti, okusa, upora in spretno navigiranje skozi sodobni družbeni teren in proizvodnje alternativnih podob in pomenov), a nobena od teh strani ne domneva, da imajo otroci vso potrebno moč za popolno obvladovanje svojih izbir, zato je ključno ugotoviti, kateri načini vodstva so najbolj učinkoviti (Kinder 1999, 2). Prav v tem kontekstu je treba obravnavati pomen medijske in informacijske pismenosti, saj »zaščite« ne obravnavamo več ekskluzivno v smislu omejevanja dostopa mladih do določenih vsebin, temveč se prepozna pomen večje moči mladih v vlogi potrošnikov medijskih vsebin (Carlsson 2006, 15). Pomemben je premik od pozicije varovanja »otroške nedolžnosti« s protekcionističnimi intervencijami ali ukrepi cenzure za omejevanje dostopa otrok do vsebin (ki lahko služi kot upravičevanje pohoda proti vsemu, kar domnevno povzroča moralni zaton – na primer povečanje potrošništva, urbano nasilje, politična korupcija, razbite družine, pornografija, tabloidno novinarstvo, homoseksualnost, splav itd.), k zagotavljanju proste izbire za vse otroke in enakega dostopa ter preučevanju, kako otroci dejansko aktivno upravljajo s svojo kulturo in preizprašujejo njene pomene (Kinder 1999, 2–3).

Zaradi prepoznavanja pomena medijske pismenosti sistem Gledoskop ni namenjen zgolj ustreznemu označevanju in klasificiranju ter sankcioniranju v primeru kršitev, temveč s

priporočili o primernost programske vsebine za določeno starost spodbuja starše in otroke, da bolj premišljeno izbirajo vsebine, ki si jih ogledajo, z uporabo piktogramov pa informira o prisotnosti potencialno škodljivih elementov v programski vsebini, o katerih se lahko starši z otroki pred ali po ogledu vsebine pogovorijo, da se prepričajo, ali jih ti elementi motijo. Raziskave namreč kažejo, da je lahko odziv otroka na določene medijske vsebine večji ali manjši v povezavi z načinom, na katerega družine govorijo o tem, kar gledajo (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 42). Pogovor staršev z otroki je tudi sicer ključen za njihovo lažje razumevanje vsebin in elementov, ki bi jim lahko škodili, saj se nanje drugače odzovejo, če jim jih starši vnaprej razložijo. V tem pogledu je za medijsko opismenjevanje staršev in otrok koristna tudi bolj poglobljena obravnava posameznih programskih vsebin in potencialno škodljivih elementov v njih, kot jo na primer ponuja ameriška nevladna organizacija Common Sense Media. Na svoji spletni strani, podobno kot Kijkwijzer, omogoča iskanje programskih vsebin, ki so klasificirane in označene s starostnim priporočilom. Poleg podrobnih opisov potencialno škodljivih elementov v vsebini (pri čemer se poleg nasilja, spolnosti, neprimerne jezika, alkohola, drog in kajenja ocenjuje tudi element potrošništva ter pozitivna sporočila vsebine), opisa vsebine in recenzije glede kakovosti vsebine spletna stran vsebuje tudi sekcijo, naslovljeno »Družine lahko govorijo o ...«. Ta je namenjena prav pomoči staršem pri razlaganju različnih tematik, še posebej tistih bolj problematičnih ali vznemirjujočih za otroke, poleg tega pa vsebino in njene elemente postavlja tudi v širši družbeni kontekst in s tem omogoča, da prav vsaka programska vsebina izkoristi tudi izobraževalno funkcijo medijev.

Za tovrstno podrobno obravnavo vsebin, ki lahko služi tako medijski regulaciji kot spodbujanju medijske pismenosti, mora biti seveda zagotovljeno dovolj finančnih in človeških virov, torej velik in strokovno močno podprt kader, kar v večini držav ostaja velik problem. Vendar pa lahko s sodelovanjem različnih nevladnih organizacij, ki imajo kompetenten kader za področje medijskega opismenjevanja otrok in mladih, koregulativni sistem vsaj poskuša delovati tudi v tej smeri, torej ne le zapoveduje in sankcionira, temveč tudi promovira medijsko pismenost. Pri tem pa morajo vsi partnerji s kompetencami z različnih področij (medijske regulacije v avdiovizualnem sektorju, kulture, izobraževanja in komunikacijskih tehnologij) sodelovati pri promociji medijske pismenosti (Bakos 2011, 15). V ta namen je tudi projekt Gledoskop usmerjen širše od zgolj klasificiranja in označevanja programskih vsebin, saj je cilj pritegniti k sodelovanju najširši krog zainteresiranih predstavnikov civilne družbe, ki se ukvarjajo s pravicami otrok in avdiovizualnimi medijskimi vsebinami in skupaj

soustvarjati platformo za promocijo medijske pismenosti na za to namenjeni spletni strani. Prek nje naj bi starši in otroci, pa tudi drugi gledalci dostopali do informacij o pomenu oznak, lastnostih posameznih kategorij vsebin in primernem času predvajanja, ter širše o možnostih za odgovorno in aktivno rabo medijev.

8.3 Regulativni mehanizmi EU in možnosti za njihovo harmonizacijo

Poleg praktične uporabe orodja Gledoskop in pomena projekta za medijsko opismenjevanje lahko študija slovenske prilagoditve sistema za označevanje in klasifikacijo otrokom potencialno škodljivih avdiovizualnih vsebin služi za širše premisleke o regulativni politiki EU na tem področju. Kot smo pokazali v analizi, evropska Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah na tem področju določa le osnovne okvirje za zaščito otrok in mladoletnikov. Kljub temu pa je v procesu prenove direktive vprašanje zaščite močno izpostavljeno. To se namreč kaže kot področje medijske politike, ki bi lahko predstavljalo vzor uspešnega sodelovanja in harmonizacije regulacije. Evropska komisija v svojih priporočilih (glej de Cock Buning 2014, 24) izpostavlja rešitve v smeri panevropskih klasifikacijskih sistemov koregulacije, ki se lahko uporabljajo v različnih medijih. A pri tem moramo upoštevati, da so klasifikacijski sistemi med državami članicami trenutno zelo različni (de Cock Buning 2014, 24). Medijska regulacija je še vedno in bo verjetno tudi ostala zelo kulturno obarvana in specifična glede na državo (Lievens in drugi, 2006, 110). Delovanje sistema je pomembno odvisno od regulativne kulture vsake države, njihovih spodbud industriji in razpoložljivih javnih virov, poleg tega pa imajo posamezne države članice svoje kulturne navade glede določanja, kaj je primerno za otroke (Bakos 2011, 10–12). Vse to predstavlja velike izzive uveljavljanju panevropskega regulativnega sistema.

Na kulturne razlike med državami članicami EU kaže na primer razlika pri definiranju vsebin, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov – Velika Britanija kot tako na primer določa pornografijo, ki je označena kot neprimerna za mlajše od 18 let in zato izključena iz koregulacije, medtem ko na Nizozemskem pornografija, tudi tista z najvišjo oceno, ne pade v to kategorijo in je zato vključena v koregulativni sistem (de Cock Buning 2014, 25). Posebej problematična je tudi sama definicija pornografije. V državah članicah EU so lahko izrazi, kot je pornografija ali ekstremna in perverzna spolnost, različno interpretirani, v Evropi ne obstaja ena skupna definicija pornografije (ERGA 2015, 8–10). Lahko se pornografija enači z eksplicitno seksualno vsebino ali pa sta to dve različni kategoriji. V slovenski zakonodaji Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in

audiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo definira pornografijo kot »programske vsebine, katerih primarni namen je spolna stimulacija občinstva in ki vsebujejo izrazite elemente grobega nasilja, poniževanja, žaljenja ali surovih fetišev ter nazorno prikazujejo spolne organe ali eksplicitne podobe konsenzualne človeške spolnosti z nazornim prikazom spolnih organov« in jo s tem razlikuje od eksplicitne seksualne vsebine, na podlagi tega pa imamo tudi v sistemu Gledoskop dva različna deskriptorja za te vsebine. Eksplicitne seksualne vsebine imajo oznako 18+ in spadajo v praksi še v kategorijo vsebin, ki bi utegnile škodovati razvoju otrok in mladoletnikov. Pornografija pa (skupaj z neupravičenim prikazovanjem nasilja) spada v kategorijo vsebin, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov in ima posledično oznako 18++. Vprašanje je, če tako razlikovanje in označevanje ne vnaša nepotrebne zmede v sistem, poleg tega pa glede na evropske smernice vsebine, ki lahko resno škodujejo razvoju otrok in mladoletnikov, načeloma naj ne bi bile predmet ocenjevanja in označevanja v koregulativnih sistemih, temveč se za te najbolj škodljive vsebine pričakuje močnejša intervencija na strani države. Kljub temu pa po drugi strani sistem mora odražati zakonske podlage, čeprav v praksi primarno ne bo namenjen ocenjevanju tovrstnih programskih vsebin.

Na različno strogost ocenjevanja kažejo primerjave evropskih klasifikacij, ki jih izvaja Nicam in objavlja na svoji spletni strani. Primerjave med Nizozemsko, Nemčijo, Veliko Britanijo, Francijo, Avstrijo, Dansko in Švedsko kažejo, da čeprav gre za zahodnoevropske države, med ocenami filmov prihaja do velikih razlik. Na primer film *Kingsman: The Secret Service* (*Kingsman: Tajna služba*) dobi ocene od najnižje možne (v Franciji je film označen kot primeren za vse starosti), do ocen, da je vsebina neprimerna za otroke do 11 let (Danska), 14 let (Avstrija), 15 let (Velika Britanija in Švedska) in 16 let (Nizozemska in Nemčija). Opazimo lahko tudi, da težavo predstavljajo neenotne starostne kategorije (ponekod je na primer najvišja starostna oznaka 16 let, drugje 18, najnižja 6, drugod 12 oziroma ponekod oznaka, da je vsebina primerna za vse otroke z vodstvom staršev, ter različne vmesne starosti). Francija še posebej izstopa po zelo liberalnem ocenjevanju programskih vsebin, saj sta najpogostejši oznaki »primerno za vse otroke« in pa »primerno za otroke od 12. leta starosti naprej«, tudi za vsebine, ki imajo v nekaterih drugih državah najvišjo možno oceno (na primer film *The Hateful Eight – Osovraženih osem*). Razlike v klasifikacijah pa opazimo tudi, če primerjamo oceno, ki jo vsebina dobi v sistemu Kijkwijzer, z oceno, ki jo ima v sistemu na spletni strani ameriške nevladne organizacije Common Sense Media. Še posebej je razvidna razlika pri dojetju škodljivosti prizorov spolnosti. Film *Amelie* na primer v

sistemu Kijkwijzer dobi najnižje starostno priporočilo (6 let), pri čemer so razlog za oceno strašljivi elementi, medtem ko ima po klasifikaciji ameriške organizacije oceno »primerno za starejše od 16 let«, saj opozarja na eksplicitne prizore spolnosti in reference na spolnost, pa tudi na pitje alkohola in kajenje.

Harmonizacija ocenjevalnih kriterijev vsebin je torej problematična z vidika različne kulturne občutljivosti. Evropska komisija se zavzema za splošno uporaben, transparenten in konsistenten pristop k ocenjevanju in klasificiranju vsebin v Evropi, vendar mora biti pri tem upoštevano, da je lahko ista vsebina ocenjena kot primerna za različne starostne kategorije v različnih državah, zato mora tak sistem omogočati upoštevanje kulturnih razlik med državami članicami (de Cock Buning 2014, 26). Cilj Evropske komisije je splošno aplikativen in konsistenten pristop ocenjevanja glede na starost in klasifikacije vsebin v celotni EU za vrsto različnih vsebin oziroma storitev (tudi spletnih iger, aplikacij ter izobraževalnih in drugih kulturnih vsebin) ter raziskovanje inovativnih rešitev (kot na primer ocenjevanje s strani uporabnikov ali avtomatsko ocenjevanje); ta sistem naj bi določal kategorije, razumljive za starše in skrbnike, hkrati pa upošteval, da je lahko ista vsebina ocenjena kot primerna za različno starostno kategorijo otrok v različnih državah (Wauters in drugi 2013, 28). Tudi priporočila evropske skupine regulatorjev ERGA (2015, 7) pozivajo k harmonizaciji ključnih definicij in konceptov na evropskem nivoju, pri čemer poudarjajo pomen razvoja univerzalnih vsebinskih kategorij (vsebinska kategorizacija pomeni objektivno določanje prisotnosti določenih elementov v vsebini, kot so nasilje, spolnost, diskriminacija, neprimeren jezik itd.), ki se lahko povezujejo z nacionalnimi klasifikacijami glede na primernost za določeno starost. Zagotavljanje jasnih informacij in vodstva za starše, skrbnike in otroke je način zaščite, ki lahko zagotovi boljšo uporabo avdiovizualnih vsebin, še posebej v kontekstu povečevanja količine takih vsebin v sodobnem medijskem okolju (ERGA 2015, 11).

Tudi če upoštevamo, da med državami članicami obstajajo določene kulturne razlike, to ne pomeni nujno, da harmonizacije in enotnega sistema ocenjevanja ni mogoče doseči. To dokazuje uspešni primer panevropskega klasifikacijskega sistema za računalniške igre. Od leta 2003 se za klasifikacijo in označevanje računalniških iger v Evropi uporablja vseevropski informacijski sistem za igre (The Pan-European Game Information – PEGI), ki staršem pomaga pri odločanju o nakupu računalniških iger za otroke. Sistem je nadomestil številne nacionalne klasifikacijske sisteme in s tem omogočil harmonizacijo označevanja v Evropi. Podpirajo ga tudi večji proizvajalci, kot so Sony, Microsoft in Nintendo, pa tudi izdajatelji in

razvijalci interaktivnih iger po celi Evropi¹⁷. Vsebuje oceno primernosti glede na starost in deskriptorje vsebine – neprimeren jezik, diskriminacija, droge, strašljive vsebine, nasilje, spolnost (ti so enaki kot pri programskih vsebinah v sistemu Kijkwijzer in Gledoskop), poleg tega pa še kategoriji igre na srečo in spletne igre. Ker je le majhno število držav članic EU imelo specifično zakonsko podlago za ocenjevanje računalniških iger, je PEGI predstavljal primer panevropskega prizadevanja pod vodstvom industrije za ocenjevanje in označevanje vsebin, ki je tudi zaradi prepoznanega problema neskladnosti obstoječih ocenjevalnih sistemov omogočil uveljavitev skupnih opisnih standardov, ki se jih da aplicirati v vseh državah članicah (Füg 2008, 178). Iniciativa v primeru sistema PEGI nakazuje, da je na nekaterih področjih lahko dosežen vseevropski konsenz in s tem nudi služi kot spodbuden primer za potencialni panevropski pristop za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijih (Lievens in drugi 2006, 138–139). A pri tem se je prav pomanjkanje zakonskih podlag in sistemov za ocenjevanje in označevanje računalniških iger izkazalo za prednost pri uveljavljanju panevropskega sistema, medtem ko lahko pri avdiovizualnih programskih vsebinah problem predstavljajo različne tradicije regulacije teh vsebin. Del uspeha vseevropskega dogovora za računalniške igre lahko razložimo s pomanjkanjem regulativnega okvirja v tem sektorju, medtem ko to za televizijo in avdiovizualne storitve na zahtevo ne velja (Lievens in drugi 2006, 139). Kot smo pokazali na primeru prilagajanja sistema Kijkwijzer slovenskim regulativnim okvirjem, je harmonizacija na tem področju lahko težavna, sploh ob pomanjkljivi zakonodaji.

Kljub temu se prizadevanja za harmonizacijo krepijo. Uspešnost sistema PEGI je Evropsko komisijo spodbudila, da je že v svojih priporočilih iz leta 2003 možnost harmonizacije ocenjevalnega sistema »od spodaj navzgor« s sodelovanjem med nacionalnimi samoregulativnimi in koregulativnimi telesi prepoznala kot potencialni pristop za horizontalni panevropski sistem označevanja vsebin (Füg 2008, 178). Pozitivne izkušnje z mehanizmi, kot sta PEGI in Kijkwijzer, so vodili v pozive k harmonizaciji deskriptivnih simbolov za vsebine, kriterijev označevanja vsebin in metod med različnimi (konvergentnimi) mediji in tudi med državami (Lievens in drugi 2006, 144). Pri tem je cilj vzpostaviti orodja za panevropsko klasificiranje vsebin, ki so enostavna za uporabo in nosijo majhno administrativno breme, poleg tega pa je pomembno, da ne zahtevajo velikega finančnega vložka s strani sektorja, saj se od slednjega pričakuje prostovoljno sodelovanje v sistemu (de Cock Buning 2014, 26). Prav povečevanje odgovornosti na strani industrije avdiovizualnih medijev je ključno za

---

¹⁷ Informacije o sistemu PEGI so dostopne na spletni strani Kijkwijzer. Sistem obravnavajo tudi znanstveni viri, glej Lievens in drugi 2006; Füg 2008; Praprotnik 2009; de Cock Buning 2016.

uspeh na področju zaščite otrok pred potencialno škodljivimi vsebinami. Tudi Evropska komisija je mnenja, da je sektor tisti, ki bi moral primarno uveljaviti klasifikacijski sistem, ki ga je možno aplicirati povsod v Evropi, pri tem pa bi komisija zagotovila evropsko standardizacijo in spodbudila vzpostavitev tega sistema z določanjem standardov ali zagotavljanjem finančne podpore (de Cock Buning 2014, 26). Dokumenti, ki naslavljajo politike avdiovizualnih medijev, se osredotočajo na alternativne regulativne instrumente, pri čemer je izražena spodbuda industriji, da sprejme odgovornosti in iniciative (Wauters in drugi 2013, 28-29). Ključna je torej spodbuda industriji, da prepozna prednosti poenotenega sistema klasifikacije, ki lahko izhaja predvsem in promocije kakovostne prakse označevanja, kot se je na primer vzpostavila s sistemom Kijkwijzer, ki ga uporabniki prepoznajo kot ustrezno obliko zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami in tudi uporabljajo. Ponudniki vsebin so s tem motivirani, da zagotovijo varno medijsko okolje na ravni EU, od katerega imajo koristi vsi vpleteni akterji.

Skupni sistem označevanja bi lahko postal potencialno uporabna komponenta koregulativnega pristopa k zaščiti otrok in mladoletnikov pred škodljivimi vsebinami pod pogojem, da omogoča pragmatično implementacijo (Lievens in drugi 2006, 144–145). Promocija bolj usklajenega ocenjevanja, označevanja in filtriranja vsebin se skupaj s koregulativnimi ukrepi in spodbudami industriji na evropski ravni nadaljuje z revizijo Direktive o avdiovizualnih medijih. Predlog nove direktive poudarja, da bi morali ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev zagotoviti dovolj informacij o vsebini, ki bi lahko ogrozila telesni, duševni in moralni razvoj mladoletnikov. Tako bi se lahko gledalci, vključno s starši in mladoletniki, utemeljeno odločali o vsebini, ki jo želijo gledati. V predlog direktive je vključen nov člen 6a, ki nakazuje delovanje v tej smeri, pri tem pa tudi povečuje vlogo skupine evropskih regulatorjev ERGA, ki zagotavlja sodelovanje nacionalnih regulatorjev v procesih oblikovanja novih regulativnih mehanizmov zaščite.

1. Države članice zagotovijo, da ponudniki avdiovizualnih medijskih storitev za gledalce zagotovijo dovolj informacij o vsebini, ki bi lahko ogrozila telesni, duševni in moralni razvoj mladoletnikov. Države članice lahko v ta namen uporabijo sistem deskriptorjev, ki opisuje naravo vsebine avdiovizualne medijske storitve.

2. Pri izvajanju tega člena države članice spodbujajo sourejanje.

3. Komisija in skupina ERGA spodbujata ponudnike medijskih storitev, da si izmenjajo dobre prakse o sistemih sourejanja iz celotne Unije. Kadar je to ustrezno, Komisija olajša oblikovanje pravil ravnanja Unije (DAVMS 2016).

Kot je razvidno iz člena, predlog vsebuje vse elemente, ki smo jih obravnavali kot ključne za izboljšanje zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah – povečuje odgovornost na strani ponudnikov vsebin in kot potencialno rešitev predlaga sistem deskriptorjev, ki so že del številnih mehanizmov regulacije, med drugim tudi sistema PEGI, Kijkwijzer in slovenske prilagoditve Gledoskop, državam članicam nalaga spodbude za koregulacijo na tem področju ter spodbuja izmenjavo dobrih praks za koregulacijo. Sistem Kijkwijzer že zajema vse navedene elemente, slovenska prilagoditev Gledoskop pa bi s tega vidika lahko predstavljala primer prenosa dobre prakse med državami članicami.

Številni nedavni dokumenti favorizirajo vseevropski pristop k ocenjevanju in klasifikaciji, kljub upoštevanju pomislekov, ki so bili že v preteklosti izraženi ob soočenju z ovirami pri implementaciji takega sistema, predvsem pomenom kulturnih razlik med državami članicami. Po drugi strani tudi nova direktiva ne omenja konkretnih mehanizmov harmonizacije ocenjevanja in klasifikacije vsebin. Za to obstaja več razlogov. Evropski politični diskurz je zmeraj poudarjal spoštovanje načela subsidiarnosti in kulturne specifičnosti kot neizpodbitne lastnosti vsakega političnega prizadevanja na tem področju, kot je izraženo tudi s prepovedjo sprejemanja harmonizacijskih zakonov v Pogodbi o EU (Füg 2008, 181–182). Evropska zakonodaja mora namreč državam članicam omogočiti, da za to področje uvedejo strožje regulativne ukrepe, ki lahko odstopajo od evropskega standarda. Upoštevanje kulturnih specifik v panevropskem klasifikacijskem sistemu bi se lahko zagotovilo tako, da se vsebine v bazo klasificirajo na podlagi enakih kategorij in kriterijev, sistem pa je narejen na način, da je lahko izid oziroma končna ocena primernosti različna med državami (de Cock Buning 2014, 26). Sistem bi bil lahko narejen na tak način, da je starostna klasifikacija prepuščena diskreciji držav članic z upoštevanjem kulturnih razlik, kar bi lahko vodilo v različne ocene primernosti glede na starost med državami za iste medijske vsebine, klasificirane na podlagi harmoniziranega kategorizacijskega sistema vsebin (ERGA 2015, 12).

Uspešnost sistema za klasifikacijo računalniških iger PEGI nakazuje, da koherentni sistem označevanja na panevropskem nivoju ne predstavlja nepremostljive prepreke v tehničnem smislu, če obstaja spodbuda za skupno delovanje med vsemi deležniki (Füg 2008, 182). Vendar pa pragmatični pristop hitro pokaže prepreke, ki obstajajo na mnogo bolj reguliranem področju televizije in avdiovizualnih vsebin na zahtevo, saj so trenutno v rabi različne

starostne kategorije in kategorije potencialno škodljivih elementov. To se je izkazalo za težavo tudi pri prilagajanju sistema Kijkwijzer, saj se na Nizozemskem uporabljajo starostne kategorije 6, 9, 12 in 16 let, v Sloveniji pa kategorije »primerno za vse otroke z vodstvom staršev«, neprimerno za mlajše od 12, 15 in 18 let. V sistemu Gledoskop je vključena tudi kategorija potencialno škodljivih elementov »nevarno vedenje«, poleg tega pa Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo kot potencialno škodljiv element definira tudi goloto, ki pa je v vprašalnik, na podlagi katerega poteka klasifikacija, delno vključena v kategoriji spolnosti. Minimalna zahteva za harmoniziran sistem ocenjevanja in označevanja na ravni EU bi bilo skupno razumevanje glavnih kategorij, ki določajo potencialno škodljive elemente v programski vsebini, te kategorije pa bi morale omogočati aplikacijo na vsako potencialno škodljivo vsebino oziroma vsako stopnjo škodljivosti vsebine (ERGA 2015, 12). Čeprav že obstaja določena stopnja usklajenosti teh kategorij med državami oziroma različni sistemi prepoznavajo več identičnih kategorij, kot so nasilje, spolnost, neprimeren jezik, strašljive vsebine, diskriminacija, droge (npr. ERGA 2015, 32; Kukliš in drugi 2016, 22), je definiranost teh potencialno škodljivih elementov in kriterijev ocenjevanja problematična, saj države na podlagi svojih pravnih določil uveljavljajo različne prakse in definicije. Zakonodaje določajo različne omejitve glede časa predvajanja v linearnih avdiovizualnih storitvah (v Sloveniji je t.i. *watershed* za vsebine, neprimerne za mlajše od 12 let, ob 20. uri, medtem ko je na primer ta ura prag za vsebine, ki so neprimerne za otroke do 15. leta na Hrvaškem in Slovaškem, prim. Kukliš in drugi 2016, 11). Proces sprejemanja enotnega sistema klasifikacije bi torej nujno zajemal usklajevanje med državami članicami glede kategorij in kriterijev, kar bi lahko bilo zelo težavno, uveljavljanje harmoniziranega sistema pa bi pomenilo prenašanje v nacionalne zakonodaje, ki bi jih bilo treba ustrezno spremeniti. Iz raznolikosti nacionalnih pristopov pri prenašanju določil direktive je razvidno, da zdajšnji pravni okvirji ne predstavljajo dobre odskočne deske za izrazito evropski pristop k identificiranju škodljivih programskih vsebin (Füg 2008, 182). Kot smo pokazali na primeru sistema PEGI, je torej manjša zakonska urejenost področja dejansko prednost, v primeru kompleksnih pravnih podlag in regulativnega sistema za področje zaščite otrok in mladoletnikov pri programskih vsebinah pa bi bilo poenotenje bolj težavno.

Kot ugotavlja Füg (2008, 184), vse več držav tudi deluje v smeri poenotenja obstoječih mehanizmov ocenjevanja in označevanja na nacionalnem nivoju, tudi za uporabnike avdiovizualnih medijskih storitev pa referenčni okvir ostaja nacionalni. Tudi nov predlog

evropske direktive spodbuja zgolj delovanje v tej smeri na nacionalnem nivoju in namesto harmonizacije omenja zgolj izmenjavo dobrih praks. Koordinacija harmonizacije od spodaj navzgor je torej težavna, saj posamezne države članice same uveljavljajo nove pristope k označevanju in s tem ovirajo možnost poenotenega sistema za vse vrste vsebin in medijsko specifičnih pristopov na evropskem nivoju (Füg 2008, 183). Vendar pa se pri uveljavljanju novih pristopov k regulaciji države pogosto zgledujejo po dobrih praksah iz tujine, za kar je dokaz prav slovenski in še številni drugi prenosi sistema Kijkwijzer. Tudi to je lahko temelj uveljavljanja bolj enotnih pravil in praks na tem področju, čeprav ne zagotavlja absolutne harmonizacije, saj ta najverjetneje v danih pogojih niti ni mogoča. Tudi večina članov skupine evropskih regulatorjev ERGA (2015, 31) ocenjuje, da trenutno ni mogoče oziroma je zelo težko doseči harmonizacijo dejanskih starostnih klasifikacij vsebin na evropskem nivoju, zaradi različnih kulturnih ozadij in tradicij pa bi bilo zelo težko razviti harmoniziran sistem ocenjevanja in označevanja.

To torej pomeni, da so možnosti za harmonizacijo regulacije na ravni EU omejene z nacionalnimi specifikami tradicije in kulture regulacije potencialno škodljivih vsebin, kar tudi strne odgovor na drugo zastavljeno raziskovalno vprašanje. Vendar pa prav uspešno prenašanje sistema klasifikacije programskih vsebin, kot tudi širše koregulativne sheme med državami lahko prinese pozitivne rezultate v tej smeri. Bolj enoten (čeprav ne nujno univerzalen) sistem klasifikacije vsebin se na tak način dejansko lahko vzpostavi »od spodaj navzgor«, če ponudniki avdiovizualnih vsebin sistem prepoznajo kot učinkovit in so pripravljeni tudi sami pristopiti h klasificiranju po vnaprej določenih skupnih standardih. Ključno je povečati in promovirati odgovornost na strani ponudnikov programskih vsebin, tudi če iniciativa, kot v primeru prilagoditve sistema Gledoskop, ne izhaja iz industrije, temveč s strani državnega regulativnega organa. Le zagotovitev sodelovanja ponudnikov vsebin namreč lahko zagotovi trajnost, prilagodljivost in splošno uporabnost sistema ter učinkovito zaščito otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami, ob predpostavki zagotavljanja dodatnih tehničnih zaščit in prizadevanj za promocijo medijske pismenosti med uporabniki. Ob tem pa je treba poudariti, da tovrstni koregulativni režimi zadostujejo predvsem za omejevanje dostopa do vsebin, ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladoletnikov, medtem ko mora imeti pri vsebinah, ki lahko resno škodujejo razvoju, še zmeraj glavno pristojnost država s svojimi regulativnimi mehanizmi, kot opozarja tudi poročilo skupine evropskih regulatorjev ERGA (2015, 48–49).

Ključni izzivi, pred katerimi se je znašla tako slovenska kot tudi evropska regulacija otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin, so povezani predvsem z oblikovanjem učinkovitih koreglativnih mehanizmov klasifikacije vsebin, ki temeljijo na čim bolj univerzalnih principih, kar bi omogočilo prenos dobrih praks med državami članicami EU in na dolgi rok morda celo vzpostavitev panevropskega sistema za označevanje in klasifikacijo avdiovizualnih medijskih vsebin. Naloga slovenskega regulatorja Akos v tem trenutku je, da uspešno zaključi implementacijo informacijsko podprtega sistema Gledoskop in s tem ponudi zgled za delovanje drugih evropskih regulatorjev pri urejanju tega področja. Prav tako je ključno, da regulator zagotovi sodelovanje vseh oziroma večine ponudnikov avdiovizualnih medijskih storitev, saj bo le tako lahko del odgovornosti za razvrščanje vsebin prenesel na industrijo, ki mora prav tako prepoznati prednosti tovrstnega enotnega sistema. Poleg tega pa so na evropski ravni potrebna dodatna prizadevanja za čim večjo harmonizacijo regulativnih mehanizmov in podlag za klasifikacijo vsebin. To pa predstavlja v sodobnem medijskem okolju še posebej velik izziv. Globalizacija, medijska konvergenca in razvoj novih tehnologij predstavljajo izziv obstoječim sistemom klasifikacije, saj meje med tradicionalno ločenimi platformami niso več jasne, vsebin je vedno več, poleg tega pa je regulacija soočena z nekompatibilnostjo nacionalnih sistemov regulacije, zaradi česar bi bil uniformni panevropski sistem lahko zelo koristen, vendar razlike v kulturni občutljivosti med državami predstavljajo težavo za implementacijo harmoniziranega sistema (Wauters in drugi, 2013, 9). Kljub temu dobre prakse, kot je panevropski sistem za klasifikacijo iger PEGI in sistem Kijkwijzer, ki so ga prevzele tudi druge države, nakazujejo pomembne napredke v tej smeri. Ob predpostavki učinkovitih zakonodajnih spodbud (kar do neke mere nakazuje predlog nove evropske Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah) obstaja možnost nadaljnega razvoja koreglativnih mehanizmov zaščite otrok in mladoletnikov na podlagi bolj univerzalnih načel in poenotnih klasifikacijskih orodij, ki združujejo interese uporabnikov in ponudnikov avdiovizualnih vsebin. Ob tem pa ne smemo zanemariti prispevka, ki ga k boljši zaščiti otrok in mladoletnikov lahko da znanstveno raziskovanje tega področja, kar je bil tudi cilj tega magistrskega dela. Primerjalne študije regulativnih praks in sistemov, raziskave izkušenj, želj in potreb tako na strani uporabnikov kot tudi industrije ter nadaljnje analize načinov rabe in vplivov avdiovizualnih medijskih vsebin na otroke in mladoletnike lahko pomembno prispevajo k še boljšim strokovnim podlagam za regulativne in širše medijske politike.

9 Sklep

Za medijsko politiko se prevečkrat zdi, da poskuša sodobne medijske probleme reševati z aplikacijo preživetih idealnih tipov in konceptov. Medijska politika mora resno nasloviti izzive, ki jih predstavljata globalizacija in konvergenca medijev. A to še zdaleč ne pomeni, da naj se po vzoru neoliberalne medijske politike poda v popolno deregulacijo. Medijske vsebine imajo preveč pomembno družbeno vlogo, da bi jih bilo dobro povsem prepuščati silnicam prostega trga. Mediji ustvarjajo okvirje ali pričakovanja, s katerimi javnost razume svet okoli sebe, kar je lahko škodljivo, saj lahko utrjuje stereotipe o marginaliziranih skupinah, posreduje pristranski pogled na aktualne zadeve, povečuje strah pred kriminalom, promovira komercializirano kulturo otroštva, spodbuja zgodnjo seksualizacijo deklic (Livingstone in Millwood Hargrave 2006, 34). Čeprav pri tem medijska izpostavljenost predstavlja le majhen del vpliva na družbene odnose in prepričanja, tega ne gre zanemariti. Nobeno področje medijske regulacije, še posebej pa ne zaščita otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami, ki predstavlja kulturno-moralno tkivo družbe, ne sme ignorirati potencialno škodljivih vplivov medijskih vsebin.

Povečanje količine dostopnih vsebin in neodvisnost dostopa od naprav in geoprostorskih razmer potrošnje predstavlja na eni strani izziv tradicionalni regulaciji ter hkrati večja potrebo po vodenju in informiranju gledalcev na drugi, zaradi česar je postala zaščita otrok pred potencialno škodljivimi vsebinami mnogo bolj kompleksna (Füg 2008, 180). Ključna naloga regulatorjev ni le izvajanje nadzora nad sistemom za zaščito otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah, temveč tudi aktivno ozaveščanje ljudi glede uporabe orodij za označevanje in klasifikacijo ter drugih sredstev zaščite, pa tudi aktivno spodbujanje medijske pismenosti. Glede na hiter razvoj trga avdiovizualnih vsebin in distribucije vsebin prek spleta so še posebej pomembni ukrepi, kot je učinkovito informativno vodstvo, orodja za nadzor dostopa do vsebin ter ozaveščanje občinstev in izboljševanje njihovih kompetenc, kar omogoča osebno odgovornost in daje družinam orodja za zaščito otrok pred potencialno škodljivimi vsebinami (ERGA 2015, 36). Le na tak način je namreč mogoče otrokom omogočiti celovito zaščito, ki se prilagaja njihovim raznovrstnim načinov uporabe medijev in dostopa do medijskih vsebin.

Regulacija otrokom in mladoletnikom potencialno škodljivih vsebin je pomembno področje medijske politike, ki se mu na evropskem nivoju posveča veliko pozornosti. V magistrskem

delu smo predstavili sistem za označevanje in klasifikacijo avdiovizualnih vsebin, ki je osnovan na koregulativnih mehanizmih in ima dober potencial za urejanja tega področja. Koregulativni sistem ima številne prednosti, od vključevanja večjega števila akterjev, večanja odgovornosti na strani ponudnikov avdiovizualnih vsebin do fleksibilnosti in možnosti prilagajanja novim tehnološko-socialnim okoliščinam. Na ta način združuje prednosti tradicionalne regulacije, pri čemer ima vlogo nadzora državni regulativni organ, in samoregulacije, ki zagotavlja večjo prilagodljivost sistema in odgovornost na strani ponudnikov avdiovizualnih medijskih storitev. Čeprav koncepti zakonsko podprte regulacije, samoregulacije in koregulacije niso dovolj jasno definirani in bi bilo na tem področju potrebnega več teoretskega premisleka, so lahko prav tako koristni praktični pristopi k regulaciji, pri čemer pa mora ostati ključno vodilo zagotavljanje učinkovitosti, odgovornosti in neodvisnosti oziroma transparentnosti regulativnega procesa.

Namen sistemov za ocenjevanje in klasifikacijo programskih vsebin je zagotavljanje zanesljivih in uporabnih informacij za starše in skrbnike, da lahko sprejemajo informirane in uravnotežene odločitve glede tega, katere vsebine so primerne za njihove otroke (Wauters in drugi 2013, 8). Naš cilj je bil oceniti, ali sistem Gledoksop, ki temelji na nizozemskem sistemu Kijkwijzer, učinkovito izpolnjuje to nalogo in s tem predstavlja dobro alternativo uveljavljenim praksam. Pri analizi oblikovanja in izvajanja javne politike smo se torej osredotočili na fazo oblikovanja alternativnih rešitev javnopolitičnega problema, ki ga predstavlja zaščita otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah. Z izpostavljanjem pomanjkljivosti pravnih podlag, ki urejajo področje zaščite otrok in mladoletnikov v avdiovizualnih medijskih storitvah, smo nakazali, da pri nas trenutno ni učinkovitih mehanizmov za zagotavljanje zaščite, sistem Gledoskop pa bi lahko pomenil napredek v tej smeri. Sistem namreč omogoča poenotenje prakse klasificiranja in označevanja v Sloveniji in sodelovanje ponudnikov avdiovizualnih vsebin, kar ima pozitivne učinke pri zagotavljanju zaščite tako za uporabnike kot tudi za industrijo. Vendar pa je za zagotavljanje učinkovite implementacije sistema in s tem regulativne politike ključna tudi naslednja faza v procesu izvajanja politike, se pravi uzakonitev te alternative.

S tem smo odgovorili na prvo zastavljeno raziskovalno vprašanje in ocenili, da je prispevek sistema Gledoskop k zagotavljanju ustrezne zaščite otrok in mladoletnikov pri nas velik, čeprav se sooča s številnimi izzivi, kot je zagotovitev sodelovanja vseh relevantnih akterjev na trgu avdiovizualnih vsebin, pridobivanje širše javne podpore in oblikovanje ustreznih pravnih podlag, ki bodo omogočile uzakonjenje praks ocenjevanja in klasificiranja ter

omogočile koreglativne principe delovanja. Za učinkovitost sistema se mora zagotoviti dobro sodelovanje med vsemi udeleženi akterji, dovolj zavzeta uporaba sistema s strani predstavnikov industrije, kot tudi učinkovit nadzor nad procesom in rezultati klasificiranja s strani nadzornega organa regulacije – Akosa. Ta mora tudi zagotoviti dokončno implementacijo sistema ter njegovo aktualizacijo in prilagajanje, v kolikor se za to izkaže potreba. Hkrati pa je ključno vzpostaviti sodelovanje s civilnodružbenimi organizacijami, ki se ukvarjajo z avdiovizualnimi mediji in pravicami otrok in mladoletnikov ter lahko prispevajo strokovno podporo sistemu v prihodnosti. Sočasno pa mora potekati intenzivno informiranje splošne javnosti o pomenu in uporabi sistema, s čimer se zagotovi njegova prepoznavnost na strani uporabnikov, pa tudi bolj splošno medijsko izobraževanje o učinkih medijskih vsebin in orodjih, ki so na voljo za zaščito pred njihovimi škodljivimi vplivi.

Poleg zagotavljanja ustrezne zaščite otrok in mladoletnikov v Sloveniji ima orodje Gledoskop pomembne implikacije v okviru prizadevanja za poenotenje regulativne prakse na evropski ravni. Sistemi za označevanje in klasifikacijo vsebin niso univerzalni, temveč kulturno specifični, kljub temu pa spodbudni primeri, kot so panevropski sistem označevanja računalniških iger PEGI in prenosi nizozemskega sistema Kijkwijzer v druga kulturna okolja, tudi slovensko, nakazujejo možnost harmonizacije. Čeprav so evropske podlage za zaščito otrok in mladoletnikov v AVMS precej splošne in omogočajo državam članicam EU veliko diskrecijsko moč, se kažejo veliki interesi po prenosu dobrih praks in večjemu poenotenju regulativnih mehanizmov, kar se odraža tudi v predlogu prenovljene Direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki spodbuja izmenjavo koreglativnih praks.

Kulturne razlike med državami in spreminjajoče se medijsko okolje zahtevajo fleksibilno regulativno shemo, kakršna je koreglacija, da so lahko znotraj sistema pravila nadgrajena in posodobljena s strani strokovnjakov, ki imajo največ izkušenj na področju avdiovizualnih medijskih storitev (Bakos 2011, 12). Vprašanje pa je, v kolikšni meri je poleg prenosa določenih praks mogoča tudi celostna harmonizacija regulacije. Panevropski koreglativni sistem za zaščito otrok in mladoletnikov za zdaj še ni uresničljiva ideja, morda pa se dejansko tudi ne bo mogel nikoli vzpostaviti. Vendar pa lahko pri iskanju odgovora na naše drugo raziskovalno vprašanje glede možnosti harmonizacije regulativnih mehanizmov zaščite otrok in mladoletnikov pred potencialno škodljivimi avdiovizualnimi vsebinami v EU prav pozitivne implikacije prenosa in prilagoditve sistema Gledoskop ponudijo primer pozitivnih premikov v tej smeri. Izmenjava dobrih praks med državami lahko namreč pomembno prispeva k večjemu konsenzu glede potencialno škodljivih elementov in poenotenju

klasifikacijskih praks. Kulturne specifike, ki se nanašajo tako na kulturno občutljivost kot tudi na regulativne tradicije določenega nacionalnega okolja, ostajajo pomembne, na kar nakazuje dejstvo, da ne obstaja nobena skupna definicija vsebin in elementov, ki lahko resno škodujejo ali ki utegnejo škodovati razvoju otrok in mladotnikov. Pogledi na potencialno škodljive elemente in stopnjo zaščite, ki jo zahtevajo, so kulturno specifični, vsaka država pa mora imeti možnost, da ob upoštevanju podlag iz DAVMS uveljavi strožje ukrepe. Vendar pa so premiki k bolj usklajenemu označevanju in klasifikaciji vsebin prav zaradi vplivov medijske globalizacije še kako potrebni. Glede na dejstvo, da danes vsebine prečkajo nacionalne meje, se zdi harmonizacija ocenjevanja in označevanja vsebin edini logični korak naprej, vendar vprašanje, kdaj in kako je lahko to realizirano v praksi in ali bo harmonizacija dobila podporo industrije, ostaja odprto (Wauters in drugi 2013, 28-29).

Ključno je torej, da obstaja dobro sodelovanje tako med evropskimi regulatorji pri razvijanju skupnih pristopov, kot tudi predstavniki industrije avdiovizualnih medijev, ki se jih mora aktivno naslavljati in zagotavljati njihovo podporo regulaciji. Vsi medijski akterji se morajo namreč zavedati, da potrošnja medijskih vsebin ne more biti več izolirana, saj otroci do vsebin dostopajo prek različnih kanalov in naprav. Magistrsko delo se sicer ukvarja le s televizijskimi oziroma televiziji podobnimi (»*TV-like*«) vsebinami, vendar pa je za nadaljnje raziskovanje nujna tudi aplikacija teh spoznanj na mnogotere avdiovizualne vsebine, dostopne prek spletnih platform, kjer so mehanizmi za zagotavljanje odgovornosti pri zaščiti otrok in mladotnikov še bolj pomanjkljivi. Zato je nujno razvijanje mehanizmov regulacije, ki omogočajo bolj inkluzivno regulacijo in participacijo najrazličnejši akterjev. Le tako se bo lahko tudi v sodobnem globalnem medijskem okolju obdržal širok konsenz glede zaščite otrok in mladotnikov pred potencialno škodljivimi vsebinami in se jim s tem omogočil razvoj v varnem okolju ob izkoriščanju vseh prednosti uporabe medijev.

Za konec moramo opozoriti še na širši kontekst znanstvenega preučevanja potencialno škodljivih elementov medijskih vsebin in mehanizmov zaščite. Magistrsko delo zapolnjuje raziskovalno vrzel v preučevanju medijske regulacije otrokom in mladotnikom potencialno škodljivih vsebin z zelo pragmatično umerjeno analizo politik na tem področju in predstavivijo alternativne regulativne rešitve ter umešča slovensko regulativno politiko tudi v širši kontekst Evropske unije. Delo se osredotoča na konkretne politične rešitve medijske regulacije in se zavestno izogiba ideološkim razpravam, ki so tako pri nas kot tudi v tujini osredotočene predvsem na pornografijo in nasilje. Hkrati pa se zavedamo, da ima prav preizpraševanje ključnih ideoloških elementov, načinov medijske reprezentacije in družbenih

pomenov, ki jih reproducirajo, pomembno vlogo pri medijski in kulturni kritiki avdiovizualnih vsebin. Sistemi za označevanje in klasifikacijo programskih vsebin imajo veliko praktično vrednost, po drugi strani pa je očitna njihova omejenost glede presojanja diskurzov medijskih vsebin in njihove širše umeščenosti v kulturni kontekst. Bistveno je poglobljeno preučevanje pomenov in sporočil, ki jih posredujejo medijske vsebine, preučevanje dela medijske reprezentacije in ideoloških okvirjev raznovrstnih družbenih kontekstov, znotraj katerih so vsebine producirane. Za razumevanje medijskega vpliva in z njim povezanih medijskih politik je nujno razumeti medijske vsebine kot polja kulturnih bojev, podlag za družbena preizpraševanja ter pogajanja o pomenih, ki jih omogočajo alternativna branja medijskih tekstov. Ocenjevanje avdiovizualnih vsebin se ne sme banalizirati do te mere, da ga lahko karikiramo kot štetje izstreljenih nabojev.

Pri tem je lahko zelo pomemben prispevek družboslovne znanosti. Raziskovanje bi se moralo bolj poglobljeno posvečati kulturnim podstatem na področju zaščite otrok in mladotnikov, ki se jih v magistrskem delu le občasno dotaknemo. Za resnično visok nivo strokovnosti pri oblikovanju in aktualiziranju regulativnih mehanizmov se je treba znebiti balasta preživetih teorij o medijskih učinkih, zavreči zastarele principe medijske regulacije, ki v konvergentnem svetu medijskih vsebin ne delujejo več in ovreči predpostavke o škodljivosti vsebin, utemeljene na konservativnih družbenih ideologijah. Vsa ta znanstvena spoznanja morajo v sodelovanju z medijsko politiko na agendo postaviti skupne cilje, ki so v javnem interesu, in jih tudi doseči. Konkretno regulativne rešitve, kakršna je na primer sistem za označevanje in klasifikacijo avdiovizualnih vsebin Gledokop, se lahko namreč izboljšujejo prav na podlagi aktualnih družbenih preučevanj. S tem pa znanost aktivno prispeva k informiranim odločitvam glede medijske potrošnje in bolj ozaveščeni rabi medijev s strani medijskih občinstev.

10 Literatura

Anderson, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.

Bakos, Eszter. 2011. Co-regulation Regarding the Audiovisual Media Service Providers in Order to Ensure Minors' Protection. *Romanian Journal of Communication & Public Relations* 13 (2): 7–18.

Branston, Gill in Roy Stafford. 2003. *The media student's book*. London; New York: Routledge.

Cappello, Maja, ur. 2015. *The protection of minors in a converged media environment, IRIS plus*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.

Carlsson, Ula. 2006. Introduction. Media Governance: Harm and Offence in Media Content V *Regulation, awareness, empowerment: young people and harmful media content in the digital age*. Young people and harmful media content in the digital age, ur. Ulla Carlsson, 11–19. Göteborg: International Clearinghouse on Children, Youth and Media [at] Nordicom, Göteborg University.

de Cock Buning, Madeleine. 2014. Towards a Future-Proof Framework for the Protection of Minors in European Audiovisual Media. *Utrecht Law Review* 10(5): 9–30.

Direktiva 2010/13/EU evropskega parlamenta in sveta z dne 10. marca 2010 o usklajevanju nekaterih zakonov in drugih predpisov držav članic o opravljanju avdiovizualnih medijskih storitev (Direktiva o avdiovizualnih medijskih storitvah) (kodificirana različica). 2010. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A32010L0013> (4. avgust 2016).

Direktiva evropskega parlamenta in sveta o spremembi Direktive 2010/13/EU o usklajevanju nekaterih zakonov in drugih predpisov držav članic o opravljanju avdiovizualnih medijskih storitev glede na spreminjajoče se tržne razmere (predlog). 2016. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1464618463840&uri=COM:2016:287:FIN> (4. avgust 2016).

European Regulators Group for Audiovisual Media Services (ERGA). 2015. *Report on the protection of minors in a converged environment*. Dostopno prek: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/erga-report-protection-minors-converged-environment> (1. avgust 2016).

Fink-Hafner, Danica. 2002. Analiza politik - akterji, modeli in načrtovanje politike skupnosti. V *Jadranje po nemirnih vodah menedžmenta nevladnih organizacij*, ur. Dejan Jelovac, 105–123. Ljubljana: Radio Študent: Študentska organizacija Univerze; v Kopru: Visoka šola za management. Dostopno prek: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6268-67-8/105-123.pdf> (1. avgust 2016).

Freedman, Des. 2008. *The politics of media policy*. Cambridge; Malden (MA): Polity Press.

Füg, Oliver C. 2008. Content Ratings Harmonization and the Protection of Minors in the European Information Society. V *The European Union and the Culture Industries: Regulation and the Public Interest*, ur. David Ward, 165–186. Aldershot, Hants, England: Routledge

--- 2012. The Challenge of Double Graduation: The Protection of Minors against Developmentally Harmful Content in the Legal Orders of Denmark, Germany and Greece. *Journal of Media Law* 4 (2): 253–273.

Gauntlett, David. 2012. Deset zmot »modela učinkov«. V *Mediji in občinstva*, ur. Breda Luthar in Dejan Jontes, 187–202. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gerbner, George, Larry Gross, Michael Morgan, Nancy Signorielli in James Shanahan. 2012. Odraščanje s televizijo: Procesi kultivacije. V *Mediji in občinstva*, ur. Breda Luthar in Dejan Jontes, 157–184. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gledoskop. Dostopno prek: <http://gledoskop.si/> (26. avgust 2016).

Hans Bredow Institut. 2006. *Final Report Study on Co-Regulation Measures in the Media Sector: Study for the European Commission, Directorate Information Society and Media Unit A1 Audiovisual and Media Policies*. Dostopno prek: http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-du/gda/06/media_sector_final_rep_en.pdf. (3. avgust 2016).

Harcourt, Alison. 2006. *The European Union and the regulation of media markets*. Manchester; New York: Manchester University Press.

Kerševan Smokvina, Tanja. 2014. *Diskurzi medijske politike Evropske unije: primer direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah: doktorska disertacija*. Ljubljana: [T. Kerševan Smokvina].

Kijkwijzer. Dostopno prek: <http://www.kijkwijzer.nl/index.php?id=31> (26. avgust 2016).

Kinder, Marsha. 1999. *Kids' media culture*. Durham; London: Duke University Press.

Kukliš, Ľuboš, Veronika Ležanská, Ivan Tarabčák, Jozef Vrabel. 2016. *Comparative Study on the Protection of Minors in Electronic Media in the CERF Countries*. Bratislava: Council for Broadcasting and Retransmission.

Lievens, Eva, Jos Dumortier in Patrick S. Ryan. 2006. The co-protection of minors in new media: A European approach to co-regulation. *UC Davis Journal of Juvenile Law & Policy* 10(1): 97–151.

Livingstone, Sonia in Andrea Millwood Hargrave. 2006. Harmful to Children? Drawing Conclusions from Empirical Research on Media Effects V *Regulation, awareness, empowerment: young people and harmful media content in the digital age*. *Young people and harmful media content in the digital age*, ur. Ulla Carlsson, 21–48. Göteborg: International Clearinghouse on Children, Youth and Media [at] Nordicom, Göteborg University.

Livingstone, Sonia, Leslie Haddon, Anke Görzig in Kjartan Ólafsson. 2011. *Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries*. *EU Kids Online, Deliverable D4*. EU Kids Online Network, London, UK.

McGonagle, Tarlach. 2003. Practical and Regulatory Issues Facing the Media Online. V *Spreading the Word on the Internet: 16 Answers to 4 Questions*, ur. Christiane Hardy in Christian Möller, 81–94. Dunaj: OSCE Representative on Freedom of the Media. Dostopno prek: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/739> (3. avgust 2016).

McLuhan, Marshall. 1964. *Understanding media: the extensions of man*. New York: The New American Library.

McQuail, Denis. 2008. *McQuail's mass communication theory*. Los Angeles: Sage.

Patton, Carl V. in David S. Sawicki. 1993. *Basic methods of policy analysis and planning*. Englewood Cliffs (NJ): Prentice Hall.

Plunkett, John. 2016. Big Brother sex scenes spark investigation after over 600 complain. *The Guardian*, 20. junij. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/media/2016/jun/20/big-brother-sex-scenes-complaints-laura-carter-marco-pierre-white-jr> (6. julij 2016).

Praprotnik, Tadej. 2009. Normativni okviri in primeri dobre regulacijske prakse. V *Politike vsebin: avdiovizualni mediji in informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) z vidika zaščite otrok in mladoletnih*, Renata Šribar in Tadej Praprotnik, 79–140. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

Schulz, Wolfgang in Thorsten Held. 2006. Together They Are Strong? Co-Regulatory Approaches for the Protection of Minors within the European Union. V *Regulation, awareness, empowerment: young people and harmful media content in the digital age. Young people and harmful media content in the digital age*, ur. Ulla Carlsson, 49–65. Göteborg: International Clearinghouse on Children, Youth and Media [at] Nordicom, Göteborg University.

Siebert, Fred, Theodore Peterson in Wilbur Schramm. 1956. *Four Theories of the Press*. Urbana: University Illinois Press.

Splošni akt o zaščiti otrok in mladoletnikov v televizijskih programih in avdiovizualnih medijskih storitvah na zahtevo. Ur. l. RS 84/2013. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2013-01-3113> (4. avgust 2016).

Stokes, Jane. 2010. *How to do media & cultural studies*. Los Angeles: Sage.

Šribar, Renata. 2009. Problematika potencialno škodljivih vsebin v AV sektorju v Sloveniji. V *Politike vsebin: avdiovizualni mediji in informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) z vidika zaščite otrok in mladoletnih*, Renata Šribar in Tadej Praprotnik, 15–77. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

Vromen, Ariadne. 2010. Debating Methods: Rediscovering Qualitative Approaches. V *Theory and Methods in Political Science*, ur. David Marsh in Gerry Stoker, 249–266. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Wauters, Ellen, Eva Lievens in Peggy Valcke. 2013. *The use of labels to empower minors, parents and educators in the social media environment: An explanatory report*. Dostopno prek: http://emsoc.be/wp-content/uploads/2013/02/D-1-2-3-The-use-of-labels-to-empower-minors-parents-and-educators-in-the-social-media-environment_-an-explanatory-report1.pdf (4. avgust 2016).

Zakon o medijih (ZMed-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666> (4. avgust 2016).

Zakon o avdiovizualnih medijskih storitvah (ZAvMS). Ur. l. RS 87/2011 in 84/2015. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6225> (4. avgust 2016).